Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027

Polesie Lokalna Grupa Działania

lubelskie Smakuj życie!

Dofinansowane przez Unię Europejską

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „POLESIE" NA LATA 2023-2027

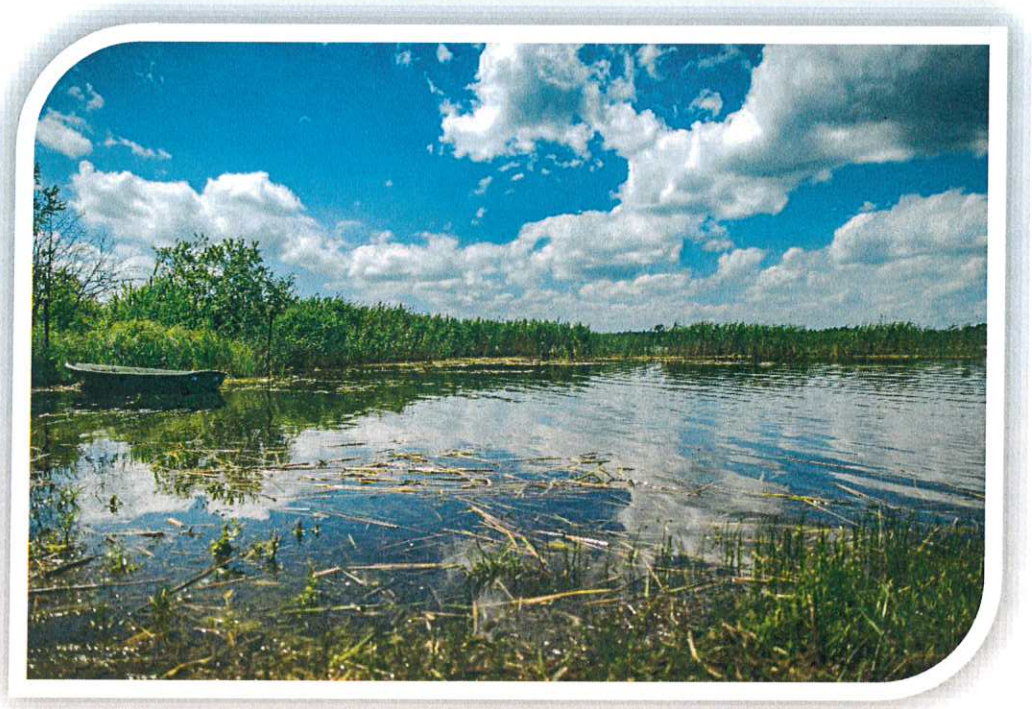

Cyców, 2023

Spis treści

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego 3
1.Nazwa LGD i forma prawna 3
2.Opis procesu tworzenia partnerstwa i doświadczenia LGD 3
3.Opis struktury LGD 5
4.Opis składu organu decyzyjnego 5
5.Zasady funkcjonowania 6
Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR 7
1.Opis obszaru 7
2.Mapa obszaru 8
3.Uzasadnienie dla wyboru obszaru, LGD, wewnętrzna spójność obszaru LSR 9
Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR 12
Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR 18
1.Potencjały i kierunki rozwojowe 18
2. Określenie grup docelowych 24
3. Potencjał demograficzny 24
4. Rynek pracy 27
5.Bezrobocie – poziom i jego struktura 28
6.Problemy społeczne 29
7.Charakterystyka gospodarki i przedsiębiorczości 32
8.Działalność sektora społecznego w tym integracja, rozwój społeczny 34
9. Infrastruktura 35
10. Potencjał turystyczny, historyczny i kulturowy 36
11. Produkty lokalne 40
12. Środowisko naturalne 41
13. Rolnictwo 42
Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia 43
Rozdział VI Cele i wskaźniki 47
Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru 55
Rozdział VIII Plan działania 57
Rozdział IX Plan finansowy LSR 58
Rozdział X Monitoring i ewaluacja 58
Wykaz wykorzystanej literatury 60
Załącznik 1 Cele i przedsięwzięcia 61
Załącznik 2 Plan działania 62
Załącznik 3 Budżet LSR 65
Załącznik 4 Plan wykorzystania budżetu LSR 66

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1.Nazwa LGD i forma prawna

Lokalna Grupa Działania (LGD) „Polesie" posiada status prawny stowarzyszenia. Działa pod nazwą: **Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania "Polesie"** powołane dnia 03.04.2008r. i wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego pod nr **0000315000** dnia 07.11.2008 r.

Nip: 5050089252

Regon: 060426241

KRS: 0000315000

Przystąpili do niego samorządowcy, przedsiębiorcy oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych z terenu dziewięciu gmin: Cyców, Ludwin, Łęczna, Puchaczów, Spiczyn, Urszulin, Wierzbica, Sosnowica i Uścimów. Członkami Stowarzyszenia zostały podmioty, które reprezentują sektor gospodarczy (przedsiębiorcy), sektor społeczny (organizacje pozarządowe) oraz sektor publiczny (jednostki organizacyjne JST). Zaktualizowane zmiany w zapisach statutu i organach decyzyjnych przyjęte zostały przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia w dniu 28.04.2023 r. Po zakończeniu okresu programowania PROW 2014-2020, Stowarzyszenie LGD „Polesie", będzie organizacją obejmującą obszar siedmiu Gmin i ma to odzwierciedlenie w niniejszym dokumencie.

2.Opis procesu tworzenia partnerstwa i doświadczenia LGD

Podstawą dla utworzenia i działania Lokalnej Grupy Działania "Polesie" był dorobek Fundacji Lokalna Grupa Działania „Liderzy Polesia", która skupiała gminy Cyców i Urszulin i wdrażała program LEADER+ w ramach SPO RoI. 2004-2006. W perspektywie 2007-2013 oraz 2014-2020 Stowarzyszenie realizowało swoją działalność na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, kładąc nacisk na rozwój przedsiębiorczości związany z tworzeniem i wspieraniem tworzenia nowych miejsc pracy, większą aktywizację organizacji pozarządowych, rozwój infrastruktury kultury, wsparcie grup znajdujących się w trudnej sytuacji oraz rozwiązań innowacyjnych. W perspektywie 2014-2020 najwięcej środków wypłacono w ramach przedsięwzięcia „Rozwijanie działalności gospodarczej" (655 000,00 tys. EUR) oraz „Poprawa jakości infrastruktury kultury" oraz „Budowa i rozbudowa infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej" (738 590,00 tys. EUR). Zbudowany dotychczas potencjał zostanie wykorzystany poprzez zachowanie wypracowanych struktur, podstawowych zasad funkcjonowania, a także poprzez wykorzystywanie materialnych i społecznych efektów realizacji operacji w ramach LSR. LGD „Polesie" **zrealizowało dwa projekty współpracy, międzynarodowy i krajowy**. W **międzynarodowym** projekcie współpracy (2019) Leaderem projektu była LGD „Poleska Dolina Bugu", a oprócz Stowarzyszenia wzięli w niej także udział partnerzy z Chorwacji. Celem projektu była wymiana doświadczeń w zakresie zarządzania ruchem turystycznym, ochrony środowiska i sprzedaży bezpośredniej towarów. W ramach projektu została zrealizowana jedna międzynarodowa wizyta studyjna, wydano materiały informacyjno-promocyjne (Kieszonkowe mapy turystyczne, 15 tys. sztuk pocztówek). Mapy turystyczne były dystrybuowane w Porcie Lotniczym Lublin i na obszarze zaangażowanych w projekt LGD-ów. Podczas wizyty studyjno-szkoleniowej w Chorwacji przedstawiciele Stowarzyszeń z Polski zapoznali się ze specyfiką zarzadzania ruchem turystycznych na obszarze Północnej Dalmacji.

Leaderem **krajowego** projektu współpracy pt.: „Rozwój i promocja turystyki kajakowej na rzece Wieprz", o akronimie RozTurKaj (2019) była LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem", a partnerami 7 LGD z terenu woj. lubelskiego. Celem głównym projektu był wzrost znaczenia turystyki aktywnej w rozwoju gospodarczym Lubelszczyzny poprzez rozbudowę infrastruktury turystycznej i promocję turystyki kajakowej na rzece Wieprz. Celem szczegółowym – promocja dziedzictwa przyrodniczego obszaru. Projekt był skierowany do turystów – kajakarzy, przedsiębiorców, właścicieli agro-kwater z obszarów LGD biorących udział w projekcie, lokalnej społeczności, samorządów i operatorów turystyki. W ramach projektu powstało 10 obiektów infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (przystanie kajakowe), zorganizowano 3 spływy kajakowe po rzece Wieprz, wydano 26 810 przewodników kajakowych tłumaczonych na język niemiecki i angielski, a także wykonano dwa filmy i dwie audycje radiowe służące promocji projektu. LGD Polesie w ramach projektu wykonało stanicę kajakową na rzece Wieprz w miejscowości Kijany. Wykonano również altanę drewnianą z miejscem do grillowania oraz powstała infrastruktura dla kajakarzy służąca zacumowaniu sprzętu oraz możliwości odpoczynku na trasie kajakowej.

Członkowie LGD posiadają doświadczenie w zakresie przygotowywania oraz realizacji projektów współfinansowanych ze źródeł zewnętrznych, w tym pochodzących z budżetu Unii Europejskiej.

Wykaz projektów realizowanych przez członków LGD Polesie

l.p.	Tytuł projektu	Zakres projektu
1	Wakacyjne warsztaty kulinarne dla dzieci, czyli pyszna i zdrowa zabawa "Bo najlepiej smakuje gdy dziecko gotuje"	Cykl warsztatów kulinarnych dla dzieci i młodzieży z terenu gm. Wierzbica. Efektem projektu była wspólna nauka gotowania poprzez zabawę.
2	Rozwój i promocja turystyki kajakowej na rzece Wieprz	Głównym celem projektu był wzrost znaczenia turystyki aktywnej w rozwoju gospodarczym Lubelszczyzny poprzez rozbudowę infrastruktury turystycznej i promocję turystyki kajakowej na rzece Wieprz. Projekt był realizowany w partnerstwie 7 Lokalnych Grup Działania z terenu województwa lubelskiego, które łączy rzeka Wieprz - LGD Nasze Roztocze, LGD Krasnystaw Plus, LGD Polesie, LGD Dolina Giełczwi, LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem, LGD Zielony Pierścień i LGD Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej.
3	Rozwój zrównoważonej turystyki przyrodniczej na przykładzie Chorwacji	Wzrost wiedzy z zakresu rozwoju zrównoważonej turystyki w oparciu o zasoby przyrodnicze na przykładzie dobrych praktyk z Chorwacji oraz promocja turystyki opartej o zasoby przyrodnicze dzięki wydanym materiałom promocyjnym oraz ich dystrybucji. Wzrost świadomości w społeczności lokalnej na temat zasobów przyrodniczych kraju partnerskiego.
4	"Aktywni i Kreatywni"	Przeprowadzenie cyklu warsztatów aktywizacyjnych z wykorzystaniem różnych technik artystycznych (lampiony Bożonarodzeniowe) dla uczestników i wszystkich chętnych mieszkańców.
5	"Tradycyjnie i pokoleniowo"	Cykl zajęć/warsztatów/spotkań (cukiernicze, artystyczne) w oparciu o tradycje lokalne, zakończone festynem międzypokoleniowym.
6	"Regionalnie i tradycyjnie. Bogdanka łączy pokolenia"	Warsztaty rękodzielnicze: decoupage i kulinarne: ciasta i pierogi regionalne, które poprzedziły festyn międzypokoleniowy dla całej społeczności.
7	"Promocja dziedzictwa kulturowego i kulinarnego Gminy Puchaczów - z tradycją do nowoczesności"	Cykl warsztatów kulinarnych w oparciu kuchnię tradycyjną, łączoną z nowoczesnymi trendami kulinarnymi.
8	"W zdrowym ciele zdrowy duch"	Promocja gminy Ludwin poprzez spacer nordic walking.
9	"Promocja regionu Łęczyńskiego - Nasze smaki"	Cykl warsztatów z tradycyjnej kuchni. Zebranie receptur do przygotowywanej publikacji pod nazwą „Nasze smaki"
10	"Tradycyjny produkt Ziemi Łęczyńskiej"	Warsztaty kuchni regionalnej ze szczególnym zwróceniem uwagi na dziedzictwo kulinarne ziemi łęczyńskiej

11	"Bliżej smaku i tradycji"	Promocja powiatu łęczyńskiego - święto jesieni. Prezentacja produktów gospodarstw ekologicznych i kwater agroturystycznych z terenu powiatu łęczyńskiego na targach: „Święto Jesieni"
12	"Nasza Niepodległa - Moja Historia"	Projekt ten realizowany jest przez Stowarzyszenie Oświatowe „CJZ" w Szkole Podstawowej im. Marii Konopnickiej w Charlężu, w Szkole Podstawowej im. Bolesława Prusa w Januszówce oraz w Szkole Podstawowej im. Marii Skłodowskiej-Curie w Zawieprzycach w Gminie Spiczyn. Uczniowie tych szkół podczas innowacyjnych zajęć pozalekcyjnych poznają historię odzyskania niepodległości oraz dorobek i osiągnięcia Polski w XX i XXI w. w różnych dziedzinach życia społecznego, ekonomicznego i kulturalnego. Badanie historii i zwyczajów, dokumentowanie swojej pracy, oraz prezentowanie jej efektów sprawią, że zarówno uczestnicy zajęć jak i odbiorcy wydarzeń zdobędą nie tylko wiedzę historyczną ale również poczucie lokalnej tożsamości i obywatelskiej odpowiedzialności za kształt lokalnej wspólnoty oraz własną przyszłość
13	Doposażenie Koła Gospodyń Wiejskich w Wierzbicy w sprzęt do ćwiczeń fizycznych	Sportowy, aktywny tryb życia jest niezwykle ważny w starszym wieku. Codzienny trening pomaga wzmocnić ciało i utrzymać je w dobrej kondycji. Siłownie to świetny sposób na zapewnienie osobom starszym miejsca, w którym będą mogli dbać o swoją formę w bezpieczny sposób, bez obaw o kontuzje. Wszystkie urządzenia do ćwiczeń skonstruowane są w taki sposób, by nie narażać organizmu na przeciążenia i by mogły wspomagać np. rehabilitację. Aktywność fizyczna seniorów i osób starszych niesie ze sobą szereg korzyści. To sposób na codzienne dotlenienie organizmu i dostarczenie niezbędnej witaminy D3. Aktywność na zewnątrz poprawia krążenie krwi, wydolność oddechową i koordynację ruchową organizmu. Bardzo pozytywnie wpływa na samopoczucie, dodaje wigoru i energii.

Źródło: Dane LGD „Polesie"

3.Opis struktury LGD

Obecna struktura partnerstwa odzwierciedla trójsektorowe podejście charakterystyczne dla podejścia RLKS. Liczebność Rady LGD „Polesie" wynosi 15 osób i składa się ona z reprezentacji trzech sektorów: publicznego, społecznego oraz gospodarczego, a także mieszkańców. **Sektor publiczny stanowi mniej niż 30% składu Rady. W składzie Rady znajdują się przedsiębiorcy i 1 osoba poniżej 25 roku życia, 1 osoba powyżej 60 r.ż.** Większość składu Rady stanowią kobiety. Zasada trójsektorowości jest uwzględniona również w ocenie operacji w ramach LSR.

4.Opis składu organu decyzyjnego

Rada Stowarzyszenia LGD „Polesie" jest wybierana i odwoływana przez Walne Zgromadzenie. W skład Rady, jako organu decyzyjnego LGD wchodzą osoby, które wyróżniają się wysokimi kwalifikacjami i szerokim doświadczeniem w realizacji przedsięwzięć na rzecz rozwoju obszarów wiejskich i rozwoju lokalnego, finansowanych ze środków zewnętrznych. Żadna pojedyncza grupa interesu nie posiada więcej niż 49 % praw głosów w podejmowaniu decyzji przez organ decyzyjny. **Aktualny skład Rady LGD „Polesie", dane wszystkich członków organu decyzyjnego, znajdują się w załączniku**.

5.Zasady funkcjonowania

LGD „Polesie" jako dobrowolne, samorządne i trwałe zrzeszenie osób fizycznych i osób prawnych (w tym jednostek samorządu terytorialnego o celach niezarobkowych) jest stowarzyszeniem działającym w oparciu o Statut, który określa m.in. cele i zasady, członkostwo, władze, majątek, itd.

Zgodnie z statutem władzami Stowarzyszenia są: Walne Zebranie Członków, Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna. Walne Zebranie Członków posiada m.in. kompetencje w zakresie: uchwalania kierunków i programu działania Stowarzyszenia, wyboru i odwołania członków Rady, Prezesa Zarządu, poszczególnych Członków Zarządu i Komisji Rewizyjnej, przyjmowania rocznych sprawozdań z działalności Rady i Zarządu, udzielania absolutorium Zarządowi, uchwalania zmian Statutu, rozwiązania Stowarzyszenia. Walne Zebrania Członków mogą być zwyczajne lub nadzwyczajne - zwołuje je Zarząd z własnej inicjatywy lub na pisemny wniosek: Komisji Rewizyjnej albo 5 (pięciu) zwyczajnych Członków Stowarzyszenia. Walne Zebranie odbywa się minimum raz w roku i Członkowie powiadamiani są o jego terminie, miejscu i propozycjach porządku obrad mailowo lub w każdy inny skuteczny sposób co najmniej na 14 dni przed wyznaczonym terminem [§ 19 Statutu].

Podjęcie uchwały w sprawie zmiany Statutu, odwołania Członków Rady, Zarządu, Komisji Rewizyjnej i rozwiązania Stowarzyszenia, wymaga bezwzględnej większości głosów przy obecności ponad połowy członków Walnego Zebrania Członków [z zachowaniem zapisów § 19 przy zachowaniu kworum określonego w ust. 6]

Organ decyzyjny, kontrolny i wykonawczy działają na podstawie Statutu. Szczegółowe zasady i tryby ich pracy określają regulaminy wewnętrzne organów LGD "Polesie". W poszczególnych regulaminach są opisane wymagane kompetencje w LGD na konkretnych stanowiskach, w tym: w organie decyzyjnym, w zarządzie, o ile na danym stanowisku przewidziane jest wynagrodzenie, w biurze LGD. Dla spełnienia tych wymagań stosowane są rozmowy kwalifikacyjne.

Wykres 1: Struktura organizacyjna Stowarzyszenie LGD "Polesie"

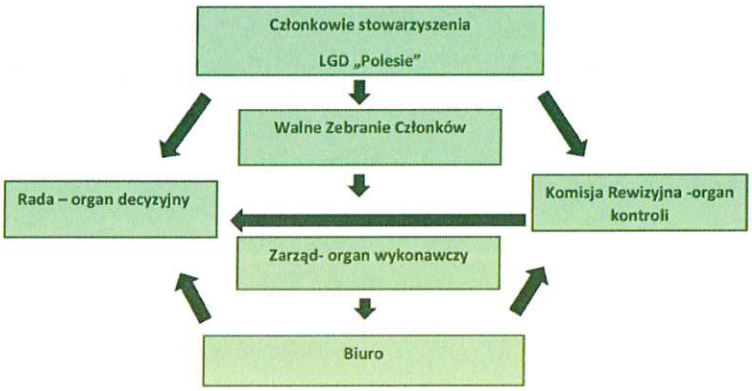

Źródło: Dokumentacja własna LGD „Polesie"

W pracach stowarzyszenia oraz jego organach, tj.: Radzie, Zarządzie, Komisji Rewizyjnej ma prawo brać udział każdy z członków LGD, o ile jego kandydatura do tych organów zostanie zgłoszona i uzyska akceptację Walnego Zebrania Członków. Każdy z członków LGD ma prawo zgłaszania uwag, pomysłów, projektów, projektów dokumentów przygotowywanych przez Zarząd. Członkowie LGD **mogą wyrażać na forum LGD opinie, zgłaszać i przedstawiać nowe pomysły** środowisk, których mogą być przedstawicielami. **Projekty zgłaszane na piśmie przez co najmniej 20% członków LGD mogą być rozpatrywane przez Walne Zebranie Członków. Wszyscy członkowie LGD są informowani o aktualnych działaniach LGD w taki sam sposób i przy pomocy tych samych, ogólnie dostępnych kanałów informacyjnych, tj. strona internetowa LGD, media społecznościowe, e-mail, telefonicznie, na spotkaniach na terenie LSR.** Zmiany takie jak: zmiany LSR, budżet, kryteria wyboru operacji, zmiany w planie działania, wskaźnikach, przedsięwzięciach, zasadach funkcjonowania organów i biura stowarzyszenia są poprzedzone konsultacjami z członkami LGD i mieszkańcami. Informacje o konsultacjach i możliwości zgłaszania uwag zamieszczane są na stronie LGD, portalach społecznościowych oraz stronach internetowych gmin partnerskich. Komunikacja w LGD odbywa się również poprzez **nieformalnie kontakty organów stowarzyszenia** odbywające się na festynach, przeglądach, wydarzeniach organizowanych gminach członkowskich, dożynkach, spotkaniach w domach kultury,

imprezach sportowo – rekreacyjnych, związanych z przygotowywaniem i promocją produktów lokalnych, gdzie mieszkańcy i inni przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego nie będący członkami stowarzyszenia mają możliwości zgłaszania swoich pomysłów, uwag do działalności LGD. **Relacje między członkami LGD są oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji.**

Decyzje podejmowane są w sposób kolegialny, wszystkie ważne decyzje dotyczące funkcjonowania stowarzyszenia podejmowane są wieloetapowo. Propozycje co do kierunków rozwoju, współpracy, inicjatyw są wypracowywane wspólnie przez biuro, Zarząd, Komisję Rewizyjną a następnie kierowane do wszystkich członków stowarzyszenia, tak by na Walnym Zebraniu Członków, każda z obecnych osób miała swój obraz omawianych spraw i mogła przedstawić swoje stanowisko. Projekty przygotowywanych dokumentów poddawane są konsultacjom z członkami stowarzyszenia i mieszkańcami obszaru LSR. W przypadku uwag do projektów, po okresie konsultacji, są one nanoszone na właściwe dokumenty. Istnieje możliwość dyskusji, korekty lub zmiany w przedstawionych projektach przed ich zaakceptowaniem.

Stosowane są zasady, iż walne zebranie członków jest zwoływane także na wniosek dość wąskiej grupy członków LGD. Każdy z członków LGD ma prawo zgłaszania uwag, pomysłów, projektów, które uważa, że winny być realizowane przez stowarzyszenie. Zapisy takie zawarte są w § 19 pkt 3 Statutu stowarzyszenia.

Zakres czynności, co do których zarząd podejmuje decyzje bez konsultacji/uzgodnienia z pozostałymi członkami LGD jest ograniczony. W konsultacji z biurem Zarząd podejmuje decyzje co do bieżącego funkcjonowania biura i stowarzyszenia. W kwestii planów związanych z realizacją projektów, działań zewnętrznych, zmian w organach czy zobowiązań finansowych stowarzyszenia, takie działania podlegają konsultacjom, a podejmowanie ostatecznych decyzji należy do kompetencji Walnego Zebrania Członków.

Członkowie LGD maja możliwość zgłaszania propozycji i inicjatyw dotyczących funkcjonowania LGD i wdrażania LSR, stosowane są zachęty do ich zgłaszania. Każdy z członków LGD ma prawo zgłaszania uwag, pomysłów, projektów, które uważa, że winny być realizowane przez stowarzyszenie.

LGD reprezentuje partnerskie podejście do podmiotów z obszaru objętego LSR, przewiduje możliwość: zgłaszania pomysłów na realizację nowych projektów, w tym projektów partnerskich przez LGD lub podmioty inne niż LGD w ramach LSR. O wynikach weryfikacji propozycji i inicjatywy zgłaszanych przez członków LGD **z uzasadnieniem tego wyniku** zamieszczane są na stronie internetowej stowarzyszenia i portalach społecznościowych.

Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

1.Opis obszaru

LGD "Polesie" stanowi spójne przestrzennie terytorium, położone administracyjnie w województwie lubelskim. Obejmuje gminy: Cyców, Ludwin, Łęczna, Puchaczów, Spiczyn, Urszulin, Wierzbica, położone na terenie 3 powiatów: łęczyńskiego, chełmskiego i włodawskiego. Gminy wchodzące w skład partnerstwa pod względem obszarowym tworzą zwarty geograficznie obszar, co powoduje zbieżność występujących zjawisk społecznych, gospodarczych i kulturalnych oraz zbliżony charakter potencjałów rozwojowych. Liczba mieszkańców w 2020 r. wyniosła 56 661 osób. Powierzchnia obszaru wynosi 83 821 ha.

Tabela 1 Dane identyfikacyjne gmin tworzących Lokalną Grupę Działania "Polesie"

Nazwa Gminy	Kod statystyczny GUS	Status Gminy	Liczba mieszkańców (31.12.2020)	Powierzchnia w ha	Powiat
Cyców	06 1001 2	Wiejska	**7 773**	14 811	Łęczyński
Ludwin	06 1002 2	Wiejska	**5 593**	12 216	Łęczyński
Łęczna	06 1003 3 06 1003 4	Miejsko-wiejska	**22 840**	7 515	Łęczyński
Puchaczów	06 1005 2	Wiejska	**5 552**	9 171	Łęczyński
Spiczyn	06 1006 2	Wiejska	**5 915**	8 315	Łęczyński
Urszulin	06 1905 2	Wiejska	**4 150**	17 214	Włodawski
Wierzbica	06 0312 2	Wiejska	**4 838**	14 579	Chełmski
Razem LGD „Polesie"			**56 661**	**83 821**	

Źródło: BDL, stan na dzień 31.12.2020 r.

2.Mapa obszaru

Gminy wchodzące w skład Lokalnej Grupy Działania „Polesie" tworzą zwarte pod względem geograficznym i funkcjonalnym terytorium.

Mapa 1: Granice administracyjne Lokalnej Grupy działania „Polesie"

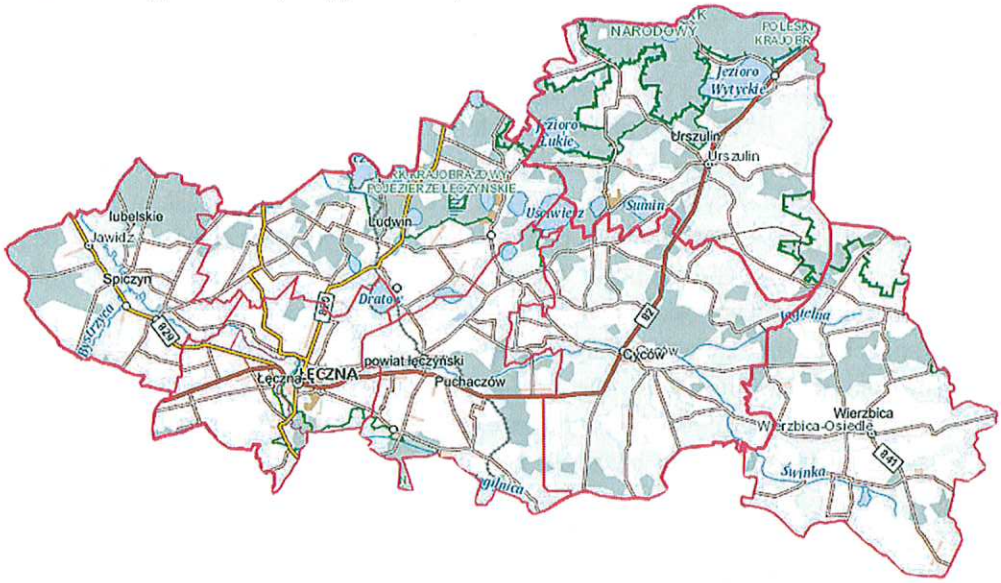

Źródło: LGD „Polesie

Mapa 2. Spójność gmin obszaru LSR „Polesie"

Źródło: LGD „Polesie

Z obszaru Lokalnej Grupy Działania 1 gmina - Wierzbica znajduje się na zaktualizowanej liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją, (Programowanie 2021-2027).

3.Uzasadnienie dla wyboru obszaru, LGD, wewnętrzna spójność obszaru LSR

Gminy należące do LGD „Polesie" położone są na zwartym geograficznie obszarze, który wyróżnia się unikatowymi walorami środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz wykazuje spójność cech wpływających na potencjał rozwojowy obszaru objętego LSR.

Spójność terytorialna	Gminy wchodzące w skład Lokalnej Grupy Działania „Polesie" tworzą zwarte pod względem geograficznym i funkcjonalnym terytorium, położone w strefie wpływów miasta Lublina. Część z nich położona jest bezpośrednio na szlaku Lublin - Pojezierze Łęczyńsko- Włodawskie, tj.: na trasie intensywnego ruchu turystycznego między największym miastem regionu, a jedną z największych atrakcji turystyczno-rekreacyjnych o randze ogólnokrajowej, tj.: Poleskim Parkiem Narodowym i Transgranicznym Rezerwatem Biosfery „Polesie Zachodnie", Parkiem Krajobrazowym „Pojezierze Łęczyńskie". Położenie w strefie bezpośrednich i pośrednich wpływów Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego ma duże znaczenie na przemieszczanie się zasobów ludzkich i stanowi naturalny obszar przepływu towarów, usług i kapitału obszaru objętego LSR. Potencjałem obszaru z punktu widzenia rangi LGD „Polesie" jest rozwijająca się marka terytorialna Polesia jako obszaru spójnego geograficznie, kulturowo i przyrodniczo, z zasobami przyrodniczymi o randze światowej (certyfikat przyrodniczego dziedzictwa UNESCO).
Spójność komunikacyjna	Dostępność komunikacyjną i transportową obszaru LGD tworzą: droga krajowa nr 82 Lublin – Włodawa; drogi wojewódzkie: 831 Lublin – Łęczna – Cyców – Włodawa, Głębokie – Dorohucza – Trawniki – Fajsławice, 839 Cyców – Kulik – Siedliszcze, 841 Cyców – Wierzbica – Staw, 828 Lubartów – Spiczyn; drogi powiatowe i gminne. Sieć dróg umożliwia łatwy dostęp do drogi ekspresowej S 12 i S19 oraz lotniska w Świdniku.
Spójność **przyrodnicza**	Gminy należące do LGD „Polesie" położone są na obszarze wyróżniającym się wyjątkowymi walorami środowiska przyrodniczego i wykazują jednorodność cech pod względem typu krajobrazu, klimatu, gleb, lesistości, zasobów wodnych oraz stanu środowiska naturalnego. Obszar charakteryzuje się bardzo dużą koncentracją terenów cennych przyrodniczo, mających szczególne znaczenie w kształtowaniu powiązań ekologicznych. Znaczna część powierzchni tego obszaru objęta jest ochroną prawną, zarówno w krajowym systemie obszarów chronionych (Poleski Park Narodowy, kilka parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu, liczne rezerwaty i pomniki przyrody), jak również w europejskim systemie Natura 2000 (kilkanaście obszarów ostoi ptasiej i siedliskowej). Czynnikiem integrującym obszar LSR jest 1) **Poleski Park Narodowy - "Perła Polesia",** który jest jednym z 13 zlokalizowanych w Polsce obszarów Ramsar, służących zachowaniu terenów wodnobłotnych należący do Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000 i do systemu ochrony przyrody ECONET PL, 2) Poleski Park Krajobrazowy, 3) Park Krajobrazowy „Pojezierze Łęczyńskie", 4) Nadwieprzański Park Krajobrazowy. O wyjątkowości obszaru stanowi **Transgraniczny Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie",** ustanowiony przez UNESCO jako obszar przyrodniczy o wyróżniających się w skali światowej walorach przyrodniczych i krajobrazowych oraz Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Jego bogactwem są jeziora, różne typy torfowisk, rzadkie gatunki, w tym zagrożone w skali Europy i świata: wodniczka, derkacz, podgorzałka oraz żuraw, bielik, cietrzew, wilk. Występuje tu największa w kraju populacja żółwia błotnego oraz wiele rzadkich gatunków roślin bagiennych. Obszar LSR wyróżnia również występowanie zwartej grupy jezior krasowych lub/i termokrasowych (mającej cechy pojezierza), rozległych obszarów mokradłowych o zróżnicowanej genezie, wzgórz ostańcowych oraz bogactwo unikalnych gatunków flory i fauny. Stąd niezbędne jest objęcie obszarów dziedzictwa przyrodniczego skutecznymi działaniami związanymi z ich ochroną oraz kształtowanie postaw i zachowań proegologicznych wśród mieszkańców oraz tworzenie szlaków i miejsc edukacji ekologicznej oraz przyrodniczej dla mieszkańców i turystów.

Spójność kulturowa	Gminy objęte obszarem LSR **przynależą do obszaru kulturowego Polesia**, z zachowanym bogactwem kultury tradycyjnej przejawiającej się w kulturze i folklorze poleskim, a także w drewnianej zabudowie, charakterystycznej dla Polesia, drewnianych cerkwiach, które mimo to, że zmieniły swoje przeznaczenie, są niezwykle urokliwe. Charakterystyczną cechą zabudowy poleskiej jest chałupa oparta na konstrukcji słupowej lub w zrąb z dachem półszczytowym, czworokątny z budynkiem mieszkalnym zlokalizowanym przy drodze, stawionym szczytem do niej, zabudowa tzw. licówki. Jednym z lepszych sposobów na poznanie lokalnych tradycji jest udział w wydarzeniach kulturalnych, podczas których promowana jest tradycyjna muzyka, sztuka, rękodzieło, regionalne potrawy i ubiory oraz produkty charakterystyczne dla poleskich ziem (wikliniarstwo, rybactwo, myślistwo, pszczelarstwo, itp.). Charakterystyczne dla Polesia jest również komunikowanie się w typowej gwarze poleskiej, znanej przede wszystkim starszym osobom w społeczności. W wielu miejscach Polesia zachowały się liczne zamki i fortyfikacje w całości lub części, miejsca dawnych grodzisk. Historycznie odrębność kulturowa tego obszaru wyznaczało krzyżowanie się wpływu wielu narodów i religii, co sprawia, że obszar LSR jest strefą wzajemnego przenikania się kultur: polskiej, ruskiej, litewskiej, tatarskiej i żydowskiej, a tym samym widoczne są wpływy katolickie, prawosławne, judaistyczne i muzułmańskie, które stworzyły tu bogaty i niepowtarzalny klimat kulturowego pogranicza. Licznie występujące zabytkowe pałace, zespoły pałacowo-dworskie są objęte ochroną konserwatorską. Jednym z lepszych sposobów na poznanie lokalnych tradycji jest udział w wydarzeniach kulturalnych, podczas których promowana jest tradycyjna muzyka, sztuka, rękodzieło oraz produkty charakterystyczne dla poleskich ziem. Na terenie każdej z gmin, znajdują się unikalne i charakterystyczne dla Polesia obiekty architektoniczne. Czynnikami integrującymi obszar LGD są: dziedzictwo ludowej kultury materialnej i niematerialnej Polesia (tradycyjne potrawy, ubiory, rzemiosło i umiejętności, zabudowa/budownictwo poleskie), miejsce spotykania się i przenikania kultur i religii (prawosławie, katolicyzm, protestantyzm, judaizm, islam), doświadczenia historyczne walk o niepodległość (Powstanie Styczniowe, bitwy podczas I i II Wojny Światowej) i związki z ważnymi patriotami (Jan III Sobieski, Tadeusz Kościuszko). Czynniki te stanowią o spójności kulturowej obszaru objętego LSR. Dziedzictwo kulturowe obejmuje nie tylko obiekty i ich zespoły objęte ochroną prawną, ale całość krajobrazu kulturowego, którego ochrona jest jednym z koniecznych warunków zrównoważonego rozwoju. Niezbędne jest objęcie obiektów i obszarów dziedzictwa kulturowego skutecznymi działaniami związanymi z ich zachowaniem, kształtowaniem, ochroną i promocją.
Spójność turystyczna	Obszary cenne przyrodniczo na obszarze LSR stanowią ogromną atrakcję turystyczną. Dzięki swojej różnorodności stanowią potencjał dla różnych odbiorców turystyki. Występują tu osobliwości przyrodnicze na rozległych torfowiskach, bagnach, lasach czy łąkach. Liczne ścieżki i szlaki turystyczne, zarówno piesze, rowerowe czy konne, skierowane do zwolenników turystyki aktywnej. Atrakcją są piękne jeziora położone często w otoczeniu lasów i łąk. Poleski Park Narodowy to atrakcyjny obszar do prowadzenia obserwacji ornitologicznych, które mogą być markowym produktem turystycznym tego regionu. Na obszarze LSR funkcjonują ciekawie wytyczone ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne. Na turystów czekają tu jeziora o czystej wodzie, piaszczystych plażach, zagospodarowane turystycznie z ośrodkami wypoczynkowymi o zróżnicowanym standardzie, campingi, pola namiotowe, przystanie wodne i wypożyczalnie sprzętu pływającego. Społeczność lokalna upatruje w turystyce możliwości tworzenia nowych miejsc pracy i pobudzania lokalnego rozwoju gospodarczego. Istotne jest przygotowanie i rozwijanie zintegrowanego produktu turystycznego marki „Polesie", który stworzy możliwość zarówno wykorzystania ogromnego potencjału tkwiącego w obszarze LSR, ale również stworzy kompleksową ofertę turystyczną wynikającą ze współpracy sektora publicznego, społecznego i biznesowego. Ważny jest rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu szerokiej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, konną, rowerową, nordic walking, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną).

Spójność społeczna	Obszar LSR charakteryzuje się podobnym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego oraz występującymi problemami. Widoczne są w nim negatywne zjawiska demograficzne. Na obszarze LGD utrzymuje się od kilku lat trend ujemnego przyrostu naturalnego. Podobnie jak w województwie lubelskim, w obszarze LGD obserwowany jest proces starzenia się ludności. Obszar cechuje rosnąca aktywność społeczna, która wyraża się w rosnącej liczbie organizacji i stowarzyszeń działających na rzecz rozwoju lokalnego. Potencjałem obszaru z punktu widzenia rozwoju kapitału społecznego są te dziedziny funkcjonowania społeczności, które wiążą się z aktywizowaniem mieszkańców do działań wspólnych, w tym integrujących grupy znajdujące się w gorszej sytuacji. Obejmują one realizację imprez integrujących społeczności lokalne, prowadzenie zajęć świetlicowych oraz warsztatów, wernisaży, koncertów, plenerów, eventów, szkoleń itd., podczas których dochodzi do wymiany wiedzy, umiejętności i zacieśniania więzi. Doskonałą bazą dla tego typu działań są tradycyjne poleskie umiejętności i zasoby kultury, angażowanie się w ich ochronę i kultywowanie jest działaniem czytelnym dla mieszkańców, a przy okazji wspólnych prac odbudowywane są więzi społeczne. Kluczową rolę w tym względzie odgrywa sektor społeczny (organizacje pozarządowe i grupy nieformalne) i inicjatywy oddolne angażujące różnych partnerów życia społecznego i gospodarczego. Potencjał społeczny obszaru LSR to przede wszystkim więzi międzyludzkie, stopień zaufania, a także umiejętność i chęć współdziałania. Wysoki poziom aktywności mieszkańców wyzwala kreatywność, a także przyczynia się do włączenia społecznego zwłaszcza osób znajdujących się w gorszej sytuacji. Konieczne jest umożliwianie mieszkańcom uczestnictwa w różnych formach aktywności w życiu kulturalnym i społecznym oraz budowanie relacji współpracy i tworzenie nowatorskich rozwiązań przez mieszkańców podnoszących jakość życia, zwłaszcza w małych miejscowościach.
Spójność gospodarcza	Gospodarka obszaru jest w dużej mierze tradycyjna, oparta o sektor rolniczy i sektor usług zaspokajających podstawowe potrzeby bytowe. Przedsiębiorczość to głównie mikro i małe przedsiębiorstwa, nie tworzące wystarczającej liczby miejsc pracy, szczególnie dla osób z wykształceniem wyższym, pozarolniczym. Przeważają podmioty gospodarcze o profilu głównie handlowym i usługowym. Duża liczba bardzo małych podmiotów o lokalnym charakterze oraz profil prowadzonej działalności skutkuje niską konkurencyjnością oraz znikomą innowacyjnością. Gminy obszaru LGD są gminami typowo rolniczymi, w gospodarstwach rolnych zatrudnienie znajduje ok. 30 % mieszkańców w wieku produkcyjnym. Kluczową rolę w sektorze gospodarczym obszaru LSR pełni Lubelski Węgiel „Bogdanka" S.A., lider rynku producentów węgla kamiennego w Polsce, wyróżniających się na tle branży pod względem osiąganych wyników finansowych i wydajności wydobycia węgla kamiennego oraz istotny pracodawca dla mieszkańców obszaru LSR. Rozwijająca się przedsiębiorczość, w tym przede wszystkim mała i średnia, wdrażanie innowacyjnych i proekologicznych rozwiązań, stanowi podstawę do budowania konkurencyjności lokalnej gospodarki. Poprawa sytuacji gospodarczej związana jest również z modernizacją sektora rolnego poprzez specjalizację gospodarstw, rozwój rolnictwa ekologicznego, rozwijanie współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych, rozwój innowacyjnych form sprzedaży i wspieranie dywersyfikacji działalności rolniczej. Liczne bariery formalno-prawne i finansowe prowadzenia działalności gospodarczej, a także wciąż słabo rozwinięty system instytucji otoczenia biznesu, utrudniony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania, jak również brak kompleksowego systemu wspierania przedsiębiorstw w zakresie doradztwa oraz pozyskiwania i wdrażania rozwiązań innowacyjnych stanowią nadal barierę dla wielu działających firm i osób zainteresowanych rozpoczęciem działalności gospodarczej na obszarze LSR. Rozwój przedsiębiorczości obszaru LSR zależy od aktywności i wiedzy mieszkańców, dostępu do informacji i kapitału, a także aktywnie działających organizacji, instytucji wsparcia przedsiębiorczości.
Spójność strategiczna rozwoju obszaru	W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego z perspektywą do 2030 roku jako podstawę rozwijania funkcji turystycznej w obszarze województwa wyodrębniono obszar funkcjonalny: **Polesie ze strefą oddziaływania Kanału Wieprz-Krzna** jako obszar strategicznej interwencji o znaczeniu regionalnym. Podstawą wyznaczenia obszaru jest zasięg makroregionu fizycznogeograficznego Polesie Zachodnie

na poziomie regionalnym	oraz przestrzenny zasięg oddziaływania systemu melioracji Kanału Wieprz-Krzna. Do specyficznych cech tego obszaru należy: koncentracja terenów cennych przyrodniczo, w tym zwłaszcza w części obejmującej granice polskiej części Transgranicznego Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie", funkcja Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego w krajowej sieci ekologicznej jako obszaru węzłowego o randze międzynarodowej, bogate dziedzictwo kulturowe i miejsce międzynarodowych wydarzeń kulturalnych, znaczna powierzchnia użytków zielonych, potencjalne konflikty przestrzenne pomiędzy dużymi gospodarstwami a wielokierunkowym rozwojem wsi, dobre warunki do rozwoju gospodarki rybackiej oparte przede wszystkim na licznych naturalnych i sztucznych zbiornikach wodnych, potencjalny konflikt funkcjonalny wynikający z kierunkowej eksploatacji węgla kamiennego na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych.

Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR

W trakcie prac nad LSR uwzględniono zasadę zaangażowania mieszkańców w jej opracowanie. Partycypację społeczną odniesiono do aktywnego udziału społeczności lokalnej w planowaniu, realizacji i ocenie kierunków rozwoju obszaru objętego strategią oraz posiadania realnego wpływu na konkretne działania, które będą miały znaczenie na ograniczanie problemów społeczno-gospodarczych obszaru LSR i podnoszenie jakości życia mieszkańców. Takie podejście wymagało współpracy sektora pozarządowego, gospodarczego i publicznego oraz zaangażowania liderów lokalnych. Uczestnikami konsultacji były jednostki samorządu terytorialnego, lokalne instytucje publiczne, osoby fizyczne, rolnicy, przedsiębiorcy organizacje pozarządowe, liderzy lokalni, jednostki kultury, nieformalne zrzeszenia społeczne, kościoły i parafie, beneficjenci działań osi 4 Leader PROW 2007 – 2013 i Leader PROW 2014 -2020 oraz grupy znajdujące się w gorszej sytuacji: mieszkańcy małych miejscowości, młodzież, kobiety, osoby 50+, długotrwale bezrobotni. Opracowanie strategii było oparte na **partnerstwie**, **dialogu społecznym, przejrzystości, wzajemnej komunikacji i współdziałaniu**, co pozwoliło na uzyskanie społecznego konsensusu i akceptacji rozwiązań prezentowanych w strategii, miało wpływ na jej zakres merytoryczny. Uwzględniono zasady horyzontalne UE, tj.: równość szans i niedyskryminację, równość płci, zrównoważony rozwój. Opracowano listę potencjalnych uczestników instytucjonalnych konsultacji społecznych. Zaangażowanie to dotyczyło dostarczenia wiedzy eksperckiej, współudziału w definiowaniu lub wskazywaniu obszarów problemowych, wyznaczaniu celów, tworzeniu rozwiązań, określaniu działań/zadań czy monitorowaniu i ewaluacji strategii. Przy planowaniu konsultacji określono: cel konsultacji, grupy interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych, planowane tematy konsultacji, metody konsultacji, terminy i miejsca konsultacji, planowane rezultaty. LGD prowadząc prace nad przygotowaniem LSR opracowało kluczowe kwestie odnośnie zapewnienia partycypacyjnego charakteru LSR, przy których wykorzystano: 1. doświadczenie LGD w realizacji LSR na lata 2016-2023, w tym wyniki badań własnych oraz wyniki kolejno przeprowadzonych ewaluacji wdrażania. 2. konsultacje społeczne podczas końcowej ewaluacji wdrażania LSR 2016-2023. Do opracowania strategii wykorzystano dane z konsultacji społecznych przeprowadzonych w każdej gminie obszaru LGD. Podczas kluczowych etapów prac łączono różne metody partycypacji angażując przedstawicieli sektora publicznego, pozarządowego i gospodarczego. Konsultacje społeczne zaplanowano pod względem organizacyjnym, analizy interesariuszy, przygotowania harmonogramu oraz wyboru właściwych metod partycypacyjnych. Duża liczba i różnorodność wykorzystanych metod partycypacyjnych pozytywnie wpłynęła na wysoki poziom konsultacji społecznych. Konsultacje społeczne były prowadzone od początku przystąpienia do prac nad strategią, aż do przygotowania ostatecznej wersji LSR. Miało to istotny wpływ na poznanie problemów i potrzeb oraz oczekiwań mieszkańców. Konsultacje społeczne zapewniły udział mieszkańców w wyrażaniu swoich, opinii, proponowania zmian i nowych rozwiązań. W poszczególnych rozdziałach LSR uwzględniono wyniki badań własnych i ewaluacji oraz wnioski z konsultacji społecznych. W ramach konsultacji społecznych zebrano 168 ankiet, przeprowadzono 9 spotkań, w których uczestniczyło 115 osób. W trakcie opracowania strategii wykorzystane zostały różne sposoby komunikowania się ze społecznością lokalną, tj.: warsztaty strategiczne, punkt konsultacyjny, konsultacje internetowe, spotkania grupy fokusowej, wywiady indywidualne z mieszkańcami, badania ankietowe, fiszki projektów. Utworzono **Grupę Roboczą**, która na bieżąco współpracowała z Biurem i Zarządem LGD w celu zbierania i systematyzowania zebranych informacji oraz analizowania wyników konsultacji społecznych na poszczególnych etapach prac. W skład grupy weszli zainteresowani przedstawiciele sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego oraz pracownicy LGD. Opracowano fiszkę projektową, która została skierowana do wszystkich mieszkańców obszaru LGD „Polesie", tak by możliwie szeroka grupa mogła przedstawić

propozycje projektów inwestycyjnych i miękkich do Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023–2027. Istotne znaczenie miał również kontakt z Urzędami Gmin, Ośrodkami Pomocy Społecznej, Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, Powiatowym Urzędem Pracy, jednostkami OSP, szkołami, ośrodkami kultury, kołami gospodyń wiejskich, liderami społecznymi. Informacje o konsultacjach były przekazywane mieszkańcom poprzez stronę internetową LGD, tablice ogłoszeń, strony internetowe gmin, informacje w lokalnych mediach, szkoły. Zgłoszone propozycje, uwagi, wnioski, opinie, rekomendacje zebrane od zainteresowanych mieszkańców, organizacji i podmiotów instytucjonalnych zostały zebrane i zawarte w raportach z konsultacji społecznych dla każdej gminy wchodzącej w skład LGD. Wszystkie raporty zostały zamieszczone nas stronie https://lgdpolesie.pl/ i upublicznione. Proces uspołecznienia LSR obejmował opracowanie diagnozy, analizy SWOT, określenie grup docelowych strategii, wypracowanie propozycji celów i działań, opracowanie kryteriów wyboru operacji oraz założeń systemu wdrażania strategii. Poniżej przedstawiono opis metod angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR, z określeniem grup docelowych, do których metody te są skierowane, w rozbiciu na kluczowe etapy: 1. Diagnoza i analiza SWOT, 2. Określanie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR oraz opracowanie planu działania, 3. Opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru, 4. Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji.

1. **Diagnoza i analiza SWOT:**

Zastosowane metody: badania społeczne z wykorzystaniem ankiet, warsztaty strategiczne, punkt konsultacyjny, prace Grupy Roboczej.

Podczas opracowania diagnozy zaprezentowano cel i główne zasady opracowania LSR oraz przedstawiono główne wnioski z diagnozy, wyniki z analizy danych statystycznych, raportów ewaluacyjnych i monitoringowych, sprawozdań, dostępnych danych gminnych i poddano je dyskusji, z możliwością zgłaszania uwag w trakcie spotkań oraz w formie zdalnej, papierowej lub osobiście w siedzibie biura LGD. Mieszkańcy podczas warsztatów strategicznych oraz w formie ankiet mieli możliwość zgłaszania głównych problemów i potrzeb oraz oczekiwań w zakresie rozwoju obszaru objętego LSR. Ankiety były dostępne w wersji papierowej oraz on-line https://lgdpolesie.pl/, a także przekazywane bezpośrednio do środowisk lokalnych, zwłaszcza osobom starszym, niepełnosprawnym. Prace w formie Grupy Roboczej pozwoliły na zhierarchizowanie problemów i potrzeb społecznych oraz określenie grup docelowych LSR, z uwzględnieniem osób znajdujących się w gorszym położeniu, a także doprecyzowanie potencjałów rozwojowych obszaru LSR. Prace grupy przebiegały według określonego scenariusza i postawionych pytań badawczych. Wszystkie uwagi na etapie opracowania diagnozy i analizy SWOT mogły być zgłaszane do punktu konsultacyjnego w siedzibie LGD oraz podczas spotkań. Podczas opracowania diagnozy i analizy SWOT udostępniono mieszkańcom **fiszki projektowe**, które mogli zgłosić w ramach opracowania LSR na lata 2023-2027. **Wyniki z konsultacji społecznych:** analiza ankiet/kwestionariuszy z badań społecznych i zebranie wniosków, analiza problemów i potrzeb społecznych (opracowanie listy problemów i potrzeb społecznych dla każdej gminy LGD), opracowanie wniosków z diagnozy strategicznej obszaru LSR, analiza potencjałów i ograniczeń rozwojowych wynikających z uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych dla każdej gminy, wnioski z analizy strategicznej, doprecyzowanie grup docelowych LSR.

2. **Identyfikacja celów i wskaźników:**

Zastosowane metody: badania społeczne z wykorzystaniem ankiet, warsztaty strategiczne, punkt konsultacyjny, prace Grupy Roboczej.

W ramach etapu opracowano cele LSR uwzględniając wyniki z diagnozy i analizy SWOT. Przeanalizowano zebrane fiszki projektów, opracowano „drzewo celów", listę działań i przeanalizowano wyniki ankiet, w których pytano mieszkańców o najważniejsze działania, które należy realizować w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju. Przeprowadzono warsztaty przyszłościowe, których celem było wypracowanie wspólnej wizji obszaru. Przeprowadzono wywiady indywidulane z przedstawicielami sektora publicznego, gospodarczego i społecznego, mające na celu opracowanie ostatecznej wersji oraz hierarchizacji celów głównych i szczegółowych z uwzględnieniem propozycji społeczności lokalnej. Zespół Roboczy zebrał wyniki konsultacji społecznych oraz opracował wstępną listę wskaźników, które zostały poddane dyskusji. Wszystkie uwagi na etapie opracowania celów i wskaźników mogły być zgłaszane do punktu konsultacyjnego w siedzibie LGD oraz podczas spotkań. Podczas tego etapu mieszkańcy mogli zgłaszać **fiszki projektowe** w ramach opracowania LSR na lata 2023-2027.

Wyniki z konsultacji społecznych: określenie obszarów priorytetowych i kluczowych kierunków rozwoju i zadań, omówienie i weryfikacja wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania.

3. **Opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru:**

Zastosowane metody: prace Grupy Roboczej, punkt konsultacyjny, prace Grupy Fokusowej.

W ramach etapu Grupa Robocza przygotowała wstępny opis zasad i procedurę wyboru operacji. Podczas spotkań grupy opracowano również kryteria wyboru operacji, które zostały poddane szczegółowej analizie podczas badania fokusowego z udziałem liderów lokalnych, przedstawicieli gmin, organizacji społecznych i przedsiębiorców oraz wypracowano definicję innowacyjności. Kryteria zostały uwzględnione w opracowanym projekcie LSR i poddane konsultacjom społecznym w możliwością zgłaszania uwag w formie papierowej, zdalnej, podczas spotkań i w punkcie konsultacyjnym. Podczas tego etapu mieszkańcy mogli zgłaszać **fiszki projektowe** w ramach opracowania LSR na lata 2023-2027. **Wyniki z konsultacji społecznych:** opracowanie kryteriów wyboru operacji, opracowanie definicji innowacyjności, opracowanie założeń proceduralnych.

4. Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji:

Zastosowane metody: prace Grupy Roboczej, punkt konsultacyjny, prace Grupy Fokusowej.

Na tym etapie opracowano założenia do systemu monitorowania i ewaluacji strategii. Grupa Robocza przygotowała zestaw wskaźników zgodnie z definicją wskaźnika oddziaływania, rezultatu i produktu oraz określił wartości bazowe i docelowe. Określono główne elementy systemu monitorowania i ewaluacji strategii, z uwzględnieniem zakresów raportów. Podczas spotkania Grupy Fokusowej z przedstawicielami sektora społecznego, poszczególnych gmin i przedsiębiorców zebrano oceny jakościowe dotyczące adekwatności wskaźników do celów i kryteriów doboru wskaźników. Przeprowadzono wymianę opinii, mającą na celu przygotowanie ostatecznej listy wskaźników uwzględnionych w Planie Działania, w tym wskaźników odnoszących się do osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji oraz projektów współpracy i projektów innowacyjnych. Wskaźniki zostały uwzględnione w opracowanym projekcie LSR i poddane konsultacjom społecznym w możliwością zgłaszania uwag w formie papierowej, zdalnej, podczas spotkań i w punkcie konsultacyjnym. Podczas tego etapu mieszkańcy mogli zgłaszać **fiszki projektowe** w ramach opracowania LSR na lata 2023-2027.**Wyniki z konsultacji społecznych:**_opracowanie wskaźników do LSR, opracowanie założeń do systemu monitorowania i ewaluacji strategii.

Metoda partycypacyjna	Opis metody	Grupa docelowa
Warsztaty strategiczne 06.09.2022 Ludwin 07.09.2022 Łęczna, 08.09.2022 Puchaczów, 09.09.2022 Cyców, 13.09.2022 Spiczyn, 14.09.2022 Urszulin, 19.09.2022 Wierzbica	Zaplanowane spotkania przeprowadzone według opracowanego scenariusza przez moderatora z wykorzystaniem aktywnych form udziału przedstawicieli społeczności lokalnej. Celem warsztatów była identyfikacja głównych problemów i potrzeb społecznych, omówienie wniosków z diagnozy, określenie kierunków rozwoju obszaru LSR, opracowanie celów. Zastosowano technikę „warsztatów przyszłościowych", pracę w grupach i burzę mózgów. Wykorzystano metodykę „drzewa problemów" i „drzewa celów" oraz wypracowano propozycję przedsięwzięć. Warsztaty przyszłościowe dały możliwość dialogu pomiędzy różnymi grupami (mieszkańcami, lokalnymi władzami, przedsiębiorcami) w celu stworzenia wspólnej wizji obszaru. Podczas warsztatów uczestnicy mieli możliwość zgłaszania swoich propozycji. Dyskusje w trakcie spotkań konsultacyjnych doprowadziły do odrzucenia bądź akceptacji poszczególnych wniosków zgłoszonych przez interesariuszy LSR. Przeprowadzono jedno spotkanie w każdej gminie wchodzącej w skład LGD. O konsultacjach mieszkańcy byli informowani poprzez ogłoszenia na stronach Internetowych: LGD oraz gmin, a także telefonicznie i metodą bezpośrednich kontaktów przez członków i pracowników LGD.	zainteresowani mieszkańcy, sektor społeczny, gospodarczy i jednostki samorządu terytorialnego, eksperci zewnętrzni
Punkt konsultacyjny dostępny przez cały okres opracowania LSR	Punkt został utworzony w siedzibie LGD i był prowadzony przez biuro LGD. Mieszkańcy mieli możliwość zgłaszania na bieżąco swoich uwag w formie	mieszkańcy obszaru LSR

	ustnej, pisemnej, telefonicznej i zdalnej, składania wypełnionych ankiet oraz zapoznania się z projektem LSR. W punkcie dostępne były niezbędne dokumenty dotyczące opracowania LSR, a także osoby kompetentne do udzielenia wyjaśnień. Punkt dostosowany był do lokalnych potrzeb, tj.: przez cały okres trwania konsultacji i opracowania strategii. Metoda pozwoliła uzyskać opinie o konsultowanym obszarze/miejscu zamieszkania uczestników konsultacji i umożliwiła włączenie dużej liczby uczestników.	
Ankiety dostępne przez cały okres opracowania LSR	Zebranie informacji na temat potrzeb i opinii mieszkańców oraz oceny jakości życia w oparciu o ustandaryzowany kwestionariusz ankiety. Uzyskanie ilościowych danych i dotarcie do szerokiej grupy odbiorców, zapewniając uczestnikom wygodę i łatwość wzięcia udziału w konsultacjach poprzez dostępność ankiet w formie papierowej, elektronicznej oraz podczas spotkań.	mieszkańcy obszaru LSR
Grupa fokusowa	Grupowe wywiady zogniskowane dotyczyły wybranej tematyki i grupy osób/wybranych celowo przedstawicieli społeczności lokalnej z uwzględnieniem sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego. Polegały na przeprowadzeniu moderowanej pogłębionej dyskusji, opartej o określony schemat uwzględniający pozyskanie pogłębionych wyników jakościowych dotyczących omawianego obszaru. Badania fokusowe zastosowano do hierarchizacji problemów i potrzeb, celów, określenia grup znajdujących się w gorszej sytuacji, opracowania wskaźników i kryteriów wybory operacji, zasad monitorowania i ewaluacji.	sektor społeczny, gospodarczy i jednostki samorządu terytorialnego, eksperci zewnętrzni
Grupa Robocza	Celem utworzenia zespołu było wypracowanie koncepcji rozwiązań i rekomendacji do LSR. Podczas kilku spotkań zespołów wypracowano kluczowe obszary diagnozy, analizy SWOT, założenia do części planistycznej oraz wdrożeniowej strategii. W skład grup weszli przedstawiciele interesariuszy: władz lokalnych, niezrzeszonych grup mieszkańców, organizacji społecznych i gospodarczych, przedsiębiorcy, liderzy lokalni, pracownicy LGD.	zainteresowani mieszkańcy, sektor społeczny, gospodarczy i jednostki samorządu terytorialnego
Fiszki projektowe dostępne przez cały okres opracowania LSR	Inicjatywa oddolna polegająca na zebraniu projektów do strategii. Działające podmioty społeczne, gospodarcze, organizacje społeczne, liderzy, mieszkańcy mieli możliwość zgłoszenia pomysłu w formie przygotowanej fiszki zawierającej krótki opis zgłaszanej propozycji. Fiszka była dostępna w wersji papierowej w siedzibie LGD, w urzędach Gmin oraz on-line. Mieszkańcy byli informowani podczas spotkań o możliwości zgłaszania swoich propozycji przez cały okres opracowania strategii. Uwzględniono tę możliwość również po jej zatwierdzeniu, w procedurze aktualizacji LSR.	zainteresowani mieszkańcy, sektor społeczny, gospodarczy i jednostki samorządu terytorialnego

Przygotowany projekt LSR został poddany konsultacjom społecznym. Został wyłożony do konsultacji w biurze LGD. Zainteresowani przedstawiciele lokalnej społeczności mieli możliwość zapoznania się z projektem oraz wniesienia własnych uwag, sugestii i spostrzeżeń. Stosowna informacja o konsultacjach społecznych LSR została zamieszczona na stronie internetowej LGD „Polesie". Mieszkańcy mieli nieograniczony dostęp do zapoznania się z dokumentem oraz mogli wyrazić swoje opinie. Warunkiem zaangażowania, jak największej liczby osób w realizację strategii jest dotarcie z informacją do wszystkich mieszkańców. Informowanie o planowanych działaniach oraz zachęcanie do udziału w przedsięwzięciach podejmowanych w

ramach LSR odbywać się będzie poprzez: 1) zamieszczanie informacji na stronach internetowych (m.in. na stronie internetowej LGD, stronach internetowych gmin należących do LGD), 2) organizowanie bezpośrednich spotkań w terenie, zwłaszcza w mniejszych miejscowościach, 3) zamieszczanie informacji na lokalnych portalach internetowych oraz społecznościowych – ten rodzaj angażowania społeczności zapewni dotarcie z informacją do dużej liczy odbiorców, 4) zamieszczanie ogłoszeń w prasie, 5) ulotki informacyjne – potencjalni beneficjenci działań, 6) plakaty informacyjne – potencjalni beneficjenci działań, 7) spotkania informacyjne, otwarte dla wszystkich mieszkańców. W ramach realizacji strategii będzie uwzględniony aspekt uspołecznienia poprzez włączenie mieszkańców w jej wdrażanie. Prowadzony będzie przez biuro LGD bieżący monitoring i ocena jakości prowadzonych działań. Wykorzystane zostaną różne metody partycypacyjne: badania ankietowe, spacery badawcze, spotkania otwarte z mieszkańcami, konsultacje on-line, rozmowy bezpośrednie z beneficjentami. Ponadto zostaną podjęte **działania związane z animacją społeczności na rzecz wdrażania projektów, w tym partnerskich i innowacyjnych poprzez:** doradztwo i szkolenia dla liderów lokalnych i animatorów życia społecznego, **przekazywanie „know-how" w zakresie innowacji**, możliwość wymiany informacji, doświadczeń i angażowania współpracy różnych partnerów społecznych i gospodarczych, promowanie inicjatyw oddolnych, wspieranie zaangażowania małych miejscowości oraz przedstawicieli grup znajdujących się w gorszej sytuacji. **W ramach przeprowadzonych konsultacji społecznych z przedstawicielami trzech sektorów na potrzeby LSR doprecyzowano pojęcie innowacyjności, które jest jednym z kryteriów wyboru operacji, które zostało szczegółowo ujęte i doprecyzowane w Procedurze ustalania lub zmiany kryteriów oceny operacji.**

W procesie konsultacji społecznych mieszkańcy zgłosili następujące problemy i potrzeby społeczne oraz kierunki rozwoju obszaru LSR, które zostały uwzględnione w Rozdziale VI. Cele i wskaźniki LSR i Rozdziale VIII. Plan działania LSR:

Gmina Cyców	
Kluczowe problemy społeczne	niezadowalająca opieka zdrowotna, niewystarczająca liczba miejsc na rekreację i wypoczynek, brak opieki dziennej dla seniorów, postępująca degradacja terenów górniczych, słaba propozycja spędzania wolnego czasu dla osób starszych, słaba komunikacja międzypokoleniowa w przekazywaniu tradycyjnych umiejętności, słabo rozwinięta oferta kulturalna i turystyczna, mała liczba placów zabaw
Kierunki rozwoju LSR	poprawa gospodarki wodnej, tworzenie sal widowiskowych, instalacja OZE na obiektach publicznych, oznakowanie miejsc atrakcyjnych, renowacja obiektów zabytkowych, utworzenie centrów informacji turystycznej, podniesienie jakości i standardów miejsc noclegowych, utworzenie wsi tematycznych, powstawanie i rozwój produktów lokalnych, zagospodarowanie istniejących jezior, rozwój opieki dla seniorów, wspomaganie twórców ludowych, budowa ścieżek rowerowych z przystankami, na których będzie można korzystać z nowych technologii, aktywizacja osób starszych poprzez tworzenie miejsc spotkań i organizację zajęć aktywizujących, tworzenie miejsc do sprzedaży produktów lokalnych, wspieranie organizacji społecznych w kultywowaniu lokalnej tradycji z wykorzystaniem nowoczesnych technologii, stworzenie centrum produktu lokalnego, budowa zewnętrznych kręgielni dla mieszkańców
Gmina Łęczna	
Kluczowe problemy społeczne	słabo rozwinięta infrastruktura sportowo-rekreacyjna, niewystarczająca ilość i wyposażenie świetlic wiejskich, zły stan techniczny obiektów zabytkowych, patologie społeczne, słaba promocja tradycji lokalnych
Kierunki rozwoju LSR	rewitalizacja ścieżek i pasaży spacerowych oraz terenów nadrzecznych, modernizacja świetlic wiejskich, modernizacja zabytków, budowa kąpielisk, stworzenie książkomatu, organizacja zajęć dla seniorów, e-senior, organizacja prelekcji prozdrowotnych, organizacja imprez plenerowych, instalacje OZE, realizacja działań w zakresie ekonomii społecznej, wsparcie dla grup znajdujących się w gorszej sytuacji
Gmina Ludwin	

Kluczowe problemy społeczne	brak ścieżek rowerowych wokół jezior, słabe wyposażenie świetlic wiejskich, słaby rozwój produktów lokalnych, słaba infrastruktura turystyczna, rekreacyjna i kulturalna, mała liczba zajęć dla dzieci, słaby rozwój przedsiębiorczości, brak miejsca dziennego pobytu dla seniorów, brak gospodarstw opiekuńczych, słabe zagospodarowanie terenów nad jeziorami, brak innowacyjnych rozwiązań w zakresie działań rekreacyjnych i sportowych
Kierunki rozwoju LSR	rozwój turystyki zdrowotnej, promocja produktów lokalnych opartych na unikatowym otoczeniu przyrodniczym, promocja „Szlaku Jagiellońskiego", organizacja rajdów nordic walking, budowa ścieżek utwardzonych, budowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w otoczeniu jezior, rozwój cyfryzacji w sprzedaży produktów lokalnych, rozwój gospodarstw opiekuńczych, tworzenie grup wsparcia dla seniorów, zakup strojów ludowych, organizacja wydarzeń sportowych i kulturalnych, rozwój inteligentnych wiosek (sprzedaż produktów, promocja dziedzictwa lokalnego, tablice interaktywne, sklepy internetowe), stworzenie sauny mobilnej, organizacja święta ryb, tworzenie inteligentnych punktów informacji turystycznej, tworzenie zagród edukacyjnych, tworzenie ośrodków edukacji ekologicznej, organizacja targów produktów lokalnych
Gmina Puchaczów	
Kluczowe problemy społeczne:	słabe zainteresowanie mieszkańców ofertą kulturalną i integracyjną, migracja ludzi młodych, bariery infrastrukturalne dla osób niepełnosprawnych, mała ilość ścieżek rowerowych, mała ilość miejsc noclegowych dla turystów, słabo rozwinięta baza gastronomiczna, słabo rozwinięta infrastruktura dla młodzieży, mało aktywne organizacje pozarządowe, brak wolontariatu dla osób starszych, brak integracji ludzi młodych, słaba oferta skierowana do dzieci i młodzieży w zakresie spędzania wolnego czasu, słaba współpraca partnerska
Kierunki rozwoju LSR:	budowa i unowocześnianie obiektów sportowych i rekreacyjnych, wyposażenie placówek publicznych w instalacje OZE, multimedialne tablice informacyjne, tworzenie zachęt do zdrowego stylu życia, budowa skate parków, siłowni plenerowych, placów zabaw, stworzenie przewodnika multimedialnego, stworzenie aplikacji mobilnej dla turystów, organizacji kampanii społecznych dotyczących ochrony środowiska, zakup pojazdów elektrycznych, budowa amfiteatru, stworzenie miejsc dla rowerów z dostępnością do ładowania, interaktywne tablice, mobilne usługi rehabilitacyjne w miejscu zamieszkania, utworzenie gospodarstw socjalnych, rozwój produktów lokalnych
Gmina Spiczyn	
Kluczowe problemy społeczne	zły stan techniczny obiektów zabytkowych, zbyt mała ilość zajęć z dziećmi i młodzieżą poza lekcjami, słaba promocja produktów lokalnych, uboga oferta turystyczna, brak wsparcia dla lokalnych przedsiębiorców, słaba infrastruktura sportowa, mało imprez promujących lokalną historię
Kierunki rozwoju LSR	remont pałacu w Kijanach, stworzenie międzygminnych dziennych domów samopomocy, promocja ekologicznego trybu życia, rozwój OZE, aktywizacja osób niepełnosprawnych, budowa wieży widokowych (rozlewisko Bystrzyca–Wieprz), wykorzystanie rzeki Wieprz jako szlaku turystycznego i rekreacyjnego, budowa infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, opracowanie multimedialnej mapy obiektów zabytkowych na terenie LGD
Gmina Urszulin	
Kluczowe problemy społeczne	niewystarczająca liczba ścieżek pieszo-rowerowych, starzejąca się infrastruktura kanalizacyjna, zbyt małe wyposażenie świetlic, mała ilość infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, mała ilość miejsc noclegowych, brak sali zabaw dla dzieci, mało wydarzeń kulturalnych i imprez plenerowych, słabe dostosowanie budynków publicznych do potrzeb osób niepełnosprawnych, brak miejsc parkingowych przy atrakcjach, słaba jakość dróg dojazdowych do istniejącej infrastruktury turystycznej, słaba organizacja pomocy dla osób starszych, słaba informacja o imprezach, niska rozpoznawalność NGO

Kierunki rozwoju LSR	budowa ścieżki rowerowej z Urszulina do Wytyczna, organizacja festiwalu promującego Polesie, promocja aktywności fizycznej w Polesiu, utworzenie sali zabaw z wykorzystaniem multimediów dla dzieci, zakup narzędzi i sprzętu niezbędnych do utrzymania porządku na ścieżkach rowerowych i miejscach rekreacji, budowanie marki Polesie, stworzenie punktu multimedialnego o atrakcjach regionu, tworzenie miejsc noclegowych z okularami VR, które pozwolą na powrót do dawnych czasów, tworzenie punktów sprzedaży produktów lokalnych przy szlakach turystycznych, imprezy integracyjne dla mieszkańców z wykorzystaniem nowoczesnych technologii, rozwój edukacji ekologicznej, promocja produktów lokalnych, stworzenie portalu informacyjnego „Polesie", stworzenie marki produktów lokalnych „Polesie", certyfikacja produktów lokalnych, sprzedaż produktów lokalnych przez internet – Poleski Kredens
Gmina Wierzbica	
Kluczowe problemy społeczne	mała liczba ścieżek przyrodniczych odpowiednio oznakowanych, zbyt mało koszy na śmieci w miejscach publicznych, brak dziennego domu seniora
Kierunki rozwoju LSR	dzienny dom opieki dla seniora z wypożyczalnią sprzętu rehabilitacyjnego, tworzenie ścieżek przyrodniczych, szkolenie dla seniorów i osób bezrobotnych, zakup koszy na śmieci, termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej, organizacja zajęć dla dzieci i młodzieży, zakup nagłośnienia na imprezy kulturalne

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

1.Potencjały i kierunki rozwojowe

Analiza SWOT została opracowana dla całego obszaru LGD i jej zapisy były podstawą do określenia celów LSR. Została przeprowadzona z udziałem przedstawicieli wszystkich 7 gmin tworzących Lokalną Grupę Działania, w tym przedstawicieli sektora publicznego, społecznego i gospodarczego. Jest wynikiem wiedzy, poglądów i spostrzeżeń przedstawicieli trzech sektorów na temat analizowanego obszaru zgromadzonych w ramach przeprowadzonych konsultacji społecznych. W wyniku opracowania analizy strategicznej z wykorzystaniem matrycy SWOT wskazano te zasoby obszaru LSR, które mogą być traktowane jako atuty, również w zestawieniu z innymi jednostkami, i mogą przyczynić się do rozwiązania bądź ograniczenia oddziaływania istniejących problemów. Określono słabości, które negatywnie wpływają na jakość życia lokalnej społeczności i mogą pogłębić wpływ istniejących w obszarze LSR problemów społecznych, zdefiniowano predyspozycje obszaru LSR do wykorzystania pojawiających się szans oraz określono zagrożenia, które mogą w sposób negatywny ograniczać pozytywne oddziaływanie atutów, pogłębiać problemy wynikające ze słabości bądź ograniczać wykorzystanie pojawiających się szans rozwojowych. Wnioski z przeprowadzonej analizy SWOT wskazują na kluczowe kierunki rozwoju obszaru LSR „Polesie":

1. **Rozwój turystyki** stanowi dużą szansę dla rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru LSR. Wyjątkowe walory przyrodniczo-krajobrazowe, zabytki, dziedzictwo wielokulturowości mają kluczowe znaczenie w tworzeniu lokalnych produktów i rozwoju usług turystycznych. Działania w tym zakresie powinny opierać się na wykorzystaniu istniejących zasobów i wartości kulturowych oraz potencjału mieszkańców. Istotne znaczenie będą miały oddolne, innowacyjne rozwiązania, które zostaną wdrożone w branży turystycznej przez społeczność lokalną. Rozwój turystyki i rekreacji obszaru LSR zależy od zastosowania kompleksowych rozwiązań i określenia niszy rynkowej w dziedzinie zagospodarowania turystycznego. Należy także szczególnie podkreślić rolę konsultacji społecznych z mieszkańcami i udział we wdrażaniu LSR w odniesieniu do kierunków rozwoju turystyki. Nie bez znaczenia pozostaje także pozyskanie i wykorzystanie zewnętrznych źródeł finansowania dla rozwoju bazy turystyczno-rekreacyjnej oraz budowanie marki „Polesie". Podejście zintegrowane, łączące wiedzę, doświadczenie różnych partnerów życia społecznego i gospodarczego pozwoli na stworzenie oferty turystycznej obejmującej niezbędną infrastrukturę, ale i katalog usług turystycznych dla całego obszaru LSR. Rozwój turystyki obszaru LSR będzie miał wpływ na zwiększenie jego atrakcyjności, osiąganie korzyści społecznych i gospodarczych oraz napływ turystów. Kluczowe znaczenie dla osiągnięcia przewagi konkurencyjnej będą miały produkty turystyczne, które cechuje unikalność i oryginalność oraz łatwa dostępność i wysoka jakość, powstałe na bazie istniejącego regionalnego i

lokalnego potencjału, inspirowane walorami naturalnymi i kulturowymi, stając się tym samym wyjątkową ofertą turystyczną. Diagnoza obszaru ukazuje, że na terenie LGD istnieje duży potencjał do rozwoju turystyki, który w znacznym stopniu ogranicza niewystarczająco rozwinięta infrastruktura turystyczna i usługi okołoturystyczne. Duże znaczenie rozwoju obszaru objętego LSR pełni turystyka historyczno-kulturalna wykorzystująca unikalne zasoby przyrodnicze, zabytki, wydarzenia kulturalne, działające stowarzyszenia, które nawiązują do tradycji, lokalnych produktów, historii obszaru oraz dziedzictwa kulturowego. Dla rozwoju obszaru LSR kluczowe znaczenie będą miały: rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (np. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory przyrodnicze), tworzenie kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o markę „Polesie", organizacja punktów obsługi turystów, rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, konną, rowerową, nordic walking, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną). W ramach przeprowadzonych **konsultacji społecznych** mieszkańcy zaproponowali następujące kierunki działań w obszarze turystyki i rekreacji:

- promocja obszaru, i jego produktów z wykorzystaniem m.in. tworzonych inteligentnych punktów informacji turystycznej, poprzez opracowanie multimedialnej mapy obiektów zabytkowych na terenie LGD, stworzenie multimedialnego przewodnika najatrakcyjniejszych miejsc, stworzenie punktu multimedialnego o atrakcjach regionu, utworzenie portalu internetowego promującego obszar, wykorzystanie rzeki Wieprz jako szlaku turystycznego i rekreacyjnego, promocja „Szlaku Jagiellońskiego",
- podniesienie jakości i standardów miejsc noclegowych, utworzenie wsi tematycznych,
- rozwój turystyki zdrowotnej i promocja zdrowego stylu życia, rozwój turystyki aktywnej, organizacja rajdów nordic walking,
- poprawa infrastruktury turystycznej poprzez budowę ścieżek rowerowych z przystankami, na których będzie można korzystać z nowych technologii, rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w otoczeniu jezior, tworzenie ścieżek utwardzonych w miejscach dostępnych dla turystów, wież widokowych (rozlewisko Bystrzyca – Wieprz), rozwój infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, utworzenie ścieżki rowerowej z Urszulina do Wytyczna,
- organizacja festiwalu promującego Polesie, organizacja warsztatów rękodzielniczych i artystycznych, tworzenie zagród edukacyjnych oraz ośrodków edukacji ekologicznej,
- wspieranie rozwoju infrastruktury turystycznej poprzez: tworzenie miejsc noclegowych z okularami VR, które pozwolą na powrót do dawnych czasów, instalacja ławek multimedialnych, miejsca do grillowania,
- promocja miejsc dziedzictwa kulturowego i renowacja miejsc zabytkowych.

2. Wspieranie rozwoju efektywnej gospodarki lokalnej

Przedsiębiorczość ma szczególne znaczenie na obszarze LSR, ponieważ stymuluje rozwój gospodarczy i społeczny. Powstawanie firm w różnych sektorach lokalnej gospodarki przyczynia się przede wszystkim do wielofunkcyjnego rozwoju środowisk wiejskich. Rozwój przedsiębiorczości w postaci różnych indywidulanych i zespołowych inicjatyw oddolnych oraz tworzenie korzystnych warunków do uruchomienia i prowadzenia działalności gospodarczej, to również skuteczny sposób rozwiązywania różnych problemów społecznych. Ważnymi aspektami rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LSR jest aktywność osób zainteresowanych tworzeniem i rozwijaniem własnych firm oraz innowacyjność wdrażanych rozwiązań. Efektem rozwoju przedsiębiorczości mogą być: funkcjonujące przedsięwzięcia (firmy), tworzone wartości, nowe produkty i usługi, zyski, zatrudnienie, wzrost dochodu. Dlatego też w rozwoju przedsiębiorczości istotne jest stwarzanie warunków, a także zachęcanie do podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej. Jednostki podejmujące inicjatywy przedsiębiorcze przyczyniają się do przezwyciężania kryzysów gospodarczych, minimalizują skalę bezrobocia, stwarzają płaszczyznę współpracy. Istotne jest przezwyciężanie głównych słabości sektora gospodarczego obszaru LSR, do których należy zaliczyć przede wszystkim funkcjonowanie przedsiębiorstw w tradycyjnych sektorach produkcji i usług, niskie zatrudnienie i kapitał własny. Zasoby produkcji rolniczej predestynują obszar LGD do rozwijania na ich bazie przetwórstwa. Proces ten pozwoli na skracanie łańcuchów produkcji i przekwalifikowywanie się rolników (głównie producenci produktów pierwotnych) w kierunku rozwijających się branż gospodarki, na których produkty końcowe rośnie zapotrzebowanie (np. soki, dżemy, cydr wytworzone na bazie lokalnych jabłek, poduszki ziołowe, potopouri wytworzone na bazie lokalnych ziół, itd.) Z

kolei odnawialne zasoby dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (zarówno te materialne jak i niematerialne) predestynują obszar do rozwijania tu różnych branż turystyki (konnej, pieszej, rowerowej, wodnej, gastronomicznej, itd.). Proces ten pozwoli rozwijać się obszarowi w sposób zrównoważony wykorzystując tutejsze potencjały i zasoby w stopniu pozwalającym na ich odrodzenie się. Z kolei istotnym czynnikiem do rozwoju pozostałych form przedsiębiorczości są potrzeby mieszkańców w zakresie świadczenia na ich rzecz różnych usług, z których mogą skorzystać w miejscu swojego zamieszania. Ważnym potencjałem są także tradycje górnicze, które mogą prowadzić do rozwoju branż związanych z usługami dla pracowników Kopalni Bogdanka. W ramach przeprowadzonych **konsultacji społecznych** mieszkańcy zaproponowali następujące kierunki działań w obszarze przedsiębiorczości i rolnictwa:

- wspieranie organizacji społecznych w kultywowaniu lokalnej tradycji z wykorzystaniem nowoczesnych technologii,
- wspieranie procesu sprzedaży produktów lokalnych i ekologicznych: tworzenie miejsc do sprzedaży, rozwój cyfryzacji w ich sprzedaży, stworzenie centrum produktu lokalnego, organizację targów, tworzenie punktów sprzedaży produktów lokalnych przy szlakach turystycznych, promocja produktów lokalnych opartych na unikatowym otoczeniu przyrodniczym,
- budowanie marki „Polesie" w oparciu o posiadane zasoby i współpracę różnych partnerów życia społecznego i gospodarczego,
- wzmocnienie efektywności lokalnej gospodarki w obszarze przedsiębiorczość i rolnictwo.

3. Rozwój integracji oraz zwiększenie włączenia społecznego

Aktywność społeczna ma bezpośredni wpływ na jakość życia mieszkańców LGD „Polesie". Potencjałem obszaru z punktu widzenia rozwoju kapitału społecznego są te dziedziny funkcjonowania społeczności, które wiążą się z angażowaniem i włączaniem mieszkańców do działań wspólnych, w tym integrujących grupy znajdujące się w gorszej sytuacji. Obejmują one realizację wspólnych i oddolnych przedsięwzięć oraz inicjatyw, podczas których dochodzi do wymiany wiedzy, umiejętności i zacieśniania więzi. Głównymi korzyściami z aktywizowania mieszkańców obszaru LGD „Polesie" jest ich integracja wokół spraw lokalnych, poczucie współodpowiedzialności, współpraca z najsłabszymi członkami społeczności, lepsze zaspokajanie potrzeb zbiorowych i zrównoważony rozwój społeczny. Istotne znaczenie mają również działania animacyjne, które umożliwiają nabywanie postaw, umiejętności społecznych i obywatelskich przekładających się na zaangażowanie społeczne i poziom rozwoju społecznego obszaru objętego LSR, w tym **budowania partnerstw** lokalnych. Aktywność mieszkańców ma również znaczenie dla rozwoju innowacji społecznych, które koncentrują się głównie wokół problemów i potrzeb społecznych oraz wymagają kapitału społecznego otwartego na zmiany. Planowane i podejmowane działania włączające mieszkańców LGD „Polesie" powinny odnosić się do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, różnych form turystyki i rekreacji, sfery edukakcyjno-kulturalnej oraz innych potencjałów rozwojowych.

W ramach przeprowadzonych **konsultacji społecznych** mieszkańcy wskazali na konieczność podejmowania działań w zakresie rozwoju potencjału lokalnej społeczności, tj.:

- organizacja zajęć, aktywizacja i wsparcie dla seniorów, promocja aktywności fizycznej w Polesiu, aktywizacja osób niepełnosprawnych, szkolenia dla seniorów i osób bezrobotnych, organizacja warsztatów integracyjnych opartych na dobrej, zdrowej żywności, stworzenie międzygminnych dziennych domów samopomocy, organizacja warsztatów artystycznych, organizacja zajęć dla dzieci i młodzieży,
- organizacja kampanii społecznych dotyczących ochrony środowiska, promocja ekologicznego trybu życia,
- rozwój infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, budowa placów zabaw i miejsc do rekreacji, utworzenie sali zabaw z wykorzystaniem multimediów dla dzieci, zakup sprzętu dla seniorów do świetlic, wyposażenie zespołów w instrumenty muzyczne, zakup nagłośnienia na imprezy kulturalne.

Odniesienie wyników analizy SWOT do poszczególnych części diagnozy			
MOCNE STRONY		**SŁABE STRONY**	
▪ unikatowe walory środowiska przyrodniczego (Transgraniczny Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie", Poleski Park Narodowy, Nadwieprzański Park Krajobrazowy, rezerwaty, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu)	R.IV.12	▪ słabo rozwinięte produkty lokalne i ich niewystarczająca promocja	R.IV.8
▪ przynależność obszaru do rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie", wpisanego na listę dziedzictwa UNESCO		▪ niewystarczająca promocja produktów lokalnych, brak skutecznych i innowacyjnych form sprzedaży	R.IV.11 R.IV.13
▪ rozpoznawalność produktu turystycznego „Poleski Park Narodowy"		▪ brak współpracy oraz organizacji zrzeszających biznes działających na rzecz promocji, rozwoju i zbytu produktów lokalnych	R.IV.8
▪ różnorodność i unikalność zbiorowisk roślinnych i gatunków zwierząt, ptaków, gadów, płazów		▪ odpływ wykształconych mieszkańców, w tym migracje zarobkowe	
▪ dziedzictwo wielokulturowości (wpływy katolickie, prawosławne, judaistyczne, muzułmańskie)	R.IV.10	▪ niski poziom współpracy (sąsiedzkiej, wewnątrzsektorowej, międzysektorowej)	
▪ dziedzictwo ludowej kultury materialnej i niematerialnej Polesia (tradycyjne potrawy, ubiory, rzemiosło, zabudowa/budownictwo poleskie, tradycje ludowe)		▪ osłabienie komunikacji międzypokoleniowej w przekazywaniu tradycyjnych umiejętności	
▪ duża liczba terenów wodnych: jezior, zbiorników, rzek		▪ zanikające, na skutek rewolucji technologicznej, więzi międzypokoleniowe, w tym rodzinne	
▪ bogaty i niepowtarzalny klimat kulturowego pogranicza	R.IV.12	▪ zanikające umiejętności spędzania czasu wolnego i wspólnej zabawy w grupie przyjaciół, sąsiadów (poza rodziną)	R.IV.8
▪ sukcesywnie rozwijająca się branża turystyczna oparta o walory Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego	R.IV.10	▪ niska rozpoznawalność organizacji pozarządowych w środowisku lokalnym	
▪ istniejące szlaki i trasy turystyczne, punkty widokowe		▪ mała samodzielność finansowa organizacji pozarządowych	R.IV.I
▪ dziedzictwo historyczne i archeologiczne, pozostałości zamków i fortyfikacji, liczne zabytkowe pałace, zespoły pałacowo-dworskie, w tym objęte ochrona konserwatorską		▪ mała elastyczność instytucji społecznych w dopasowywaniu się do zachodzących zmian społecznych	
▪ wydarzenia kulturalne promujące tradycje ludowe, sztukę i rękodzieło ludowe	R.IV.8,	▪ brak profesjonalnych zespołów/grup działających w dziedzinie kultury	
▪ kultywowanie tradycyjnych rzemiosł (wikliniarstwo, rybactwo, myślistwo, pszczelarstwo)	R.IV.10 R.IV.11	▪ ograniczona oferta zajęć hobbystycznych, w tym kultywujących lokalne tradycje w świetlicach i domach kultury	
▪ dobrze prosperujący przemysł górniczy, zapewniający znaczącą ilość miejsc pracy – Lubelski Węgiel „Bogdanka" S.A.	R.IV.11	▪ brak spójnej oferty turystycznej	
		▪ niezadawalająca infrastruktura sportowo-rekreacyjna	R.IV.I
		▪ rolnictwo obszaru ma charakter małoobszarowy i niskotowarowy	R.IV.8
		▪ znikoma ilość firm przetwórczych bazujących na potencjale rolniczym obszaru	R.IV.4
		▪ słabo rozwinięta infrastruktura wokół jezior	R.IV.I

▪ bliskość Lublina zapewniająca napływ turystów, rozwój turystyki i usług okołoturystycznych ▪ dobra sieć dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych ▪ łatwy dostęp do S12, S19 i lotniska w Świdniku ▪ obszar rolniczy i potencjał do rozwoju rolnictwa ekologicznego wykorzystujący nieskażone środowisko ▪ sukcesywnie wzrastający wskaźnik przedsiębiorczości ▪ działające lokalne organizacje pozarządowe ▪ liczne inicjatywy oddolne i aktywni mieszkańcy	R.IV.4 R.IV.9 R.IV.13 R.IV.4 R.IV.8	▪ niski stopień utożsamiania się przedsiębiorców lokalnych z marką LGD "Polesie" ▪ niewystarczająco wyposażone świetlice środowiskowe i domy kultury ▪ niewystarczający poziom istniejącej infrastruktury technicznej ▪ zły stan techniczny obiektów zabytkowych ▪ niewystarczająca ilość ścieżek rowerowych oraz braki w istniejącej małej infrastrukturze turystycznej (ławki, altany, tablice, ogłoszeniowe, witacze etc.) ▪ mała ilość wydarzeń włączających młodzież w życie lokalne ▪ słabo rozwinięta opieka senioralna ▪ brak świetlic środowiskowych dla dzieci ▪ lasy i tereny zielone cyklicznie zanieczyszczane w okresie nasilonego ruchu turystycznego ▪ niewystarczające działania promocyjne obszaru LSR	
SZANSE		**ZAGROŻENIA**	
▪ rozwój turystyki w oparciu o unikatowe zasoby przyrodnicze, kulturowe, historyczne obszaru LSR, w tym rozwój innowacji dla turystyki ▪ rozwój turystyki kulturowej, sportowej, ekoturystyki ▪ rozwój systemów zachowywania tradycji (muzea, skanseny, pokazy, wioski tematyczne, produkty lokalne) ▪ zintegrowana promocja obszaru i marki „Polesie" ▪ rosnąca rozpoznawalność Polesia jako terytorium kluczowego dla tożsamości województwa ▪ rozwijająca się moda na produkty ściśle związane ze swym miejscem pochodzenia, w tym z chronioną nazwą pochodzenia, chronionym oznaczeniem geograficznym	R.IV.10 R.IV.11 R.IV.11	▪ starzejące się społeczeństwo i niekorzystne wskaźniki demograficzne ▪ postępująca emigracja (odpływ aktywnych i wykształconych mieszkańców) ▪ ograniczenia w dostępie do pracy i rozwoju społecznego ▪ słaba promocja produktów lokalnych, imprez, brak zintegrowanej oferty turystycznej ▪ postępujący proces globalizacji i zagrożenia klimatyczne ▪ wzrost zainteresowania uczestnictwem w kulturze wyłącznie za pośrednictwem Internetu ▪ postępujący zanik więzi międzyludzkich, które gwarantują trwałość tradycji lokalnych ▪ ograniczenie dostępu do wschodnich rynków zbytu produktów rolnych	R.IV.3 R.IV.4 R.IV.11 R.IV.1 R.IV.8

▪ kampanie i działania społeczne promujące ideę wolontariatu, współpracy, integracji, społeczeństwa obywatelskiego ▪ rozwój polityk wspierania osób i grup wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem z rynku pracy ▪ rozwój przetwórstwa bazującego na endogennych potencjałach ▪ dywersyfikacja działalności gospodarczej ▪ poprawa struktury agrarnej gospodarstw ▪ wsparcie w zakresie rozwoju innowacyjnych gospodarstw ekologicznych ▪ rozwój wsparcia w tworzeniu i promocji produktów lokalnych ▪ rozwój innowacyjnych form sprzedaży produktów ekologicznych i lokalnych ▪ dostępność funduszy zewnętrznych na rozwój przedsiębiorczości i obniżenie kosztów prowadzenia działalności gospodarczej ▪ program ulg dla inwestorów i przedsiębiorców ▪ rozwój odnawialnych źródeł energii ▪ wejście w życie uregulowań prawnych umożliwiających sprzedaż przetworzonych produktów rolnych bezpośrednio przez rolników ▪ polityka UE na rzecz poprawy spójności terytorialnej i związana z tym dostępność do funduszy ▪ rozwój idei partnerstw publiczno-prywatnych oraz promocja działań i współpracy partnerskiej ▪ korzystna struktura wieku ludności wykazująca na przewagę ludności w wieku produkcyjnym		▪ rosnące obciążenia fiskalne firm, rosnące koszty pracy ▪ zwiększające się bariery dla rozwoju firm (restrykcje, obciążenia, itd.) związane z ich funkcjonowaniem ▪ załamanie koniunktury w górnictwie i znaczące ograniczenie wpływów do budżetów gmin LGD ▪ postępująca dewastacja zabytkowych obiektów dziedzictwa kulturowego na skutek działania czynników atmosferycznych ▪ wzrost kosztów prowadzenia działalności gospodarczej ▪ niestabilna sytuacja ekonomiczna w Polsce (rosnąca inflacja) ▪ zagrożenia pandemiczne destabilizujące życie społeczne i gospodarcze	

2. Określenie grup docelowych

Na podstawie wniosków płynących z technik partycypacyjnych towarzyszących pracom nad dokumentem, uznano, że grupami, które są szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR, są młodzież do 25 r.ż., seniorzy, kobiety powracające na rynek pracy, rolnicy małorolni, niepełnosprawni.

- **Seniorzy** - problemy seniorów są związane z niewystarczającym zaspokojeniem potrzeb dostępu do infrastruktury społecznej, oferty rekreacyjno-kulturalnej, szerszej oferty aktywizującej, która przeciwdziała wykluczeniu i życiu w samotności. Analiza danych wskazuje, że obciążenie demograficzne dla gmin LGD (wskaźnik obciążenia demograficznego) wynosi 16,5%. W województwie lubelskim odsetek osób po 65. roku życia jest wyższy - 19,5%. W latach 2015-2021 na badanym obszarze seniorów przybywa; średnio o 15,3%. Dane odzwierciedlają zatem postępujący proces starzenia się społeczeństwa, choć w dalszym ciągu jest to wynik niższy dla LGD niż średnia dla kraju i województwa lubelskiego. Założone przedsięwzięcia przyczynią się do rozwoju oferty oraz infrastruktury czasu wolnego, integracji międzypokoleniowej w przekazywaniu tradycji i umiejętności tworząc warunki i możliwości do integracji osób starszych, w tym z dziećmi i młodzieżą.
- **Dzieci i młodzież niepełnoletnia** –- problemy tej grupy dotyczą niewystarczającej oferty spędzania wolnego czasu oraz infrastruktury edukacyjno-rekreacyjnej, m.in. niedobór miejsc zabaw i miejsc integracji dla dzieci i ich rodziców, mała liczba miejsc do spotkań dla młodzieży, w których mogą spędzać wolny czas w gronie rówieśników. Obszar LGD nie oferuje wystarczająco szerokiej oferty spędzania czasu wolnego dla tej grupy. W LSR przewidziano wsparcie ukierunkowane zarówno na rozwój przestrzeni do spędzania czasu wolnego, a także oferty edukacyjno-kulturalnej, działań na rzecz lokalnego środowiska młodzieżowego.
- **Ludzie młodzi od 18 do 25 r.ż.** – problemy ludzi młodych są związane przede wszystkim z trudnościami wejścia na rynek pracy. Odsetek osób bezrobotnych do 25 r.ż. w strukturze zatrudnienia wyniósł 17,21% (średnia dla Polski wynosi 12,5%), dlatego zaplanowano działania związane z ułatwieniem podjęcia aktywności zawodowej ludziom młodym.
- **Osoby niepełnosprawne** - z tytułu niepełnosprawności w gminach obszaru LGD ze świadczeń w 2014 r. korzystało 460 osób, zaś w 2020 r. - 333. Liczba świadczeń przyznawanych osobom niepełnosprawnym obecnie utrzymuje się na poziomie ok. 18%. Osoby niepełnosprawne borykają się z problemami ograniczonego dostępu do rehabilitacji usprawniającej, barierami architektonicznymi w miejscach publicznych, trudnościami w podjęciu odpowiedniego zatrudnienia, utrudnionego dostępu do korzystania ze środków transportu oraz problemami zdrowotnymi. Konieczne jest wsparcie i działania w obszarze integracji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych.
- **Kobiety** wchodzące lub powracające na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka. Udział kobiet wśród zarejestrowanych bezrobotnych LGD „Polesie" w 2020 r. wynosił 58,01%. Największy odsetek kobiet bezrobotnych kobiet odnotowano w gminie Puchaczów (63,29%), najniższy w gminie Spiczyn (54,66%). Wg wskazanych danych sytuacja kobiet na rynku pracy jest niekorzystna. Zaplanowano zatem działania i przedsięwzięcia wspierające tę grupę w podjęciu aktywności zawodowej.
- **Rolnicy małorolni.** Na obszarze terenie LGD dominują gospodarstwa o powierzchni od 1 do 5 ha – 2846 gospodarstw, tj.: 52,87 %, gospodarstwa od 5-10 ha to 24,58%. Są to małe gospodarstwa, które wykorzystują produkcje rolną zarówno na sprzedaż jak i na własny użytek. W gospodarstwach rolnych pracowało 10631 osób (tj.: 29,39% mieszkańców w wieku produkcyjnym), z czego 55,81% stanowili mężczyźni. Na terenie obszaru LSR działają gospodarstwa ekologiczne, które są najbardziej przyjazne środowisku dzięki zastosowaniu naturalnych metod prowadzących do zachowania bioróżnorodności oraz ochrony zasobów naturalnych. Wskazane jest (uwzględniono opinie mieszkańców), aby na obszarze wspierać działania prowadzące do zrównoważonego gospodarowania, ochrony zasobów środowiska, nowych modeli organizacji produkcji, w tym gospodarstw i upraw ekologicznych, rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych.

3. Potencjał demograficzny

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych, 31.12.2020 r. na obszarze gmin tworzących Lokalną Grupę Działania „Polesie" faktycznie zamieszkiwało 56 661 mieszkańców. Od 2014 r. na analizowanym obszarze utrzymywał się trend związany ze spadkiem ogólnej liczby ludności. Największy spadek liczby ludności odnotowano w gminie Wierzbica.

Tabela 2 Gęstość zaludnienia gmin LGD „Polesie" (ludność na 1 km2)

Gęstość zaludnienia (ludność na 1 km2)						
Nazwa gminy	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Lubelskie	***85***	***85***	***85***	***84***	***84***	***83***
Cyców	54	54	53	54	53	53
Ludwin	45	45	46	46	46	46
Łęczna	***314***	***313***	***312***	***311***	***309***	***308***
Puchaczów	60	61	61	62	62	62
Spiczyn	68	68	69	69	69	70
Urszulin	24	24	24	24	24	24
Wierzbica	36	36	35	35	35	34
Średnia dla gmin LGD „Polesie"	**98**	**98**	**98**	**98**	**97**	**97**

Źródło: BDL

Z wyjątkiem Gminy Łęczna, gminy wchodzące w skład LGD „Polesie" charakteryzuje stosunkowo niska gęstość zaludnienia. Dla porównania średnia dla województwa lubelskiego w 2020 r. wynosi 83 os/km², a dla Polski 122 os/km². Niska gęstość zaludnienia wynika z warunków środowiskowych –dużego udziału terenów zabagnionych, łąk i lasów w powierzchni całkowitej gmin należących do LGD. Jednym z istotnych czynników wpływających na wartość kapitału społecznego jest wskaźnik przyrostu naturalnego na 1000 mieszkańców, ukazujący różnice między liczbą urodzeń żywych, a liczbą zgonów na badanym obszarze. W 2020 r. na obszarze LGD utrzymuje się ujemny przyrost naturalny, dotyczy gmin Wierzbica (-5,34), Cyców (-1,92), Ludwin (-0,71), Spiczyn (-3,59) oraz Urszulin (-2,42). Dodatnią wartość wskaźnika odnotowano jedynie na obszarze gminy Puchaczów (0,54) oraz Łęczna (3,14). Pochodną zmniejszającej się liczby ludności w jest ujemne saldo przyrostu naturalnego, który utrzymuje się w części gmin na obszarze LGD, proces ten powoduje starzenie się społeczeństwa. Proces starzenia się społeczeństwa przyczynia się do zwiększenia bezrobocia, podnoszenia wydatków na pomoc społeczną, a także wzrost wskaźnika obciążenia ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku poprodukcyjnym. Wskaźnik te są niekorzystne dla rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru LGD.

Tabela 3 Saldo migracji w ruchu wewnętrznym i zagranicznym na 1000 ludności.

Gmina	Saldo migracji w ruchu wewnętrznym i zagranicznym na 1000 ludności					
	2015	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
LUBELSKIE	0	-1,9	-2,22	-2,53	-2,86	-2,06
Cyców	0	-1,76	-5,16	2,52	-4,14	-2,53
Ludwin	0	8,35	8,33	2,14	4,8	4,95
Łęczna	0	-10,62	-11,97	-8,28	-12,19	-8,49
Puchaczów	0	3,62	8,07	4,79	2,29	0,88
Spiczyn	0	4,79	7,41	5,28	3,85	8,33
Urszulin	0	3,16	-0,24	5,08	-2,17	1,21
Wierzbica	0	-7,08	-11,01	-3,91	-6,27	-3,38
Średnia dla gmin LGD	**0**	**0,46**	**-4,57**	**7,62**	**-13,83**	**0,97**

Źródło: Dane BDL

Wg danych GUS na obszarze LGD w 2020 r. wymeldowało się 776 osób, zameldowało 628, saldo migracji na obszarze LSR wyniosło – 148 osób. Na obszarze LGD występuje **ujemne saldo migracji na 1000 ludności**, czyli więcej osób opuszało ten teren, niż się wprowadzało. Najbardziej atrakcyjne są dla migrantów, w których saldo migracji było dodatnie, to gminy Puchaczów, Urszulin, Spiczyn i Ludwin. Największy ubytek mieszkańców w wyniku migracji dotkną zaś gminy Łęczna, Wierzbica i Cyców. Od 2016 r na obszarze LGD utrzymuje się ujemne saldo migracji, ma ono wpływ na zmniejszenie potencjału społecznego i gospodarczego obszaru LGD. Zmianę miejsca zamieszkania determinują m.in. czynniki ekonomiczne. Wskaźnik migracji dla LGD jest wyższy niż dla województwa Lubelskiego, dla którego wynosi -2,06. Poprawa atrakcyjności obszaru, tworzenie nowych miejsc pracy, uzyskiwanie satysfakcjonującego wynagrodzenia, podniesienia standardu warunków mieszkaniowych, bytowych, to warunki, dla których saldo migracji może się zmniejszać. Selektywność procesu migracji (migrują

przede wszystkim ludzie młodzi, lepiej wykształceni, bardziej przedsiębiorczy i innowacyjni) przyczynia się do zmniejszania potencjalnych zasobów pracy i obniżania ich jakości. Zagrożeniem dla obszaru działania LGD stałoby się wówczas wyludnianie się obszarów wiejskich wskutek ubytku migracyjnego ludności. **Struktura wieku ludności wykazuje przewagę ludności w wieku produkcyjnym**, która wynosi obecnie 63,85% ogólnej liczby ludności. Dane dotyczące struktury wiekowej mieszkańców wskazują, że na analizowanym obszarze występuje korzystniejsza sytuacja demograficzna niż w województwie lubelskim, dla którego wartość wskaźnika wynosi 58,76%. Dane z 2020 roku dotyczące udziału osób w wieku przedprodukcyjnym w ogóle mieszkańców wskazują, że odsetek osób młodych w wieku przedprodukcyjnym na obszarze LGD wynosi 17,56% (w województwie lubelskim 18,15%), w przypadku analizy odsetka osób w wieku poprodukcyjnym wartość wskaźnika wynosi 18,59% (średnia dla województwa 23,09).

Tabela 4 Struktura wiekowa mieszkańców LGD „Polesie" w 2020r.

Gmina	Struktura wiekowa mieszkańców LGD „Polesie"			
	Ogółem	Ludność w wieku przedprodukcyjnym	Ludność w wieku produkcyjnym	Ludność w wieku poprodukcyjnym
LUBELSKIE	2 056 908	313 016	1 268 886	475 006
w tym kobiety	1 060 956	152 834	588 741	319 381
Cyców	7 773	1 466	4 892	1 415
w tym kobiety	3 914	694	2 271	949
Ludwin	5 593	1 067	3 549	977
w tym kobiety	2 805	542	1 620	643
Łęczna	22 840	3 794	14 838	4 208
w tym kobiety	11 765	1 864	7 049	2 852
Puchaczów	5 552	1 022	3 532	998
w tym kobiety	2 829	517	1 633	679
Spiczyn	5 915	1 106	3 732	1 077
w tym kobiety	3 000	531	1 750	719
Urszulin	4 150	746	2 552	852
w tym kobiety	2 065	345	1 155	565
Wierzbica	4 838	749	3 083	1 006
w tym kobiety	2 428	363	1 401	664
Łącznie dla LGD	**56 661**	**9 950**	**36 178**	**10 533**
w tym kobiety	**28 806**	**4 856**	**16 879**	**7 071**

Źródło: BDL , stan na 31.12.2020 r.

Poniżej przedstawione dane dotyczące **obciążenia demograficznego** pokazują jak wiele osób w wieku nieprodukcyjnym przypada na 100 osób w wieku produkcyjnym, im wyższa wartość, tym większe obciążenie demograficzne – jedna osoba pracująca musi bowiem utrzymać większą liczbę osób pozostających bez pracy. **Średnia krajowa w 2020 r. wynosi 68,3, natomiast na obszarze LGD wskaźnik ten w 2020r. wyniósł 56,62 (udział liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR w liczbie mieszkańców obszaru objętego LSR według stanu na koniec 2020 r.).** Wśród gmin obszaru LGD najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w gminie Urszulin (62,61). **Wskaźnik obciążenia demograficznego dla gmin LGD** wynosi 16,5%. W województwie lubelskim odsetek osób po 65. roku życia jest wyższy - 19,5%. W latach 2015-2021 na badanym obszarze seniorów przybywa; średnio o 15,3%. Dane odzwierciedlają zatem postępujący proces starzenia się społeczeństwa, choć w dalszym ciągu jest to wynik niższy dla LGD niż średnia dla kraju i województwa lubelskiego. Liczba osób w wieku produkcyjnym od 2015r. systematycznie maleje. Wyniki analiz pokazują, że w gminach obszaru LGD w ostatnich latach liczba osób w wieku poprodukcyjnym ulega ciągłemu wzrostowi. Utrzymujący się trend wymusza rozwój usług i produktów kierowanych do osób starszym wieku. Z prognoz demograficznych GUS wynika, że w 2050 r. w Polsce udział osób w wieku produkcyjnym w liczbie ludności ogółem wyniesie 57%, w wieku powyżej 65 roku życia 32,7%, natomiast w wieku przedprodukcyjnym jedynie 11%3. Wg danych GUS i Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2021 r. pozytywnym zjawiskiem obserwowanym w latach 2011-2021 jest stały **wzrost poziomu wykształcenia ludności**. Według badań odsetek osób z wykształceniem co najmniej średnim wyniósł 55,5% (w2011 r. - 48,5%) tj.: wzrósł o 7 p. proc. Najbardziej dynamiczny wzrost (ponad 30%) został odnotowany w odniesieniu do osób o wykształceniu wyższym, których udział zwiększył się z 17,1% w 2011 r. do 23,1% w 2021 r. (wzrost o 6 p. proc.) wśród ogółu ludności w wieku 13 lat i więcej. Największą dynamikę pozytywnych zmian

(wzrost o prawie 40% w porównaniu do 2011 roku) odnotowano w grupie osób z tytułem magistra lub inżyniera. W strukturze ludności największą grupą absolwenci szkół średnich– w 2021 r. odsetek takich osób wyniósł 32,4% (w 2011 r. – 31,4%). Wykształcenie zasadnicze zawodowe w 2021 r. posiada 19,6%, jednak w stosunku do 2011 r. zaobserwowano spadek o 2,1 p. proc. (21,7%). W ciągu ostatnich 10 lat znacząco obniżył się udział osób z wykształceniem podstawowym z 18,3% w 2011 r. do poziomu 11,7% w 2021 r. Poziom wykształcenia jest uzależniony miejscem zamieszkania, wg GUS, pomimo wzrostu poziomu wykształcenia ludności Polski w dalszym ciągu struktura poziomu wykształcenia ludności wiejskiej różni się od tej w miastach. Według wyników spisu w 2021 r. wśród ludności zamieszkałej w miastach 27,4% stanowią osoby, które ukończyły uczelnie wyższe, na wsi udział takich osób jest znacznie niższy i wynosi 16,6%. **Ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji wpływają na obserwowany postępujący proces starzenia się społeczeństwa i zwiększający się wskaźnik obciążenia demograficznego.** Starzenie się społeczeństwa generuje wzrastające zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze, specjalistyczne. **Wyniki konsultacji społecznych** pokazują, że w gminach na obszarze LGD istnieje potrzeba podejmowania działań w zakresie zaspokojeniem potrzeb dostępu do infrastruktury społecznej, oferty rekreacyjno-kulturalnej, szerszej oferty aktywizującej dla seniorów. Pomimo, że obszar LGD charakteryzuje się korzystniejszą strukturą demograficzną w porównaniu do średniej województwa, to zagrożeniem dla rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru LGD jest migracja ludności, zwłaszcza ludzi młodych, starzenie się mieszkańców i zmniejszający się poziom integracji społeczności lokalnej oraz brak zaangażowania w działania na rzecz rozwoju lokalnego. Obszar charakteryzuje się dużym potencjałem społecznym, ale nie jest on w pełni wykorzystany. Przeprowadzone konsultacje społeczne wskazują również na niewystarczający poziom istniejącej infrastruktury społecznej i technicznej mający wpływ na poziom i jakość życia mieszkańców, w tym seniorów, osób niepełnosprawnych oraz dzieci młodzieży niepełnoletniej i ludzi młodych. Mieszkańcy wskazują na niewystarczającą liczbę miejsc dla mieszkańców przeznaczonych do spędzania wspólnie wolnego czasu i integracji społecznej, w pełni niewykorzystany potencjał turystyczny oraz niewystarczające działania w kierunku rozwoju produktów lokalnych, promocji produktów lokalnych i marki regionu oraz współpracy dotyczącej tworzenia zintegrowanych usług dla turystów.

4. Rynek pracy

Według danych GUS wskaźnik aktywności zawodowej, w roku 2020 w stosunku do roku 2015 wzrósł w większości gmin obszaru LGD. W gminach Cyców, Puchaczów i Urszulin wskaźnik ten uległ zmniejszeniu. W latach 2015-2020 w żadnej z gmin wskaźnik aktywności zawodowej nie ulegał corocznemu zwiększaniu. Największy wzrost współczynnika aktywności zawodowej odnotowano w gminie Łęczna (+60), zaś najwyższy poziom wskaźnika w gminie Puchaczów (+1285), wartość wskaźnika w gminie Łęczna wynosi 213, jego wartość jest zbliżona do wartości na poziomie krajowym (254 w 2020r.). W gminach poza Puchaczowem i Łęczną, na terenie których funkcjonuje Kopalnia Węgla Kamiennego Lubelski Węgiel „Bogdanka" S.A., struktura pracujących na 1000 ludności nie jest zadowalająca.

Tabela 1 Pracujący na 1000 ludności w obszarze LGD „Polesie" w podziale na gminy w latach 2015-2020

Gmina	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Zmiana w latach 2015-2020
Polska	232	240	247	251	255	254	22
woj. lubelskie	175	180	183	187	191	192	17
Cyców	92	87	91	79	77	78	-14
Ludwin	69	78	74	78	86	76	7
Łęczna	153	186	235	232	250	213	60
Puchaczów	1345	1246	1228	1229	1258	1285	-60
Spiczyn	45	50	54	52	55	53	8
Urszulin	73	71	80	78	78	70	-3
Wierzbica	63	71	66	72	71	77	14

Źródło: Dane GUS, BDL.

Analiza dostępnych danych GUS z 2020 r. dotyczących osób pracujących w konkretnych sektorach gospodarki, dla obszaru LGD ma zróżnicowany charakter. W powiecie łęczyńskim (gminy Cyców, Ludwin, Łęczna, Puchaczów, Spiczyn) w przemyśle i budownictwie zatrudnionych jest ok. 41,82 % pracujących (na terenie powiatu znajduje się polski producent węgla kamiennego z siedzibą w Bogdance, który generuje ok 5 tys. miejsc pracy). W rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie z tego terenu zatrudnionych jest 35,37 % osób, obszar ten jest drugim z kolei, w którym mieszkańcy znajdują zatrudnienie. Powiat chełmski (gmina Wierzbica) jest regionem typowo rolniczym, dane wskazują, że 70,94% mieszkańców jest zatrudnionych

w sektorze rolniczym. Podobnie powiecie włodawskim (gmina Urszulin), w których struktura zatrudnienia w rolnictwie, leśnictwie i rybołówstwie stanowi 54,16 % pracujących ogółem. Kolejnym, pod względem pracujących sektorem dla większości gmin obszaru LGD są pozostałe usługi, odpowiednio w powiecie chełmskim (gmina Wierzbica) 15,11 % osób znajduje zatrudnienie, w powiecie łęczyńskim (Cyców, Ludwin, Łęczna, Puchaczów, Spiczyn)- 14,40%, zaś włodawskim (Urszulin) -27,35%. Na terenie objętym działalnością LGD obserwuje się **zróżnicowany stopień aktywności ekonomicznej ludności.** Jedynie w dwóch gminach obszaru LGD poziom wskaźnika jest wyższy od średniej województwa. Na pozostałym obszarze jego wartość jest bardzo niska.

5.Bezrobocie – poziom i jego struktura

Dane z lat 2015-2020 dotyczące struktury bezrobocia w poszczególnych gminach LGD „Polesie" wskazują, że **bezrobocie od 2015 roku systematycznie spada (o około 30%).** Wyjątkiem jest rok 2020, w którym w każdej gminie odnotowano widoczny wzrost liczby osób bezrobotnych. Tendencja ta jest zgodna z danymi dotyczącymi bezrobocia w województwie i kraju. **Udział kobiet wśród zarejestrowanych bezrobotnych LGD „Polesie" w 2020 r. wynosił 58,01%.** Odsetek osób do 25 r.ż. wyniósł 17,21% (średnia dla Polski wynosi 12,5%), zaś dla osób po 50 r.ż. 17,99% (średnia dla Polski 25,7% ogółu bezrobotnych). Wśród bezrobotnych po 50 r.ż. najmniej znajduje się w gminie Puchaczów (11,11%), najwięcej w gminie Wierzbica (25,73%). Długotrwale bezrobotni w strukturze osób bezrobotnych na obszarze LGD zajmują 53,84%. **Obserwuje się wysoki udział ludzi młodych do 25 r.ż. w ogóle bezrobotnych (17,21 %) w porównaniu ze średnią dla Polski (12,5%).** Poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych z terenu LGD, choć coraz wyższy, nadal stanowi istotną barierę rozwiązywania problemu bezrobocia.

Tabela 2 Liczna bezrobotnych w gminach LGD „Polesie", stan na 31.12.2020 r.

Gmina	Osoby bezrobotne ogółem	w tym kobiety	Osoby do 25 roku życia	Osoby po 50 roku życia	Osoby długotrwale bezrobotne
Cyców	228	125	49	48	129
Ludwin	164	89	38	30	92
Łęczna	574	343	89	89	262
Puchaczów	126	80	19	14	69
Spiczyn	161	88	26	26	86
Urszulin	185	110	35	33	118
Wierzbica	241	139	33	62	148
Razem LGD „Polesie"	**1679**	**974**	**289**	**302**	**904**

Źródło: Dane GUS, BDL

Sytuacja na ryku pracy od 2014 r ulega ciągłej poprawie. Istotne znaczenie ma niekorzystna sytuacja kobiet na rynku pracy, w strukturze osób bezrobotnych stanowią one 58,01%. **Udział liczby bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze objętym LSR według stanu na koniec 2020 r wynosi 4,6%.** Zagrożeniem dla gospodarki i rynku pracy obszaru LSR jest rosnące ujemne saldo migracji, starzejące się społeczeństwo oraz ograniczenia w dostępie do pracy i rozwoju społecznego. Wg raportu WUP w Lublinie **„Sytuacja na rynku pracy w województwie lubelskim w 2020 roku"** ponad 85% zarejestrowanych bezrobotnych w 2020 r. w województwie lubelskim stanowiły osoby znajdujące się w szczególnej sytuacji na rynku pracy, tj.: osoby do 30 roku życia, powyżej 50 roku życia, niepełnosprawne, korzystające ze świadczeń z pomocy społecznej, posiadające co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia, posiadające co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18 r.ż. oraz długotrwale bezrobotne. Największy udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie lubelskim stanowiły osoby długotrwale bezrobotne (57,0%), do 30 r.ż. (30,3%) oraz powyżej 50 r.ż. (22,4%). Zdaniem autorów rynek pracy w 2020 roku borykał się nie tylko z problemem długotrwałego bezrobocia, ale również ze znacznym udziałem osób młodych bezrobotnych (do 30 roku życia) w ogólnej liczbie bezrobotnych. Województwo lubelskie od kilku lat utrzymuje 1 miejsce wśród wszystkich województw w kraju pod względem udziału osób do 30 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych. **Wskaźnik G - podstawowych dochodów podatkowych na 1 mieszkańca gminy** przyjęty do obliczania subwencji wyrównawczej na 2020 r. dla poszczególnych gmin kształtuje się w następujący sposób: Cyców - 2306,67, Ludwin - 1565,38, Łęczna - 1512,49, Puchaczów - 3883,8, Spiczyn - 953,29, Urszulin - 1169,81, Wierzbica - 977,06. **Średnia arytmetyczna wskaźnika G gmin objętych obszarem LSR według stanu na koniec 2020 r. wynosi 1766,93.** Z wyliczeń ministerstwa wynika, że w 2020 roku wskaźnik gminny Gg dla kraju wyniósł 1956,15. **Przeciętne miesięczne wynagrodzenie**

brutto w relacji do średniej krajowej (Polska = 100%), w województwie lubelskim w 2020 r. wynosi 89,0 % (od 2015r. nie ulega znaczącym wahaniom). W powiecie chełmskim, w porównaniu z 2015r. uległo zmniejszeniu z 78,3 do 77,7, podobnie jak w powiecie włodawskim (spadek z 78,7 do 78,5) oraz łęczyńskim (z 123,2 do 115,7). **Wyniki konsultacji społecznych** wskazują na konieczność pobudzania i wspierania przedsiębiorczości w szczególności z wykorzystaniem zasobów przyrodniczych i kulturowych obszaru LSR, kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców, wspieranie kobiet i ludzi młodych w aktywności zawodowej. Zmiana trendów jest możliwa poprzez dostępność funduszy wspierających rozpoczęcie działalności i tworzenie warunków do samozatrudnienia, wprowadzanie innowacji, podnoszenie kwalifikacji zawodowych, a także aktywizację osób bezrobotnych. Wykorzystanie nowych rozwiązań na rynku pracy, przyspieszenie cyfryzacji i informatyzacji sektora biznesu oraz wdrażanie instrumentów wsparcia dla osób tworzących nowe przedsiębiorstwa to szansa na rozwój obszaru LGD. Dodatkowo dywersyfikacja działalności rolniczej poprzez tworzenie gospodarstw agroturystycznych i ekologicznych oraz gospodarstw socjalnych wzmocni proces rozwoju społecznego i pobudzi lokalną przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Uwarunkowania, zasoby i potencjał obszaru LSR umożliwiają rozwój lokalnej gospodarki w kierunku rozwoju przedsiębiorczości.

6.Problemy społeczne

Generalnie problemy społeczne, w tym problem ubóstwa, od 2015 r. które występują na obszarze LGD zmniejszają się. Od 2015 r. do chwili obecnej ilość wypłat z tytułu świadczeń objętych pomocą społeczną zmniejszyła się o 55,22%. Na obszarze LGD w 2020 r. **wartość wskaźnika „liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców" świadczącego o problemach społecznych wynosi 475**, jest wyższa niż średnia dla Polski (414) oraz dla województwa lubelskiego (465). W wartości wskaźnika widoczny jest **trend spadkowy**, charakterystyczny dla całego kraju, na podstawie którego można spodziewać się przedłużenia trendu trwającego od roku 2015 r. Korzystne tendencje dotyczą także wartości wskaźnika „liczba rodzin otrzymujących zasiłki na dzieci". Dla obszaru LGD wartość wskaźnika wynosi 184 i od 2015 r. zmniejszył się z 238. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców wartość wskaźnika wynosi w 2020 r. wynosiła 3,25, przy średniej dla Polski 21.

Tabela 3 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem

Gmina	Ludność ogółem	Liczba korzystających	Procent korzystających
Cyców	7 773	130	1,67%
Ludwin	5 593	146	2,61%
Łęczna	22 840	181	0,79%
Puchaczów	5 552	97	1,75%
Spiczyn	5 915	139	2,35%
Urszulin	4 150	47	1,13%
Wierzbica	4 838	139	2,87%
Suma LGD „Polesie"	**56 661**	**879**	**-**
Średnia dla LGD „Polesie"		**126**	**2,22%**

Źródło: Dane GUS, BDL, stan na 31.12.2020r.

W danych GUS liczba beneficjentów w gospodarstwach domowych oraz osób bezdomnych o dochodach na osobę poniżej progu dochodowego w 2020 r. w Polsce wyniosła 912,1 tys. co stanowiło 2,4% ogólnej liczby ludności. **Na obszarze LGD udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w 2020 r. w ludności ogółem wynosi 2,22%.** Najwyższy odsetek korzystających odnotowano w gminie Wierzbica (2,87) i Ludwin (2,61), najniższy w Łęcznej (0,79%) i Urszulinie (1,13%).

Tabela 4 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego.

Gmina	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Cyców	176	179	167	142	152	130
Ludwin	224	207	190	171	158	146
Łęczna	282	294	268	252	212	181
Puchaczów	126	128	117	105	93	97
Spiczyn	190	182	172	153	152	139
Urszulin	90	86	77	59	56	47
Wierzbica	277	246	229	193	169	139
Razem	**1365**	**1322**	**1220**	**1075**	**992**	**879**

Źródło: Dane GUS, BDL

Analizując dane dotyczące liczby gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego, na obszarze LGD od 2015 roku liczba ta ulega zmniejszeniu i w 2020 r. wyniosła 879 gospodarstw, o 486 mniej niż w 2015. Dane dotyczące liczby świadczeń udzielanych gospodarstwom domowym na obszarze LGD od 2015 roku również wskazują na tendencję spadkową, w 2020 r. udzielono 1814 świadczeń i odnotowano spadek o 55,22% w stosunku do 2015r. Najczęstszymi przyczynami korzystania z pomocy społecznej są: ubóstwo (25,25 %), bezrobocie (13,78%), długotrwała lub ciężka choroba (14,33%) oraz niepełnosprawność (18,36%).

Tabela 5 Powody przyznania pomocy społecznej przez ośrodki pomocy społecznej w gminach obszaru LGD w latach 2015-2020

Powody przyznania pomocy społecznej przez ośrodki pomocy społecznej						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ubóstwo	921	893	764	633	566	458
sieroctwo	25	20	12	10	8	9
bezdomność	19	14	19	19	18	18
potrzeba ochrony macierzyństwa	169	160	135	121	122	113
bezrobocie	672	641	551	478	406	250
niepełnosprawność	460	451	457	422	401	333
długotrwała lub ciężka choroba	412	410	419	353	339	260
bezradność	403	389	285	281	248	225
przemoc w rodzinie	28	28	25	21	19	17
alkoholizm	145	159	155	136	126	110
narkomania	3	3	8	8	5	6
zdarzenia losowe	6	3	12	6	6	2
sytuacja kryzysowa	22	4	15	17	15	13
klęska żywiołowa lub ekologiczna	0	0	0	0	0	0
Razem dla LGD	**3285**	**3175**	**2857**	**2505**	**2279**	**1814**

Źródło: Dane z gmin obszaru LGD.

Powyższe dane świadczą o pojawiającym się trendzie zmniejszenia ubóstwa wśród gospodarstw zamieszkujących obszar LGD. Według danych GUS w 2018 roku w Polsce odnotowano zahamowanie tendencji spadkowej zasięgu ubóstwa ekonomicznego szacowanego w oparciu o wydatki gospodarstw domowych. W 2020 r., w związku z zamknięciem części gospodarki, poziom ubóstwa wzrósł do 5,2 %. W 2020 r. szczególnie narażone na skrajne ubóstwo były gospodarstwa domowe rolników (14%), ubóstwo wzrosło w gospodarstwach utrzymujących się ze świadczeń socjalnych w tym rent (poza emeryturami, to ok. 23% osób ubogich). Stopa ubóstwa była dwukrotnie wyższa wśród gospodarstw, których osoba o najwyższych dochodach posiadała wykształcenie co najwyżej gimnazjalne, zasadnicze zawodowe oraz gospodarstwa, do których należały osoby z niepełnosprawnościami. Na obszarze LGD znajduje się 21 bibliotek publicznych i ich filii. W ostatnich latach dostępność bibliotek utrzymuje się na zbliżonym poziomie lub nieznacznie maleje. Liczba czytelników na 1000 mieszkańców na obszarze LGD od 2015 r. utrzymuje się na zbliżonym poziomie 190 -193 czytelników na 1000 mieszkańców. W 2020 r. liczba ta spadła do 172. Badanie ogólnej tendencji tych trendów w Polsce wskazuje na spadek. Zdecydowanie wyróżnia się w tym aspekcie gmina Łęczna, w której liczba czytelników na 1000 mieszkańców wynosi 305 (w 2019 r. 355).

Tabela 6 Biblioteki publiczne na obszarze LGD.

Nazwa gminy	Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności	Biblioteki publiczne i filie
LUBELSKIE	140	571
Cyców	175	3
Ludwin	166	3
Łęczna	305	6
Puchaczów	182	2
Spiczyn	154	3
Urszulin	130	2
Wierzbica	89	2
Średnia dla gmin LGD	172	3

Źródło: BDL, dane za 2020r.

W 2020 roku na obszarze LGD znajdowało się 31 placówek szkolnictwa podstawowego, o 1 placówkę mniej niż w 2015r. Najwięcej szkól znajduje się w gminie Cyców, a najmniej w gminach Urszulin i Wierzbica. Zmniejszenie się liczby szkół podstawowych związane jest z utrzymującym się na obszarze LGD ujemnym przyrostem naturalnym. Wzrost liczby uczniów w szkołach podstawowych wynika ze zmiany 6 letniego nauczania w szkole podstawowej do 8 letniego.

Tabela 7 Szkoły podstawowe ogółem, liczba uczniów

Szkolnictwo podstawowe				
Gmina	Liczba szkół		Liczba uczniów	
	2015	2020	2015	2020
Cyców	7	7	571	727
Ludwin	4	4	406	458
Łęczna	4	4	1341	1867
Puchaczów	6	5	554	651
Spiczyn	5	5	378	455
Urszulin	3	3	301	371
Wierzbica	3	3	348	355
Suma LGD	32	31	3899	4884

Źródło: BDL

W gminach obszaru LGD zauważa się wzrost liczby dzieci uczęszczających do przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych (ok. 21%). Dostęp do edukacji przedszkolnej nie jest utrudniony. W Gminie Urszulin i Puchaczów od 2015 r. powstały 2 nowe przedszkola, w gminach Łęcznej i Ludwinie 1 dodatkowe. Infrastruktura szkolna na obszarze LGD jest w dobrym stanie i dostosowana wielkością do liczby uczęszczających do niej uczniów. Dostęp do edukacji na poziomie ponadpodstawowym jest skuteczny i pozbawiony utrudnień. Szkoły ponadpodstawowe i policealne znajdują się w gminie Cyców (1 placówka), Ludwin (2), Łęczna (4), Puchaczów (1) oraz Spiczyn (2). Dostęp do edukacji ponadpodstawowej jest łatwy ze względu na niewielką odległość od miasta Lublina, ośrodka akademickiego skupiającego kilka uczelni wyższych.

Tabela 8 Przedszkola i dzieci w oddziałach przedszkolnych na obszarze LGD.

Nazwa gminy	Dzieci w oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych	Przedszkola bez specjalnych
LUBELSKIE	18111	592
Cyców	153	1
Ludwin	125	2
Łęczna	303	7
Puchaczów	70	3
Spiczyn	130	2
Urszulin	89	3
Wierzbica	47	1
Średnia dla gmin LGD	131	3

Źródło: BDL, dane, stan na 31.12.2020 r.

Mieszkańcy wskazują na niewystarczającą ilość zajęć z dziećmi i młodzieżą poza lekcjami w zakresie spędzania wolnego czasu, brak miejsc dla dzieci młodzieży i seniorów, niewystarczająca oferta zajęć (m.in., tj.: sportowych, artystycznych), brak działań wspierających i włączających w zakresie aktywizacji i włączenia społecznego na rzecz lokalnej społeczności, w szczególności młodzieży i seniorów. Oferta wydarzeń i imprez w istniejących obiektach jest niewystarczająca i niedostosowana do potrzeb. Oferta kulturalna dla mieszkańców obszaru LGD, w tym w szczególności dla seniorów, dzieci, młodzieży jest niewystarczająca i nie spełnia oczekiwań lokalnej społeczności.

Tabela 9 Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice na obszarze LGD

Nazwa gminy	Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice	Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice na 10 tys. osób
LUBELSKIE	231	1,1
Cyców	1	1,3
Ludwin	1	1,8
Łęczna	1	0,4
Puchaczów	1	1,8
Spiczyn	1	1,7
Urszulin	1	2,4
Wierzbica	1	0
Średnia dla gmin LGD	1,0	1,9

Źródło: BDL, stan na 31.12.2020 r.

Pomoc społeczna na obszarze LGD realizowana jest za pośrednictwem powiatowych centrów pomocy rodzinie oraz przez gminne ośrodki pomocy społecznej, Powiatowe Urzędy Pracy, Łęcznej, Włodawie i Chełmie, domy pomocy społecznej, Środowiskowe Domy Samopomocy oraz Warsztaty Terapii Zajęciowej. W na terenie LGD opieka zdrowotna realizowana jest przez publiczne i niepubliczne ośrodki zdrowia, które świadczą usługi na podstawie umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia. Świadczenia zdrowotne w zakresie lecznictwa szpitalnego, poradni specjalistycznych, specjalistycznej opieki ambulatoryjnej oraz prowadzenia profilaktyki zdrowotnej świadczą publiczne i niepubliczne jednostki na obszarach poszczególnych powiatów, tj.: Szpital Powiatowy w Łęcznej, Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej we Włodawie, Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Gruźlicy i Chorób Płuc w Adampolu, Samodzielny Publiczny Wojewódzki Szpital Specjalistyczny w Chełmie. Z uwagi na **proces starzenia się społeczeństwa** utrzymujący się w kraju, woj. lubelskim, a także na obszarze LGD, celowe jest wsparcie osób starszych, osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz osób niepełnosprawnych w obszarze rozwoju i wdrażania innowacyjnych usług społecznych. Mieszkańcy wskazują na brak miejsca dziennego pobytu dla seniorów, niewystarczającą ofertę zajęć, brak działań wspierających w zakresie ich aktywizacji i włączenia społecznego i cyfrowego, niewystarczającą i niedostosowaną do potrzeb seniorów ofertę kulturalną.

7.Charakterystyka gospodarki i przedsiębiorczości

Gospodarkę obszaru gmin należących do LGD „Polesie" charakteryzuje rozwój rolnictwa, przemysłu oraz handlu i usług. Na obszarze LGD działa łącznie 3654 podmioty, w tym 3456 w sektorze prywatnym, tj.: 94,58% (dane z 2020 r.) Sektor publiczny tworzy łącznie 198 podmiotów. Na obszarze funkcjonuje 243 organizacji i stowarzyszeń społecznych oraz fundacji. Liczba przedsiębiorstw w 2020 r. wzrosła o 9,43% w stosunku do 2015r, w szczególności w sektorze MŚP, w którym odnotowano 9,82% wzrost liczby podmiotów. W sektorze prywatnym najwięcej (80,01%) jest jednoosobowych działalności gospodarczych, 3,65 % to spółki handlowe.

Tabela 10 Podmioty w sektorze prywatnym zarejestrowane w rejestrze REGON

Gmina	Ogółem	Osoby fizyczne	Spółki handlowe	Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	Fundacje i spółdzielnie	Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne
Cyców	364	294	7	1	6	22
Ludwin	308	243	9	0	2	21
Łęczna	1522	1227	75	3	15	61
Puchaczów	387	308	16	0	1	30
Spiczyn	374	304	7	1	11	26
Urszulin	264	205	5	0	4	20
Wierzbica	237	184	7	0	8	16
LGD „Polesie"	**3 456**	**2 765**	**126**	**5**	**47**	**196**

Źródło: BDL stan z 31.12.2020 r.

Należy zauważyć, że podmioty występujące najczęściej (budownictwo handel i drobne usługi) są zazwyczaj jednostkami zatrudniającymi od 1 do 9 osób (mikroprzedsiębiorstwa). Takich firm od 2015r. jest więcej o 9,82%. Firm zatrudniających nie więcej niż 50 osób jest 117 (o 1 mniej niż w 2015r.). Na obszarze znajduje się jedna duża firma (zatrudniające do 999 osób) i jedna, w której zatrudnionych jest więcej niż 1 tys. pracowników. Podmioty gospodarcze w sektorze MŚP funkcjonujące w analizowanym obszarze zajmują się przede wszystkim usługami skierowanymi do mieszkańców, pracowników kopalni lub świadczą usługi, których głównymi odbiorcami są turyści.

Tabela 11 Klasy wielkości podmiotów gospodarczych na obszarze funkcjonalnym LSR

Gmina	Ogółem	Firmy zatrudniające 0-9 osób	Firmy zatrudniając 10-49 osób	Firmy zatrudniając 50-249 osób	Firmy zatrudniając 250-999 osób	Firmy zatrudniając pow. 1000 osób
Cyców	387	371	13	3	0	0
Ludwin	327	315	8	4	0	0
Łęczna	1597	1530	56	10	1	0
Puchaczów	408	389	13	5	0	1
Spiczyn	404	397	6	1	0	0
Urszulin	285	277	7	1	0	0
Wierzbica	246	240	55	1	0	0
LGD „Polesie"	**3654**	**3519**	**158**	**25**	**1**	**1**

Źródło: BDL stan z 31.12.2020 r.

Na obszarze LSR liczba firm zatrudniających mniej niż 50 pracowników wynosi 3677. Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców LSR, według stanu na koniec 2020 r. wynosi 15,41. Wskaźnik przedsiębiorczości przedstawia ilość podmiotów gospodarczych w systemie REGON na 1000 mieszkańców dla gmin z obszaru LGD.

Tabela 12 Wskaźnik przedsiębiorczości dla gmin obszaru LGD

Gmina	2015	2020
Województwo lubelskie	80,9	93,7
Cyców	46,1	49,8
Ludwin	45,6	58,5
Łęczna	64,6	69,9
Puchaczów	64,4	73,5
Spiczyn	61,1	68,3
Urszulin	62,2	68,7
Wierzbica	40,8	50,8

Źródło: BDL stan z 31.12.2020 r.

Pomimo wzrostu liczby podmiotów gospodarczych na obszarze LGD, w szczególności osób fizycznych prowadzących jednoosobowe działalności gospodarcze, **wartość wskaźnika przedsiębiorczości w 2020 r.** wskazuje, że w gminach obszaru LSR **przedsiębiorczość jest na niewystarczającym poziomie, jego wartości dla poszczególnych gmin należących do LGD są niższe od średniej** dla województwa lubelskiego. Najwyższą przedsiębiorczością wykazali się mieszkańcy gmin: Puchaczów (73,5), Łęczna (69,9), Spiczyn (68,3) i Urszulin (68,7), najniższą zaś mieszkańcy gminy Cyców (49,8), i Wierzbica (50,8). **Ze wskazanych danych wynika, że istnieje ciągłe zapotrzebowanie na kontynuowanie przedsięwzięć w obszarze rozwoju i wspierania przedsiębiorczości.** Dane nawiązują do trendów i słabości charakterystycznych dla lokalnej gospodarki i rynku pracy, tj.: niższego niż w województwie wskaźniku przedsiębiorczości oraz utrzymującej się tendencji wzrostu przedsiębiorczości wśród mieszkańców i zakładania własnych firm. Analiza danych oraz konsultacje społeczne potwierdzają, że najbardziej rozwojową branżą dla rozwoju LGD jest **turystyka** oraz działalność okołoturystyczna, związane w wykorzystaniem **potencjału przyrodniczego, historycznego i kulturowego**, a także **branża usługowa**, **przetwórstwo przemysłowe związane z produkcją lokalnych produktów rolnych i ekologicznych.** Obszar LGD posiada korzystne warunki do produkcji zdrowej, ekologicznej żywności, w szczególności niskie zanieczyszczenie środowiska naturalnego. Wzrost zainteresowania żywnością

ekologiczną jest odpowiedzią na rosnące potrzeby i oczekiwania społeczeństwa, które staje się coraz bardziej świadome i dokonuje racjonalnych wyborów żywieniowych. Działania te są spójne z **wynikami przeprowadzonych konsultacji społecznych** wskazujących na konieczność wspierania przedsiębiorców i lokalnej przedsiębiorczości. Mieszkańcy wskazali na bariery w prowadzeniu działalności gospodarczej, są nimi m.in.: niski poziom innowacyjności, kryzys gospodarczy, konflikt w Ukrainie, rosnąca inflacja, wysokie koszty stałe prowadzenia działalności gospodarczej, niewystarczający dostęp do rynków zbytu, niewystarczająca promocja firm i regionu. Promowane powinny być działania z zakresu podejmowania i rozwijania działalności gospodarczej w szczególności sfery turystyki, rekreacji, produktów lokalnych, przetwórstwa lokalnego oraz aktywizacji i włączenia społecznego. Konieczne są działania związane z organizacją i przeprowadzeniem szkoleń dla mieszkańców obszaru, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji w zakresie przedsiębiorczości, w tym zakładania, prowadzenia i rozwijania działalności gospodarczej.

8.Działalność sektora społecznego w tym integracja, rozwój społeczny

Aktywność społeczna mieszkańców wyraża się m. in. poprzez podejmowanie inicjatywy w kwestii zakładania fundacji i stowarzyszeń, organizacji społecznych. W latach 2015-2020 na analizowanym obszarze zwiększyła się ogólna liczba stowarzyszeń i organizacji społecznych z 205 w 2015r. do 222 w 2020r. Wskaźnik liczby tych organizacji na 1000 mieszkańców rośnie systematycznie w każdej z gmin obszaru LGD. Najwyższy wskaźnik aktywności organizacji społecznych w 2020 r. występuje w gminach Puchaczów(73), Urszulin(69), Spiczyn(68) i Łęczna(70), najniższe wartości odnotowano w Cycowie (50) i Wierzbicy (51). Wartość wskaźnika dla województwa lubelskiego kształtuje się na poziomie 94. Na obszarze LGD występuje zatem stosunkowo niski poziom aktywności społecznej objawiającą się w szczególności niewystarczającą liczbą inicjatyw mieszkańców dotyczących życia społecznego i rozwoju obszaru w szczególności w zakresie lokalnych tradycji, zwyczajów, historii, wspólnej organizacji czasu wolnego. Na obszarze LGD aktywną działalność prowadzą **Ochotnicze Straże Pożarne oraz Koła Gospodyń Wiejskich**. Oprócz działań związanych z ochroną ludności, przeciwpożarową i ratownictwem, OSP popularyzują także kulturę fizyczną i sport oraz prowadzą działalność kulturalno-oświatową i rozrywkową, ich działalność opiera się na pracy społecznej jej członków. Stowarzyszenia i fundacje popularyzują zasoby przyrodnicze Polesia, lokalną kulturę, sport i rekreację, prowadzą działania wpierające pomoc społeczną, a także działania na rzecz osób niepełnosprawnych i znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Działalność kół gospodyń wiejskich najczęściej ma charakter nieformalny. Działalność sportowa na obszarze LGD prowadzona jest przez Uczniowskie Kluby Sportowe działające w szkołach.

W ramach poszczególnych gmin obszaru LGD funkcjonują m.in.:

- **Gmina Łęczna** (Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną (PSONI) Koło w Łęcznej, Stowarzyszenie Kobiet Powiatu Łęczyńskiego, 8 jednostek OSP)
- **Gmina Cyców** (Stowarzyszenie możesz osiągnąć więcej ,,MOW", Towarzystwo Miłośników Ziemi Cycowskiej, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi i Lokalnej Społeczności "JESTEŚMY SOBIE ZAWSZE POTRZEBNI" w Stawku, Stowarzyszenie Ochotniczych Straży Pożarnych w Malinówce, 13 KGW, 9 OSP)
- **Gmina Puchaczów** (Stowarzyszenie Nasza Świetlica – Pomocna Dłoń, Stowarzyszenie Aktywnych Kobiet w Jasieńcu, 12 OSP, 6 KGW, Seniorzy z Wigorem w Bogdance)
- **Gmina Spiczyn** (Ludowy Klub Sportowy „ISKRA" przy Szkole Podstawowej w Spiczynie, Stowarzyszenie Oświatowe CJZ w Charlężu, Stowarzyszenie Nadwieprzańskie Horyzonty, 8 jednostek OSP, 6 KGW)
- **Gmina Wierzbica** (8 jednostek OSP, Stowarzyszenie GKS „OGNIWO")
- **Gmina Ludwin** (8 jednostek OSP, 9 KGW)
- **Gmina Urszulin** (2 KGW, 7 jednostek OSP, Polski Związek Wędkarski, Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów, Światowy Związek Żołnierzy AK, Związek Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych Rzeczpospolitej Polski, Zespoły Folklorystyczne „Seniorzy", „Okazjonalny" i „Ballada").

Wyniki konsultacji społecznych wskazują na wzrastającą aktywność istniejących podmiotów w sektorze społecznym, jednak nadal jest niewystarczający poziom zainteresowania życiem społecznym oraz zmniejszający się poziom integracji społeczeństwa. Wymaga to działań wspierających mających pozytywny wpływ na kształtowanie postaw prospołecznych, działań integracyjnych, spotkań animacyjnych, przygotowania liderów lokalnych, promocji społecznej, turystycznej i kulturalnej obszaru LSR. Szczególne znaczenie ma włączanie w działania dotyczące rozwoju obszaru LSR młodzieży, osób starszych, a także grup znajdujących się w gorszej sytuacji. Działań służących aktywizacji i integracji społeczności lokalnych, także integracji międzypokoleniowej jakimi są projekty z zakresu tworzenia nowej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, sportowej, kulturalnej. Konieczna jest promocja społeczna, turystyczna i kulturalna obszaru LSR.

9. Infrastruktura

Dostępność komunikacyjna i transportowa jest jednym z ważniejszych elementów, które wpływają na rozwój danego obszaru, stanowiącym o jego potencjale ekonomicznym. Podstawowy układ komunikacji LGD tworzą: droga krajowa nr 82 Lublin – Włodawa; drogi wojewódzkie: 831 Lublin – Łęczna – Cyców – Włodawa, 839 Cyców – Kulik – Siedliszcze, 841 Cyców – Wierzbica – Staw, 828 Lubartów – Spiczyn; drogi powiatowe i gminne; **sieć dróg umożliwia łatwy dostęp do drogi ekspresowej S 12, drogi ekspresowej S19 oraz lotniska w Świdniku**. Przez teren obszaru LGD przebiega linia kolejowa Bogdanka–Jaszczów stanowiąca własność Skarbu Państwa. Jest to linia przeznaczona dla ruchu wyłącznie towarowego, obsługująca wywóz węgla z kopalni. Linia kolejowa łączy się z magistralą Lublin–Chełm w miejscowości Jaszczów.

- **Gmina Cyców** jest gminą wiejską o charakterze rolniczym, położona wzdłuż drogi krajowej nr 82 Lublin-Włodawa. Cyców jest największą gminą powiatu łęczyńskiego. Infrastruktura techniczna obszaru gminy, obejmuje sieć kanalizacyjną i wodociągową, z której korzysta, zgodnie z danymi GUS z 2020 r, odpowiednio 22 i 97,4% mieszkańców.
- **Gmina Ludwin** -gmina wiejska o charakterze rolniczym i turystycznym. W gminie mieszczą się liczne ośrodki wypoczynkowe, pola namiotowe, gospodarstwa agroturystyczne. Znajdują się tu duże ilości bagien, torfowisk, jezior oraz lasów, bogata fauna i flora. Z sieci kanalizacyjnej korzysta 33,1% mieszkańców, wodociągowej (92%), gazowej (17,8%).
- **Gmina Łęczna** - jest położona w centrum województwa lubelskiego, na skraju doliny rzeki Wieprz. Jest punktem wypadowym na Pojezierze Łęczyńsko–Włodawskie. Obecnie jest siedzibą gminy miejsko-wiejskiej, a także miastem powiatowym. Obszar wiejski gminy zalicza się do terenów typowo rolniczych, w którym rolnictwo jest głównym działem gospodarki i stanowi podstawowe źródło utrzymania jej mieszkańców. Łęczna stanowi naturalne zaplecze mieszkaniowe i usługowe dla pracowników Kopalni Węgla Kamiennego „Bogdanka". Gmina jest pozytywnie oceniana jako atrakcyjne miejsce do inwestowania. W raporcie przygotowanym na zlecenie Polskiej Agencji Inwestycji i Handlu S.A. w Instytucie Przedsiębiorstwa Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie "Atrakcyjność inwestycyjna regionów Polski 2017" Łęczna uzyskała najwyższą klasę A w pięciu ocenianych obszarach. W strukturze gruntów gminy miejsko–wiejskiej dominują użytki rolne, zajmują one 84,3% powierzchni gminy. Gmina Łęczna jest gminą posiadająca najlepszą infrastrukturę techniczną na obszarze LGD , tj.: z sieci wodociągowej korzysta 99,3% mieszkańców, z kanalizacyjnej 83,0% natomiast z gazowej 89,8% mieszkańców. Dane te są korzystniejsze, niż średnia dla województwa lubelskiego.
- **Gmina Puchaczów** – gmina wiejska charakteryzująca się dużym poziomem zurbanizowania, ze względu na znajdującą się na jej terenie Kopalni Węgla Kamiennego w Bogdance, na terenie gminy znajduje się zarówno siedziba jak również pola wydobywcze. Z infrastruktury wodociągowej korzysta 94,4 % mieszkańców, kanalizacyjnej 82,5%, gazowej 35,6%.
- **Gmina Spiczyn** - gmina wiejska, o charakterze rolniczym, położona nad 2 największymi rzekami Wyżyny Lubelskiej Wieprz i Bystrzycą. Dolina Wieprza i Bystrzycy stanowi korytarz ekologiczny o randze krajowej, w dolinach tych rzek znajdują się starorzecza. Na terenie gminy znajduje się infrastruktura wodociągowa(95,1%), gazowa (31,2%) i kanalizacyjna (14,7%).
- **Gmina Urszulin** – gmina znajduje się w odległości 60 km Lublina, 50 km od Chełma oraz 30 km od granicy z Ukrainą i przylegającego do niej Szackiego Parku Narodowego. Na terenie Gminy znajduje się Ośrodek Dydaktyczno-Administracyjny Poleskiego Parku Narodowego w Urszulinie, Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny Poleskiego Parku Narodowego w Starym Załuczu. Z infrastruktury wodociągowej korzysta 89,1 % mieszkańców, kanalizacyjnej 34,9 %.
- **Gmina Wierzbica** - położona jest we wschodniej części województwa lubelskiego, oddalona o 20 km od Chełma (miasta powiatowego), 13 % powierzchni gminy zajmuje otulina Poleskiego Parku Narodowego. Na terenie gminy znajduje się infrastruktura wodociągowa, z której korzysta 85% mieszkańców oraz kanalizacyjna (38,4%).

Wyposażenie w infrastrukturę sportowo-rekreacyjną w poszczególnych gminach koncentruje się w pobliżu placówek szkolnych. Uczniowie mogą skorzystać z oferty Uczniowskich Klubów Sportowych. W ostatnich latach zrealizowano szereg projektów mających na celu poprawę infrastruktury społecznej o charakterze rekreacyjno-sportowym. Na obszarze LGD znajdują się 3 stadiony, 5 hal sportowych oraz 2 korty tenisowe. Kryta pływalnia jest jedynie w Łęcznej przy jednej ze szkół. Jednostki samorządu terytorialnego mają realny wpływ na kształtowanie postaw prozdrowotnych ponieważ zarządzają znaczną większością publicznej infrastruktury sportowej i posiadają możliwości tworzenia warunków maksymalnej dostępności obiektów dla dzieci i młodzieży. Odpowiedzialność za podnoszenie poziomu świadomości korzyści z uczestnictwa w aktywności fizycznej spoczywa na instytucjach edukacyjnych. **Wyniki konsultacji społecznych wskazują, że pomimo wielu inwestycji infrastruktura sportowa i rekreacyjna w wielu miejscowościach gminnych jest niewystarczająca. Zdaniem mieszkańców, poziom rozwoju infrastruktury technicznej na terenie LGD jest niewystarczający. Obszar ten wymaga ponoszenia nakładów inwestycyjnych i współpracy partnerskiej przy ich realizacji.**

10. Potencjał turystyczny, historyczny i kulturowy

Główną atrakcją turystyczną regionu są jego walory przyrodnicze i krajobrazowe oraz zachowane dziedzictwo kulturowe, charakterystyczne dla Polesia. Jeziora, łąki, torfowiska, lasy, obszary chronione stanowią o jego wyjątkowości i ogromnym zróżnicowaniu. Na obszarze LGD, wg danych GUS w 2020 r. znajdowało się **6 obiektów turystycznych** (w gminie Ludwin 2, Łęcznej 2, w Puchaczowie, i Spiczynie po jednym), które oferowały łącznie 390 miejsc noclegowych, najwięcej w gminie Ludwin (174). **Liczba miejsc noclegowych** wg GUS 2020r. w gminie Łęczna- wynosiła 100, gminie Puchaczów- 16, Spiczynie – 30 i Urszulinie - 70. Siłownia znajduje się w obiektach w Spiczynie i Urszulinie. Boiska znajdujące się przy obiektach turystycznych w gminach Spiczyn i Urszulin.

Na terenie LGD funkcjonuje łącznie 130 gospodarstw agroturystycznych, które działają na terenie każdej gminy obszaru LSR. Oferta działającej agroturystyki na terenie LGD jest bogata i zróżnicowana, najczęściej dostępna dla turystów przez cały rok. Zgodnie z raportem końcowym Lubelskiego Regionalnego Obserwatorium Turystycznego, w którym opracowano dane w okresie od stycznia 2018 r. do końca lutego 2019 r., Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny Poleskiego Parku Narodowego odwiedziło 25 870 osób, przede wszystkim z Polski (lubelskie, mazowieckie, podkarpackie, małopolskie, śląskie) oraz z zagranicy 1% ogółu, turyści pochodzili głównie z Włoch, Ukrainy, Wielkiej Brytanii, Niemiec oraz Indii. Odwiedzającymi są w większości w przedziale wiekowym 30-40 lat. Wg rankingu rozpoznawalności atrakcji turystycznych województwa lubelskiego **Poleski Park Narodowy jest znany 59,1% turystom**. Raport wskazuje, że ze względu na dużą ilość szlaków pieszych, nordic walking, rowerowych, to właśnie m.in. Polesie Lubelskie i Poleski Park Narodowy, może być atrakcyjnym obszarem w szczególności dla grup emeryckich. Intensywność ruchu turystycznego na obszarze LGD została obliczona na podstawie **wskaźnika Schneidera** (wskaźnik intensywności ruchu turystycznego w osobach, jako relacja korzystających z noclegów w ciągu roku do liczby stałych mieszkańców, w przeliczeniu na 1000 ludności). Wartość wskaźnika jest wyższa od danych wojewódzkich i krajowych jedynie dla gmin powiatu włodawskiego (2382,16), dla pozostałych powiatów wskaźnik ten wykazuje niższe wartości: 28,32 i 279,02. Wskaźnik dla woj. lubelskiego wyniósł w 2020 roku 676,63, średnia dla Polski wynosi 1345,74 osoby.

Tabela 13 Wskaźnik Schneidera w powiatach obszaru LGD w latach 2015-2020 (osoby)

Gmina	Wskaźnik Schneidera					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
powiat chełmski	99,96	100,47	85,93	16,05	43,91	28,32
powiat łęczyński	155,64	254,07	308,78	255,25	278,66	279,02
powiat włodawski	2 605,57	2 845,79	2 727,31	3 361,15	2 966,51	2 382,16
woj. lubelskie	798,62	923,19	1009,45	1082,54	1127,25	676,63
Polska	1 852,43	2 066,11	2 183,13	2 313,28	2 431,66	1 345,74

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Analizując powyższe dane w zestawieniu z potencjałem regionu, jednoznacznie można określić, że rozwój turystyki powinien być nadal rozwijany i wspierany działaniami, które pozwolą na zintegrowania atrakcji turystycznych regionu.

Jednym z największych skarbów obszaru LGD „Polesie" jest Poleski Park Narodowy. Do najważniejszych **atrakcji turystycznych Poleskiego Parku Narodowego** należą:

1. **Ścieżka przyrodnicza „Czahary"** rozpoczyna się w miejscowości Zastawie (przy wieży widokowej PPN), o długości ok. 6,5 km, na której można zobaczyć m.in. Bagno Bubnów - największe torfowisko PPN, rozlewisko w Zastawiu - miejsce koncentracji żurawi przed odlotami, łąki trzęślicowe, kwitnące storczyki i gnidosza królewskiego, stanowisko wodniczki, łosie, żurawie, wodniczki (najmniejszego migrującego ptaka Europy). Ścieżka dydaktyczna „Czahary" to pierwsza trasa PPN prowadząca przez tereny Bagna Bubnów, drewniane kładki, wieże i platformy, umożliwiają poznanie torfowisk. Na Bagnie Bubnów mają miejsce największe koncentracje żurawi w regionie.
2. **Ścieżka przyrodnicza „Dąb Dominik"** o długości od 2,5 do 5,3 km rozpoczyna się w miejscowości Kol. Łomnica. Na trasie można zobaczyć m.in. zarastające Jezioro Moszne: torfowisko przejściowe - pło (spleję), grądy, olsy, bory sosnowe, owadożerne rosiczki, bór bagienny, ols kępkowo-dolinkowy, lasy grądowe, torfianki, łosie, żurawie, bobry, kowaliki, puszczyka zwyczajnego, czaplę białą, żmiję zygzakowatą. Na trasie znajdują się drewniane kładki.
3. **Ścieżka przyrodnicza „Spławy"** o długości ok. 7,5 km rozpoczyna się w miejscowości Stare Załucze od Muzeum PPN. Na trasie można zobaczyć m.in. Jezioro Łukie - największe jezioro PPN, skrzypy bagienne, brzeziny bagienne, ols kępkowo-dolinkowy, łąki turzycowe, torfowisko przejściowe „Spławy", łosia, bobry, łabędzie nieme, żółwie błotne, czaplę białą. Ścieżka „Spławy" wiedzie po drewnianych kładkach. Na jeziorze znajduje się pływający pomost widokowy.

4. **Ścieżka przyrodniczo-historyczna „Obóz Powstańczy"** rozpoczyna się i kończy w miejscowości Lipniak. Na trasie o długości 4 km znajdują się m.in.: historyczne miejsce obozu powstańców styczniowych, Łąki Pociągi, żeremie bobrowe, „Dąb Powstańców", brzozy czarne, lasy mieszane, olsy kępkowo-dolinkowe. To ścieżka przyrodniczo-historyczna. Rozpoczyna się w miejscowości Lipniak. To właśnie w jej okolicach znajdował się największy obóz Powstańców Styczniowych. Z tablic edukacyjnych dowiemy się o przebiegu powstania i funkcjonowaniu obozu w miejscowości Lipniak. Ścieżka prowadzi drogą leśną do wieży widokowej, zlokalizowanej na skraju łąk „Pociągi", następnie drewnianą kładką wzdłuż łąk i lasów. Nieopodal kładki znajduje się żeremie bobrowe.
5. **Ośrodek Dydaktyczno - Muzealny Poleskiego Parku Narodowego** w Starym Załuczu jest ważnym obiektem edukacyjnym Parku. Składa się z muzeum, wiaty muzealnej, ścieżki „Żółwik" z oczkiem wodnym, Ośrodka Rehabilitacji Zwierząt z wolierą dla ptaków oraz zadaszenia turystycznego i miejsca na ognisko. W części muzealnej zgromadzone są zbiory, na które składają się eksponaty archeologiczne, etnograficzne, historyczne (militaria, numizmaty, dokumenty) i przyrodnicze, a także prezentujące dziedzictwo kulturowe Polesia Zachodniego.
6. **Ośrodek edukacyjny „Poleskie Sioło" -** tradycyjna zagroda poleska to najnowszy ośrodek edukacyjny Poleskiego Parku Narodowego. Zostały w nim zgromadzone eksponaty związane z tradycyjnym poleskim domostwem. Ośrodek znajduje się w Wytycznie i został zbudowany na wzór tradycyjnych zagród poleskich sprzed wielu lat. Znajduje się tu budynek mieszkalny, spichlerz oraz stodoła – wykonane z drewna i kryte strzechą, a także piwnica typu ziemianka.
7. **Eko-szlak „URSZULIN-PEREHOD"** to trasa łącząca wszystkie ścieżki przyrodnicze Poleskiego Parku Narodowego. Eko-szlak o łącznej długości ok. 23km rozpoczyna się w Urszulinie przy budynku dyrekcji Parku. Eko-szlak daje możliwość poznania najatrakcyjniejszych terenów Poleskiego Parku Narodowego, stwarza okazję zobaczenia najbardziej charakterystycznych elementów krajobrazu dla tego skrawka Polesia.
8. **Ośrodek Ochrony Żółwia Błotnego** Żółw błotny jest gadem wpisanym do Polskiej i Europejskiej Czerwonej Księgi Zwierząt jako gatunek narażony na wyginięcie. Działania ochronne tego gatunku od wielu lat realizowane są w Poleskim Parku Narodowym. Polegają one między innymi na obserwacji żółwic na lęgowiskach, lokalizacji i zabezpieczaniu składanych przez samice złóż jaj przed drapieżnikami.
9. **Wieże widokowe** - obszar Poleskiego Parku Narodowego to rozległe równiny torfowe. Teren jest płaski z niewielkimi tylko wzniesieniami. Aby zapewnić zwiedzającym Park możliwość obejrzenia zwykle niedostępnych terenów bagiennych zbudowano 7 wież widokowych. Usytuowano je, na lokalnych naturalnych wzniesieniach, z których można podziwiać rozległą panoramę m.in. otwartych torfowisk, stawów, zwierząt i ptaków.
10. **Ścieżka tropem przyrody - mini-ścieżka edukacyjna** przeznaczona jest dla najmłodszych i najstarszych odwiedzających park, dla osób, które z różnych przyczyn nie są w stanie pokonać dłuższych tras. Wyposażona jest w urządzenia edukacyjne poświęcone wybranym gatunkom zwierząt oraz atrakcjom przyrodniczym Poleskiego Parku Narodowego.
11. **Ścieżka rowerowa „Mietiułka"** o długości 21 km rozpoczyna się 0,5 km za pomnikiem Korpusu Ochrony Pogranicza w miejscowości Wytyczno - Łowiszów. Przebiega wzdłuż Durnego Bagna (torfowisko wysokie z wełnianką, pijanicą - borówką bagienną i mszarem sosnowym), Lasu Łowiszów (jeden z najstarszych lasów PPN, teren wilków), punktu widokowego w miejscowości Wielki Łan, rozlewiska na łąkach Pociągi, Ochoża, Radwania, i rzeki Mietiułki.
12. **Ścieżka Żółwik** - długość około 0,5 km, zlokalizowana jest na terenie Ośrodka Dydaktyczno - Muzealnego PPN w Starym Załuczu. Przeznaczona jest dla dzieci. Przedstawia m.in. strukturę lasu, opisuje życie żółwia błotnego oraz prezentuje stworzony przez Park niewielki Ośrodek Rehabilitacji Zwierząt.

Poza bogactwem przyrody, jest historia jego mieszkańców, która przejawia się w kulturze i folklorze poleskim, a także w drewnianej zabudowie, charakterystycznej dla Polesia. W krajobraz obszaru LGD wpisują się drewniane cerkwie, rzeki i ich rozlewiska oraz jeziora. Stwarzają one możliwość rozwoju turystyki aktywnej i umożliwiają zwiedzanie regionu. W regionie popularne stają się podziwianie przyrody, bogatej fauny i flory na obszarach chronionych Polesia, liczne trasy i szlaki turystyczne, punkty widokowe, sprzyjają takiej formie wypoczynku. W wielu miejscach Polesia zachowały się liczne zamki i fortyfikacje w całości lub części, na obszarze LGD zachowały się miejsca dawnych grodzisk. Jednym z lepszych sposobów na poznanie lokalnych tradycji jest udział w wydarzeniach kulturalnych, podczas których promowana jest tradycyjna muzyka, sztuka, rękodzieło oraz produkty charakterystyczne dla poleskich ziem. Na terenie każdej z gmin, znajdują się unikalne i charakterystyczne dla Polesia obiekty architektoniczne oraz niezwykle bogactwo przyrody.

1. W **Gminie Cyców,** w miejscowości Świerszczów**,** znajdują się pozostałości parku dworskiego, park, kościół drewniany, z ok. 1875 r. cmentarz przykościelny, w Cycowie zespół wraz z pozostałościami zespołu folwarcznego. Park podworski z drzewami - białodrzew i lipa drobnolistna, oznaczonymi w 1985 r. jako pomniki przyrody, w miejscowości Kolonia Garbatówka, jest to również miejsce najnowszych (1999/2000 r.) znalezisk archeologicznych datowanych na 8 500 - 6

500 lat p.n.e. W Kopinie, w lokalu świetlicy wiejskiej można oglądać stałą ekspozycję dotyczącą historii tej XIII w. miejscowości oraz 4 figury, w tym murowaną z 1905 r. Wieś Świerszczów wzmiankowana w 1440 r. swój największy rozkwit przeżywała w XVIII - XIX w., kiedy jej właścicielem był ród Rulikowskich, znajdują się tu pozostałości parku dworskiego, z trzema podwójnymi szpalerami lipowymi. W Wólce Cycowskiej znajduje się obelisk poświęcony pomordowanym w czasie 11 wojny światowej Polakom i Żydom. Na terenie gminy oznaczono następujące szlaki turystyczne: "niebieski" (Jezioro Uściwierz, Wólka Nadrybska z torfowiskem Ciesacin, Kol. Garbatówka, Kopina, rezerwat wodno – torfowiskowy, „Jezioro Świerszczów", Świerszczów), "zielony" (Borysik, Świerszczów , rezerwat wodno - torfowiskowy "Jez. Świerszczów", Kopina, Wólka Cycowska, Cyców, kol. Biesiadki). Na terenie gminy znajdują się cztery jeziora: Uściwierz - największe (284,1 ha) spośród naturalnych jezior na Pojezierzu, perła pojezierza, Uściwierzek, Świrszczów i Głębokie. Tutejszy Rezerwat wodno - torfowiskowy Świerszczów, utworzony w 1959 r. Jeziorko i pas torfowisk znajduje się pod ochroną ścisłą (razem ok. 12,25 ha); pozostała jego część chroniona jest częściowo.

2. **Gmina Ludwin** posiada silną pozycję na turystycznej mapie Lubelszczyzny, znajdują się liczne ośrodki wypoczynkowe, pola namiotowe, gospodarstwa agroturystyczne. Na terenie gminy znajdują się również, w miejscowości Dratów, zabytkowa cerkiew i cmentarz prawosławny, w Kaniwoli zespół dworsko-parkowy, natomiast w Ludwinie budynek Urzędu Gminy oraz dwór i spichlerz. Do najatrakcyjniejszych względem turystycznym należą jeziora Piaseczno, J.Łukcze, J. Rogóźno, J. Bikcze, J. Krzczeń, J. Zagłębocze, J. Brzeziczno, J. Dratów. Jezioro Rogoźno oraz J. Dratów są preferowane przez wędkarzy. Jeziora Piaseczno, Łukcze, Zagłębocze są odwiedzane głównie przez miłośników kąpieli i sportów wodnych. Wokół terenów rekreacyjnych jezior skupiony jest główny ruch turystyczny. Jeziora przyciągają mieszkańców województwa Lubelskiego, z kraju i zagranicy. Według danych gminnych, w sezonie letnim wypoczywa średnio około 20 tys. osób. Na terenie gminy znajdują się również trasy rowerowe: trasa nr 1 (wytyczona wspólnie ze Łęczyńskim Starostwem Powiatowym), niebieska – „Bociania", zielona – „Żurawia" , żółta „Czapli", czerwona – „Żółwia". Jedna z głównych atrakcji gminy jest Rezerwat przyrody "Jezioro Brzeziczno", utworzony w 1959 roku oraz kompleksy leśne.
3. **Gmina Łęczna** jest punktem wypadowym na Pojezierze Łęczyńsko–Włodawskie. Przez teren gminy przebiegają następujące szlaki rowerowe i trasy turystyczne: rowerowy szlak przez Wyżynę Lubelską i Polesie Lubelskie relacji Lublin – Wola Uhruska; śladami wschodniosłowiańskiej tradycji cerkiewnej na Polesiu Lubelskim relacji Puchaczów – Horostyta (gm. Wyryki); daleko od szosy (system 5 tras rowerowych w powiecie łęczyńskim, m.in.: trasa nr 2: gm. Łęczna – Spiczyn, trasa nr 4: gm. Łęczna - Milejów - Puchaczów; trasa nr 6: gm. Łęczna – Milejów – Puchaczów - Cyców); pieszy szlak Poleski Szlak Partyzancki relacji Urszulin – Parczew; pieszy szlak z Roztocza Zachodniego na Polesie Lubelskie relacji Szastarka – Lublin – Kaniwola (gm. Ludwin). Tereny dolinne rzeki Wieprz, która na odcinku od Ciechanek Łańcuchowskich do Spiczyna, dokonuje przełomu przez Łęczyński Guz Kredowy. Przełom Wieprza z uwagi na unikalne walory, objęty został ochroną w postaci Nadwieprzańskiego Parku Krajobrazowego, kompleks „Ciechanki", będący fragmentem dobrze zachowanej doliny rzeki Wieprz wraz ze starorzeczami, cechuje się ponadprzeciętnymi walorami przyrodniczymi. Równina Łęczyńsko- Włodawska, jest otuliną Parku Krajobrazowego Pojezierze Łęczyńskie. Na terenie gminy znajdują się m.in. budynek dawnej plebanii, drewniany, z dekoracją w stylu szwajcarskim – datowany jest na ok. 1858 rok, zespół dworsko-parkowy na Podzamczu położony na wysokim wzniesieniu, przy ujściu rzeki Świnki do Wieprza.
4. Na terenie **Gminy Puchaczów** występują cenne zasoby flory i fauny. Do obszarów prawnie chronionych należą: Rezerwat Przyrody Jezioro Uściwierz, Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie z otuliną, Nadwieprzański Park Krajobrazowy z otuliną, 3 Obszary Natura 2000: Jeziora: Turowolskie, Nadrybie, Uściwierzek. Znajdują się tu kapliczki, pomniki, kościoły, cmentarze, dzwonnica. Puchaczów jest miastem posiadającym unikatowy historyczny układ urbanistyczny. Zasadniczy układ przestrzenny miasta wykształcił się w XVI w., i jest czytelny do chwili obecnej. Centralną część miasta stanowił regularny rynek o wymiarach ok. 90 x 100m, z wybiegającymi z jego naroży ulicami (po jednej ulicy, tzw. układ wirowy). Ten podstawowy układ został rozbudowany o sieć ulic bocznych, o znaczeniu gospodarczym. Charakterystycznym ,posiadającym wartość historyczną i architektoniczną, zabytkiem na terenie układu urbanistycznego jest kapliczka w formie słupka na Rynku, pochodząca z XVIII w. W miejscowości Ciechanki znajduje się dwór z zespołem dworsko-pałacowym, park, stodoła oraz spichlerz.
5. Teren **Gminy Spiczyn** był miejscem licznych odkryć archeologicznych świadczących o osadnictwie pradziejowym i średniowiecznym. Zapisy „Studium wartości kulturowych i uwarunkowań konserwatorskich gminy Spiczyn" mówią o 139 stanowiskach zlokalizowanych na stokach i krawędziach wysoczyzn dolin Wieprza i Bystrzycy. Najstarsze znaleziska pochodzą z mezolitu (10 – 5 tys. lat p.n.e). W obrębie gminy zachowały się dwa zespoły pałacowo – parkowe w Kijanach

i Zawieprzycach związane z Janem III Sobieskim. Zespoły te znajdują się w niezłym stanie i większości wypadków są wykorzystywane na cele publiczne. Pozostałe zespoły dworsko – parkowe w Charlężu, Jawidzu, Spiczynie i Ziółkowie praktycznie nie istnieją. Ich lokalizację można ustalić na podstawie historycznej kartografii lub zachowanych fragmentów zabudowy dworskiej. Na cmentarzu parafialnym w Kijanach z grobowcem rodziny Skłodowskich, jest pochowany m.in. Józef Skłodowski, dziadek Marii Skłodowskiej-Curie. Na terenie gminy wyznaczono ścieżki rowerowe: wojewódzką przebiegającą przez Charlęż, Zawieprzyce, Stoczek i Ziółków o łącznej długości na terenie gminy ponad 10 km; powiatowe powstałe w wyniku realizacji programu „Daleko od szosy", trasa nr 1 przebiegająca od granicy gminy Ludwin przez Nową Wólkę, Zawieprzyce –kolonię do Zawieprzyc ok. 4 km, trasa nr 2 przebiegająca od granicy gminy Łęczna przez Kijany, Stawek i Ludwików ok. 8 km. Do głównych zasobów naturalnych gminy należą kompleksy leśne: Las Spiczyński stanowiący część Lasów Kozłowieckich oraz Las Zawieprzycki, Nadwieprzański Park Krajobrazowy, Otulina Nadwieprzańskiego i Kozłowieckiego Parku Krajobrazowego zajmują odpowiednio 17,5 km2 i 5,4 km2. Stanowią one strefę ochronną dla parków krajobrazowych.

6. **Gminy Urszulin**, jej atrakcyjność wynika przede wszystkim z jej położenia wśród pól, łąk, jezior i lasów. Główny ruch turystyczny skupiony jest wokół jezior i Poleskiego Parku Narodowego, w którym znajduje się bogata oferta tras dydaktycznych i przyrodniczych. Na terenie gminy znajdują się jeziora : Sumin, Wytyckie, Rotcze (Grabniak), Moszne, Karaśne, Płotycze, Wereszczyńskie (Bombelek), Łukie, Długie. Przez teren gminy przechodzi sieć szlaków turystycznych wytyczonych przez PTTK a także przygotowane przez Gminę Urszulin i Poleski Park Narodowy trasy rowerowe, piesze i nordic walking, trasy konne, kajakowe, pola biwakowe. W Załuczu Starym znajduje się Muzeum Poleskiego Parku Narodowego. Wyznaczone szlaki turystyczne na terenie to: ścieżki przyrodnicze PPN, gminne trasy rowerowe: - Ścieżka Mietiułka, szlaki: Jezior, Grodzisk, Wojenny; gminne trasy birdwatching; trasa kajakowa (j. Wytyckie), Poleski Szlak Konny o długości 280 km, szlak rowerowy na trasie Lublin – Wola Uhruska. Wszystkie szlaki tworzą system umożliwiający wielowariantowe projektowanie tras wycieczek zarówno pieszych jak i rowerowych. Na trasie znajdują się wieże widokowe, zadaszenia turystyczne, parkingi i pola biwakowe.
7. **Gmina Wierzbica** - środkowa i południowa część gminy znajduje się w zasięgu Pagórów Chełmskich. Największe zbiorniki wód stojących to jeziora: Syczyn i Pniówno. Najcenniejsze zbiorowiska oraz gatunki roślin występują w Otulinie Poleskiego Parku Narodowego, która zajmuje 13 % powierzchni północnej części gminy oraz w kompleksie pałacowo-parkowym w miejscowości Chylin. Północna część gminy z Poleskim Parkiem Narodowym i otuliną leży w Rezerwacie Biosfery „Polesie Zachodnie, Przez obszar gminy przebiega korytarz ekologiczny ze wschodu na zachód łączący Chełmski Park Krajobrazowy i Poleski Park Narodowy (Bagno Bubnów) doliną rzeki Świnki z Nadwieprzańskim Parkiem Krajobrazowym, Ciągi ekologiczne o przebiegu południkowym łączą Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu z Poleskim Parkiem Krajobrazowym i Poleskim Parkiem Narodowym. Na terenie gminy, w Busównie, znajduje się grodzisko, które zaliczane jest do tzw. wielkich grodów stanowiących centra władzy plemiennej. Prowadzone na tym obiekcie wykopaliska archeologiczne okazały się dużą sensacją naukową. Otóż powstanie grodziska można wstępnie datować na X wiek. Cały teren grodziska, z częścią centralną i gospodarczą o pow. 7 ha jest otoczony dwoma liniami wałów obronnych.

Wyniki konsultacji społecznych potwierdzają, że istniejące zasoby przyrodniczo-krajobrazowe, zabytki, stwarzają możliwości do rozwoju na terenie LGD agroturystyki, turystyki aktywnej i rekreacji, bazującej na zasobach przyrodniczych, w szczególności obszarach chronionych, jeziorach, rzekach oraz infrastrukturze turystycznej, tj.: wyznaczonych trasach turystycznych rowerowych, pieszych, konnych, na sportach, tym sportach wodnych i wędkarstwie. Rozwój turystyki wymaga podjęcia kompleksowych i spójnych działań wspierających rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, kulturalnej oraz działań wspierających rozwój i promocję produktów lokalnych i marki regionu. Organizowane wydarzenia kulturalne, aktywność kół i stowarzyszeń, których działalność dotyczy tradycji, lokalnych produktów i historii regionu, sprzyjają rozwojowi turystyki i agroturystyki. Wyniki konsultacji społecznych wskazują na konieczność wsparcia działań w obszarze rozwoju turystyki oraz działań wspierających ochronę bogactwa zasobów naturalnych, edukację ekologiczną, podnoszenie ekologicznej świadomości mieszkańców, projektów z zakresu infrastruktury turystycznej związanej z ochroną, kultywowaniem dziedzictwa historycznego, kulturowego i przyrodniczego.

11. Produkty lokalne

Produkt lokalny jest wyrobem lub usługą, z którymi utożsamiają się mieszkańcy regionu, wytwarzane w sposób niemasowy i przyjazny dla środowiska, z surowców lokalnie dostępnych. Produkt lokalny jest wizytówką danego regionu poprzez wykorzystanie jego charakterystycznych cech i niepowtarzalności. Związane jest to jednocześnie z angażowaniem mieszkańców w rozwój przedsiębiorczości lokalnej. Proces rozwoju produktów lokalnych stwarza szansę poprawy sytuacji ekonomicznej, dzięki niemu wytwórcy realizują swą pasję, kultywują rodzinne lub czy lokalne tradycje. Jest to również źródło dochodu. Produkty obszaru LGD określono w następujący sposób:

1.**Produkt marka „Polesie"-** przyszłe działania promujące markę i budowanie jej rozpoznawalności. Marka lokalna jest wyróżnikiem regionu, jej siłą są produkty i usługi pod nią sprzedawane oraz region, z którym jest związana. **Mieszkańcy obszaru LGD wskazują na konieczność budowania i promocji marki Polesie.**

2. **Produkty tradycyjne** – wpisujące się w dziedzictwo kulturowe, historyczne i środowiskowe:

- związane z największym atutem Polesia jakim jest Poleski Park Narodowy, piękno i bogactwo przyrody, historia i tradycje obszaru związane ze sposobem życia na tych terenach oraz dziedzictwo wielokulturowości regionu (wpływy katolickie, prawosławne, judaistyczne, muzułmańskie),
- rzeki i ich szerokie rozlewiska oraz jeziora, które umożliwiają rozwój turystyki aktywnej, a także zwiedzanie regionu w najbardziej tradycyjny dla Polesia sposób, czyli z poziomu wody,
- podróżowanie po Polesiu, zwiedzanie oraz obserwacja przedstawicieli bogatej fauny i flory, możliwość fotografowania niezwykłych zasobów przyrodniczych na rozległych obszarach chronionych,
- drewniane cerkwie,

3. **Produkty uzupełniające**, tworzące spójną ofertę dla obszaru LGD.

- zwiedzanie zamków i ich pozostałości,
- ginące zawody, rzemiosło, rękodzielnictwo, sprzedaż wytworzonych produktów lokalnych,
- oferowanie tradycyjnych potraw regionalnych,
- organizacja i udział w wydarzeniach kulturalnych , podczas których promowana jest tradycyjna muzyka, sztuka, rękodzieło oraz produkty charakterystyczne dla Polesia,
- promowanie „Szlaku Jagiellońskiego",
- organizacja rajdów nordic walking,
- organizacja tras rowerowych, pieszych, konnych, wodnych,
- rozwój turystyki zdrowotnej.

Wśród lubelskich produktów tradycyjnych obszaru LGD znajdują się:

Kiełbasa z Dratowa - od lat prezentowana jest podczas różnych uroczystości gminnych, parafialnych, rodzinnych, podczas wesel, chrzcin i świąt. Doceniana i nagradzana w konkursach podczas dożynek i kultowego Ludwińskiego Święta Smaków – Tłusty Czwartek. Makaron z Ludwina - oryginalny makaron ludwiński zrobiony z dobrej mąki z dodatkiem jaj i przypraw, w oparciu o recepturę wywodzącą się co najmniej z czasów międzywojennych, wyrabiany był ręcznie, a później z użyciem specjalnych maszynek. „Jeszcze na przełomie XIX i XX wieku codzienne pożywienie mieszkańców wsi lubelskich było mało urozmaicone. W jadłospisie dominowały potrawy mączne oraz przyrządzane z ziemniaków, kapusty, kaszy jęczmiennej i gryczanej, roślin strączkowych i mleka (...) Często przyrządzano także kasze, kluski i pierogi (...) Kluski z mąki żytniej i pszennej lub z surowych i gotowanych ziemniaków jadano najczęściej ze słoniną, serem albo mlekiem" (Janina Hunek, „Tajemnice tradycyjnych kuchni: Rumunia, Szwajcaria, Węgry, Polska", Lublin: Muzeum Lubelskie). Chleb ludwiński, chleb ludwiński żytni - jest on wizytówką Gminnej Spółdzielni w Ludwinie, która wypieka go nieprzerwanie od ponad 45 lat. Turyści podążający w stronę jezior, zatrzymują się, aby dokonać zakupu chleba ludwińskiego, o którego dobrej jakości rozchodzi się sława nawet poza granicami województwa lubelskiego. Zapotrzebowanie na chleb ludwiński zgłaszane jest z zagranicy. Ludność zamieszkująca tereny gminy Ludwin od wielu pokoleń zajmowała się hodowlą bydła i uprawą zbóż – żyta i owsa. W pobliskich miejscowościach Dratów i Dąbrowa usytuowane były wiatraki, w których przed wojną okoliczni rolnicy dokonywali przemiału żyta do wypieku chleba. W latach późniejszych przemiału dokonywano w młynie w miejscowości Ludwin. Niestety, ze względu na zachodzące przemiany w kraju, młyny te nie przetrwały do dzisiejszych czasów. Okoliczne wsie były „samowystarczalne", wiązało się to z prowadzonymi przydomowymi gospodarstwami, w których gospodynie na własne potrzeby same wypiekały chleb, a tradycję wypieku chleba przekazywały ustnie z pokolenia na pokolenie. Piekło się go w piecach z palonej cegły, które opalano suchym, twardym drewnem,

głównie dębem, gradem oraz drewnem owocowym. Chleb ludwiński żytni wypiekano na terenie gminy od lat przedwojennych. Miejscowy rzemieślnik wyrabiał drewniane dzieże, w których to rozrabiano zaczyn na chleb i prawie każda z gospodyń posiadała własną. Do rozczyni (zaczynu) dosypywano mąkę, dodawano w miarę potrzeby ciepłą wodę, trochę soli i długo wyrabiano ciasto. Tak przygotowane ciasto odstawiano w ciepłe miejsce na kilka godzin do wyrośnięcia. Później formowano bochenki, układano na liściach kapusty, chrzanu lub stosowano podsypkę z otrąb. Bochenki smarowano wodą, posypywano kminkiem lub makiem, kreślono znak krzyża i wkładano do pieca. Wypiek trwał około półtorej godziny. Wystudzony chleb owijano w płótno i przechowywano w chłodnej komorze. Wypieku dokonywano przeważnie jeden raz na dwa tygodnie, gdyż chleb zachowywał bardzo długo swoją świeżość. Smak tradycyjnego chleba z Ludwina z rumianą skórką znają konsumenci z wielu miejscowości i okolicznych gmin. Karasie z Polesia - główne składniki tej potrawy to ryby i grzyby, potrawa pochodzi z Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, przygotowali ja wiele lat temu mieszkańcy Zabrodzia w gminie Urszulin Podawano je na ciepło z ziemniakami gotowanymi lub pieczonymi w mundurkach. Dzięki łatwej dostępności składników: karasi srebrzystych lub czerwonych, grzybów, mąki, oleju i przypraw, danie jest bardzo popularne. Mieszanki ziołowe wg tradycyjnych receptur, miody. Rzemiosło tj.: wikliniarstwo, rybactwo, myślistwo, pszczelarstwo. Wyniki **konsultacji społecznych** wskazują na konieczność podjęcia działań w kierunku pełnego wsparcia dla rozwoju i promocji produktów lokalnych. Wskazane jest wsparcie przetwórstwa, produkcji produktów ekologicznych i regionalnych, modernizacji gospodarstw ekologicznych. Mieszkańcy wskazują na konieczność promowania i pokazywania największych atutów gmin obszaru LGD, wspierania i tworzenia sieci zbytu produktów poleskich z wykorzystaniem najnowszych innowacyjnych rozwiązań. Badania wskazują na konieczność budowania i promocji marki Polesie. Konieczna jest m.in.: realizacja szkoleń, warsztatów, konkursów, wydawania publikacji dotyczących promocji i rozwoju produktu lokalnego.

12. Środowisko naturalne

Obszar LGD posiada bogate zasoby przyrodniczo-krajobrazowe. Obszary prawnie chronione zajmują 30 780,24 hektarów (36,72% powierzchni gmin wchodzących w skład LGD) są to: park narodowy, rezerwaty przyrody, parki krajobrazowe, rezerwaty, obszary chronionego krajobrazu, użytki ekologiczne oraz zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. W gminach obszaru znajdują się również pomniki przyrody: Wierzbica – 3, Cyców – 8, Łęczna – 6, Puchaczów- 1, Spiczyn -6, Urszulin -1. **Park narodowy lub jego otulina, park krajobrazowy lub jego otulina, rezerwat przyrody lub jego otulina, obszar chronionego Krajobrazu, obszar Natura 2000, występuje na obszarze 100% gmin objętych LSR.**

Tabela 14 Obszary prawnie chronione na obszarze LGD „Polesie" (ha).

Gmina	Ogółem	Parki narodowe	Rezerwaty przyrody	Parki krajobrazowe	Obszary chronionego krajobrazu	Użytki ekologiczne	Udział obszarów chronionych w powierzchni gminy ogółem (%)
Cyców	7 422,69	0	46,10	0	7 350,00	406,00	50,12
Ludwin	5 510,88	213,88	87,50	4428,00	0	869,00	45,11
Łęczna	1072,16	0	0	1 072,16	0	0	14,27
Puchaczów	1 150,73	0	0	977,95	0	172,00	12,55
Spiczyn	308,73	0	0	302,39	0	6,34	3,71
Urszulin	11 286,60	5 076,60	0	3 104,00	3 106,00	69,34	65,56
Wierzbica	4 028,45	946,78	0	0	3 038,00	43,67	27,63
Razem obszar LGD	**30 780,24**	**6 237,26**	**133,60**	**8 812,34**	**13 494,00**	**1 566,35**	**36,72%**

Źródło: BDL

Do najważniejszych i najcenniejszych obszarów chronionych zlokalizowanych na obszarze LGD należą:

1. **Poleski Park Narodowy** – utworzony w 1990 r. , powierzchnia 9 760,2864 ha, znajduje się na terenach gmin m.in.: Ludwin, Wierzbica, Urszulin, otulina o powierzchni 13 702,7695 ha, terem Parku jest objęty ochroną na post. prawa międzynarodowego **Rezerwat Biosfery UNESCO "Man and the Biosphere", Transgraniczny Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie" Poleski Park Narodowy.** Rezerwat Biosfery obejmuje swym zasięgiem najcenniejsze

przyrodniczo obszary Polesia położone na pograniczu woj. lubelskiego z obwodem wołyńskim na Ukrainie i obszarem brzeskim na Białorusi.

2. **Ostoja Poleska,** obszar NATURA 2000 PLH060013, Dyrektywa siedliskowa, utworzony w 2021 r. powierzchnia 10 159,1500 ha, położony m.in. na terenach gmin Ludwin, Wierzbica, Urszulin.
3. **Bagno Bubnów,** obszar NATURA 2000 PLB060001**,** Dyrektywa ptasia, powierzchnia 2 187,6000 ha, położony na terenach m.in. gmin Wierzbica i Urszulin.
4. **Rezerwat przyrody Jezioro Świerszczów –** utworzony w 1959r., o powierzchni 46,0800 ha, utworzony w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych jeziora typu eutroficznego i wielu rzadkich roślin reliktowych, występujących na przylegającym do jeziora torfowisku.
5. **Rezerwat Jezioro Brzeziczno**, utworzony w 1959 r., powierzchnia 87,4600 ha, położony jest na terenie gminy Ludwin, jest objęty ochrona prawa międzynarodowego Rezerwat Biosfery "Polesie Zachodnie", został utworzony w celu zachowania mało zniszczonych gospodarką człowieka zbiorowisk roślinności wodnej i torfowiskowej.
6. **Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie** -utworzony w 1990 r., powierzchnia 11 816,00 ha, położony m.in. na terenach gmin Ludwin, Puchaczów, Cyców, Urszulin. Posiada otulinę o powierzchni 14 095,00 ha. Został utworzony celem ochrony i zachowania walorów przyrodniczych, krajobrazowych, kulturowych, historycznych i turystycznych środowiska ze szczególnym uwzględnieniem ekosystemów jeziornych i torfowiskowych.
7. **Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu**, powierzchnia 41 000 ha, obejmuje w zachodniej części Poleski Park Narodowy i pozostałości Poleskiego Parku Krajobrazowego, do granicy państwa wzdłuż doliny Bugu - obejmując w części wschodniej Sobiborski Park Krajobrazowy. Łącznie z w/w parkami stanowi rozległy kompleks lasów, torfowisk i bagien o zróżnicowanej florze i faunie. W granicach obszaru znajduje się rezerwat "Torfowisko przy Jeziorze Czarnym". Podstawowymi elementami krajobrazowymi są różne typy jezior (od oligotroficznych do w różnym stopniu zeutrofizowanych), rozległe torfowiska (przejściowe, wysokie i niskie), oraz duże powierzchnie różnego typu borów i olsów. Obszary wodno-torfowiskowe stanowią naturalne zbiorniki retencyjne o dużej pojemności, a tereny leśne pełnią funkcje wodochronne.
8. **Jeziora Uściwierskie,** obszar NATURA 2000 PLH060009, Dyrektywa siedliskowa, powierzchnia 2 065,5700 ha, położony na terenie gmin Ludwin, Puchaczów, Cyców, Urszulin,
9. **Polesie,** obszar NATURA 2000 PLB060019, Dyrektywa ptasia, powierzchnia 18 030,9100 ha, położony na obszarze gmin m.in.: Ludwin, Puchaczów, Cyców, Urszulin.
10. **Jelino,** obszar NATURA 2000, PLH060095, Dyrektywa siedliskowa, powierzchnia 8,370 ha, położony na terenie Gminy Ludwin.
11. **Dolina Środkowego Wieprza**, obszar NATURA 2000 PLH060005, Dyrektywa siedliskowa, powierzchnia 1 523,3400 ha, położenie m.in. gminy Puchaczów i Łęczna.
12. **Nadwieprzański Park Krajobrazowy**, utworzony w 1990 r., powierzchnia 6 228,6600 ha, zlokalizowany na terenie gmin Spiczyn, Puchaczów, Łęczna. Otulina parku o powierzchni 11 473,4102 ha, celem ochrony Parku jest zachowanie walorów przyrodniczych, krajobrazowych, kulturowych, historycznych i turystycznych środowiska ze szczególnym uwzględnieniem unikalnego ekosystemu doliny rzeki Wieprz z bardzo cennymi przyrodniczo obszarami lasów i torfowisk.

Rozwój turystyki powoduje wzrost zagrożeń dla środowiska i dla zrównoważonego rozwoju. Jest to element coraz częściej brany pod uwagę w ocenianiu gospodarczej i społecznej funkcji turystyki, dlatego zostanie ona wykorzystana w upowszechnianiu postaw proekologicznych, wychowawczych i poznawczych w edukacji ekologicznej. W procesie wsparcia rozwoju turystyki oraz w realizowanych projektach zostaną zastosowane innowacyjne i proekologiczne rozwiązania. Przyroda i środowisko naturalne obszaru LGD jest największym i najcenniejszym zasobem, który determinuje jego rozwój. Mieszkańcy wskazują na konieczność podejmowania spójnych działań wspierających ochronę środowiska oraz zrównoważony rozwój. Wspierane powinny być przedsięwzięcia promujące ekologię w życiu codziennym, ekologiczną żywność, zdrowe żywienie. Powinny być prowadzone kampanie społeczne, realizowane działania w zakresie tworzenia małej infrastruktury związanej ze środowiskiem i przyrodą.

13. Rolnictwo

Gleby gmin znajdujących się na obszarze LGD, zaliczane są do gleb urodzajnych należących do III i IV klasy bonitacyjnej. Rolnictwo to istotny sektor aktywności gospodarczej. W ostatnich latach zauważalna jest zmiana w kierunku prowadzenia gospodarstw specjalistycznych, ekologicznych, plantacyjnych i nastawionych na hodowlę oraz świadczących usługi agroturystyczne. **Nowym kierunkiem w produkcji rolnej jest prowadzenie upraw ekologicznych.** W związku z tym rolnictwo jest i może być istotnym źródłem zatrudnienia oraz utrzymania dla dużej części mieszkańców. Sprzyjające warunki naturalne stwarzają duże możliwości wytwarzania wysokiej jakości żywności oraz rozwoju gospodarstw ekologicznych, które przyczyniać

się będą również do rozwoju bazy usług turystycznych, związanych z walorami przyrodniczymi obszaru. Według danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 r. **na obszarze LGD znajduje się 46 282,67 ha użytków rolnych.** Całkowita powierzchnia gruntów na tym obszarze to **51 655,46** ha. Pod zasiewy przeznacza się 33673,26 ha, tj.: 65,18% gruntów ogółem. Lasy i grunty leśne to 2524,93 ha, tj. 4,9%, łąki trwałe zajmują powierzchnię 9355,55 ha (18,11%). **Działalność rolną w tym regionie w 2020 r. prowadziło 383 gospodarstw rolnych**, w tym 5 376 gospodarstw indywidualnych. Największa liczba gospodarstw zlokalizowana jest na terenie gminy Cyców (2130), następnie Łęczna (799), Ludwin (792), Puchaczów (716), Spiczyn (682), Wierzbica (654) i Urszulin (648). **Wśród upraw** dominują zboża (60,42%) oraz rzepak (15,85%). Na obszarze LGD prowadzone są **hodowle świń, bydła oraz drobiu**. Wg danych GUS w 2020 r. w gospodarstwach w gminie Cyców dominuje hodowla bydła (3 950 stanowisk), świń (3 313) i kur niosek (6786), w Ludwinie zarejestrowano 1 245 stanowisk dla bydła, 2 610 dla trzody chlewnej oraz 7 875 stanowisk dla kur. W hodowli zwierząt w gospodarstwach rolnych na obszarze LGD przeważają stanowiska dla kur niosek. Na terenie LGD **dominują gospodarstwa o powierzchni od 1 do 5 ha – 2846 gospodarstw, tj.: 52,87 %.** Gospodarstwa od 5-10 ha to 24,58% zaś powyżej 15 ha stanowią 12,05 % ogólnej ilości gospodarstw, są to małe gospodarstwa, które wykorzystują produkcje rolną zarówno na sprzedaż jak i na własny użytek. Największe gospodarstwa są w gminie Wierzbica (121 gospodarstw o powierzchni powyżej 15 ha.), Cyców (149) oraz Urszulin (118). **W gospodarstwach rolnych pracowało 10631 osób (tj.: 29,39% mieszkańców w wieku produkcyjnym),** z czego 55,81% stanowili mężczyźni. Na terenie obszaru LSR działają gospodarstwa ekologiczne, które są najbardziej przyjazne środowisku dzięki zastosowaniu naturalnych metod prowadzących do zachowania bioróżnorodności oraz ochrony zasobów naturalnych. **Dlatego wskazane jest (uwzględniono opinie mieszkańców**), aby na obszarze wspierać działania prowadzące do zrównoważonego gospodarowania, ochrony zasobów środowiska, nowych modeli organizacji produkcji, w tym gospodarstw i upraw ekologicznych, rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych. Takim działaniom towarzyszy rozwój agroturystyki oraz rozwój produktów lokalnych. Promocja i sprzedaż lokalnych ekologicznych produktów poprzez sprzedaż bezpośrednią w gospodarstwach, w tym w gospodarstwach agroturystycznych wymaga uwzględnienia również różnych form umożliwiających dotarcie do odbiorów. Dla rozwoju rolnictwa ekologicznego konieczna jest współpraca i wspólne działanie. Wspierane powinny być przedsięwzięcia m.in.tj.: targi, giełdy, wystawy, punkty zbytu, portal internetowy poprzez który lokalni producenci będą mogli sprzedawać swoje produkty. nawiązywanie partnerstw w sferze rozwoju produktów lokalnych i krótkich łańcuchów żywności.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

LSR „Polesie" jest dokumentem zawierającym spójny zestaw działań i operacji prowadzących do osiągnięcia przyjętych celów i potrzeb wypracowanych w sposób partycypacyjny ze społecznością lokalną, Jednym z najważniejszych elementów jest jej zintegrowany charakter. Takie podejście pozwala na lepsze dostosowanie działań do różnorodnych uwarunkowań lokalnych poprzez wykorzystanie potencjału terytorium LGD „Polesie" oraz jego zasobów. Zintegrowanie w kontekście LSR Stowarzyszenia LGD „Polesie" oznacza umiejscowienie szeregu problemów, tematów istotnych dla społeczności w szerszym kontekście rozwojowym. Cele i przedsięwzięcia sformułowane w LSR, które stanowią odzwierciedlenie najbardziej pożądanych zmian dla obszaru LGD są ściśle powiązane z celami i założeniami dokumentów planistycznych. W ramach LSR zaplanowano cele, przedsięwzięcia i działania wzajemnie się uzupełniające. Realizację celów powiązano z przedsięwzięciami, które będą osiągane w sposób spójny i kompleksowy, z użyciem różnych metod oraz z zaangażowaniem partnerów społecznych, gospodarczych i publicznych. W wyniku realizacji celów, działań i projektów komplementarnych LSR osiągnięty zostanie **efekt synergii**, tj:. **wzajemnego wzmacniania efektów** interwencji publicznej oraz rezultatów uzyskanych wskutek realizacji działań i projektów uzupełniających się wzajemne. Realizacja takich projektów przyczyni się do uzyskania **wartości dodanej LSR**. Przyjęte założenia i cele LSR są spójne oraz komplementarne z celami strategicznymi dokumentów programowych na poziomie europejskim, krajowym i regionalnym. Komplementarność należy rozumieć jako wzajemne uzupełnianie się świadomie podejmowanych działań poprzez skierowanie strumienia wsparcia na ich realizację dla efektywniejszego rozwiązania problemu bądź osiągnięcia założonego celu na poziomie lokalnym, regionalnym, ponadregionalnym lub krajowym. Za cele i działania **komplementarne** należy uznawać przede wszystkim takie, które: warunkują się nawzajem (realizacja jednego jest warunkiem koniecznym podjęcia realizacji drugiego), stanowią następujące po sobie etapy określonego programu lub działania, wzajemnie wzmacniają swoje rezultaty. Analiza komplementarności LSR „Polesie" wobec najistotniejszych dokumentów planistycznych uwzględnia następujące założenia:

- komplementarność dotyczy sformułowanych i dorozumianych celów LSR oraz celów innych dokumentów planistycznych, w szczególności strategii rozwoju gmin, ale także powiatów i województwa.

- cele są wzajemnie **komplementarne** co do zakresu, jeżeli służą zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu, zakresy merytoryczne celów w LSR mogą być rozłączne, ale jednocześnie wzajemnie zbieżne i wzajemnie komplementarne co do sposobu ich realizacji.

Wartością dodaną komplementarności i synergii LSR będzie wzmocnienie kapitału społecznego lokalnych społeczności poprzez rozwijanie współpracy, budowę wzajemnego zaufania, wymianę informacji i doświadczeń, które sprzyjają, podejmowaniu ryzyka i innowacjom. Dodatkowo wpłynie to na poprawę otoczenia instytucjonalnego na poziomie lokalnym, gdzie proces opracowania i wdrażania LSR obejmuje instytucje, organizacje sektora publicznego, organizacje sektora pozarządowego i gospodarczego i będzie polegał na zarządzaniu sprawami lokalnymi istotnymi poprzez współpracę różnych sektorów. Brak dominacji sektora publicznego oznacza zgodność z ideą współrządzenia, wpływy przedstawicieli poszczególnych sektorów na decyzje lokalne równoważą się. Członkowie Rady reprezentujący sektor publiczny nie stanowią więcej niż 50% jej składu. Znaczący wpływ na decyzje w wyborze celów strategii i lokalnych projektów do realizacji mają społeczności lokalne.

Partnerstwo na wewnętrzne i zewnętrzne

LGD „Polesie" jest członkiem Porozumienia na rzecz rozwoju i współpracy LGD Województwa Lubelskiego. W ramach Porozumienia będzie współrealizatorem operacji dofinansowanej z KSOW, której jednym z zadań jest organizacja szkolenia z zakresu Projektów i operacji partnerskich. Jednym z elementów szkolenia jest stworzenie bazy partnerów, którzy wyrażają zainteresowanie realizacją operacji w partnerstwie i projektów partnerskich. LGD na swoim terenie będzie koordynowała promocję możliwości zgłoszenia się do bazy i będzie udostępniała na swojej stronie aktualną bazę. Stworzenie bazy będzie pomocne w wyszukiwaniu partnerów gotowych do realizacji operacji i projektów partnerskich. Organizacja, która będzie się rejestrowała w bazie będzie mogła zgłosić pomysły na realizację projektów partnerskich. LGD będzie weryfikowała zgłoszone pomysły pod kątem zgodności ze Strategią, która będzie mogła być zmieniona podczas konsultacji społecznych. Ponadto LGD będzie premiowała w kryteriach figurowanie organizacji w bazie i posiadanie partnera wyszukanego poprzez bazę. Stworzenie i funkcjonowanie Bazy Partnerów LGD pomoże w kojarzeniu partnerów i ułatwi realizację operacji i projektów w partnerstwie.

W ramach strategii dąży się do integrowania rozwoju w wymiarach środowiskowym, społecznym, kulturowym, przestrzennym, gospodarczym. Przedsięwzięcia zostały sformułowane w taki sposób, że realizacja jednego wymiaru sprzyja osiąganiu celów w innych. Dla zapewnienia efektywności działań komplementarnych, niezbędnym elementem powinna być synergia, którą należy rozumieć jako współdziałanie, kooperację czynników skuteczniejszą niż suma ich oddzielnych działań. Lokalna Strategia Rozwoju została przygotowana z uwzględnieniem podejścia partnerskiego, w odniesieniu do partnerów skupionych w LGD oraz partnerstwie LGD z innymi podmiotami, zarówno z obszaru objętego LSR, jak i spoza niego. Korzyści z komplementarności i synergii w przypadku LSR dla LGD „Polesie" odnoszą się do zaplanowanych celów i działań w ramach poszczególnych obszarów, które uzupełniają się i prowadzą do osiągnięcia zakładanych efektów na poziomie oddziaływania, w szczególności, zintegrowanego rozwoju lokalnego, wzrostu gospodarczego, włączenia społecznego i aktywizowania obszarów wiejskich. Realizacja projektów komplementarnych przyczynia się do osiągnięcia **dodatkowych korzyści**, tj.: oszczędności nakładów finansowych i czasu realizacji, ułatwienie realizacji następnego, komplementarnego przedsięwzięcia, osiągnięcia dodatkowych, trwalszych produktów i rezultatów, skutecznego zaspokojenia potrzeb i rozwiązania problemów społeczno-gospodarczych na obszarze LSR, rozwijania współpracy różnych partnerów również spoza obszaru LSR. Istotny wpływ na decyzję o wyborze celów strategii i lokalnych projektów do realizacji mają społeczności lokalne zorganizowane w sektorze pozarządowym i przedsiębiorcy, zatem podmioty spoza sektora publicznego. Wykorzystane zostaną różne **metody wdrażania operacji, którymi są: prowadzenie konkursów na wybór operacji realizujących cele LSR, wdrażanie projektów grantowych, operacji własnych, rozwijanie projektów realizowanych w partnerstwie.** Realizowane przez LGD projekty grantowe to szansa dla podmiotów, które nie mogą skorzystać z funduszy w ramach innych działań np.: ze względu na niewielką kwotę pomocy, a ich operacje realizują cele i wskaźniki LSR niemożliwe do osiągnięcia innymi metodami, są formą wsparcia działań na małą skalę, służącą aktywizacji lokalnych środowisk. Realizacja projektów w partnerstwie ma wpływ na wzmacnianie kadry partnerów oraz uzyskiwanych rezultatów poprzez wymianę doświadczeń i wiedzy między partnerami. Istotnym elementem skuteczności działań i realizacji celów jest **harmonizacja zakresów tematycznych** następujących po sobie naborów wniosków. Podejście LEADER to realizacja zasady oddolności finansowania, oddolności wyboru metod i projektów, które służą realizacji założeń LSR. LGD przewiduje możliwość realizacji projektów wykraczających poza obszar jednostek administracyjnych gmin, w tym zagranicznych, spoza obszaru objętego daną LSR oraz **finansowania ich z różnych źródeł** (tj. krajowe, FIO, norweskie, amerykańskie czy szwajcarskie, środki programów transgranicznych, a także środki z innych fundacji albo inne potencjalne źródła finasowania przedsięwzięć wynikających z LSR, w tym także EFSI w zakresie nieobjętym RLKS).

LSR „Polesie" jest spójna i komplementarna z dokumentami strategicznymi i programowymi wyższego rzędu, tj.: na poziomie europejskim, krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym. Komplementarność celów LSR z celami dokumentów/programów strategicznych prezentuje poniższe zestawienie:

Poziom krajowy

- **Strategia Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia jest główną, krajową strategią rozwojową, określającą podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym. Jest ukierunkowana na **inkluzywny rozwój społeczno-gospodarczy**. Przyjęto, że główną siłą napędową rozwoju i priorytetem publicznym jest spójność społeczna. Utrzymujące się zróżnicowania społeczne mogą stać się barierą dla dynamicznego rozwoju gospodarki, dlatego rozwój musi sprzyjać włączeniu społecznemu poprzez adaptację gospodarki do występujących trendów demograficznych. Cele i przedsięwzięcia LSR „Polesie" są zgodne z celem szczegółowym SOR: Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony (główne obszary koncentracji działań: spójność społeczna, rozwój zrównoważony terytorialnie).

- **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR)**

W KSRR wskazano nowy model rozwoju regionalnego Polski. Przewidziano w nim rozwój na poziomie kraju jako społecznie i terytorialnie zrównoważony, dzięki któremu efektywnie będą rozwijane oraz wykorzystywane miejscowe zasoby i potencjały wszystkich regionów. Celem takiego modelu jest wspomaganie w szczególności obszarów, które nie mogą w pełni rozwinąć swojego potencjału rozwojowego, bo utraciły swoje funkcje społeczno-gospodarcze. Głównym celem polityki regionalnej jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągania zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiąganiu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Cele i przedsięwzięcia LSR „Polesie" są zgodne z celami szczegółowymi KSRR: 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym, 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych,3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

- **Projekt Planu Strategicznego dla WPR na lata 2023-2027**

Plan wspiera zrównoważony rozwój polskich gospodarstw, sektora przetwórstwa oraz poprawę warunków życia i pracy w małych miejscowościach wiejskich, a w szczególności wspieranie zrównoważonych metod gospodarowania, przyjaznych klimatowi i środowisku (bioróżnorodność), produkcji i wykorzystaniu energii odnawialnej. Wzmacnianie różnorodności gospodarczej, w tym biogospodarki, zwiększanie aktywność zawodowej i społecznej mieszkańców obszarów wiejskich, szczególnie osób z grup wykluczonych, upowszechniane i wdrażanie rozwiązań innowacyjnych, w tym cyfrowych, usuwających bariery rozwojowe wsi i rolnictwa. Cele LSR „Polesie" będą osiągnięte przez realizację operacji w zakresach spójnych do Planu Strategicznego, tj.: 1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki w szczególności: podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne oraz rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej, 2. Rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych, 3. Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, 4. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej. Wdrażanie LSR zakłada ukierunkowanie na osiągnięcie priorytetowych obszarów tematycznych, na których będzie koncertowało się wsparcie z Planu Strategicznego. LSR jest komplementarna w odniesieniu do celów Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), tj.: osiągnięcia zrównoważonego rozwoju terytorialnego gospodarek i społeczności wiejskich, wspierania zrównoważonego gospodarowania zasobami naturalnymi i działań w dziedzinie klimatu, poprawy konkurencyjności rolnictwa.

- **Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030**

Celem głównym Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030 jest rozwój gospodarczy wsi umożliwiający trwały wzrost dochodów jej mieszkańców przy minimalizacji rozwarstwienia ekonomicznego, społecznego i terytorialnego oraz poprawie stanu środowiska naturalnego. SZRWRiR 2030 będzie realizowała założenia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przez działania w ramach: Celu szczegółowego I. Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej, Celu szczegółowego II. Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska, Celu szczegółowego III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa. W planowanych działaniach do 2030 r. określono, m.in.: wspieranie zrównoważonego rozwoju małych, średnich i dużych gospodarstw rolnych, większe niż dotychczas wykorzystanie potencjału sektora rolno-spożywczego, a także przez wykorzystanie najnowszych technologii w produkcji i zastosowanie rozwiązań cyfrowych oraz tworzenie warunków do kreowania innowacyjnych produktów, dostosowanie produktów rolno-spożywczych do zmieniających się wzorów konsumpcji (np. rosnącego zainteresowania żywnością ekologiczną), prowadzenie produkcji rolniczej i rybackiej z poszanowaniem zasad ochrony środowiska oraz dostosowanie sektora rolno spożywczego do zmian klimatu, tworzenie warunków do poprawy mobilności zawodowej mieszkańców wsi oraz wykorzystywania przez nich szans na rozwój i zmianę kwalifikacji, wynikających z powstawania nowych sektorów gospodarki (jak np.

biogospodarki). Cele i przedsięwzięcia LSR „Polesie" są zgodne z celami SZRWRiR 2030 w obszarze rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy, zrównoważonego gospodarowania i ochrony zasobów środowiska, tworzenia nowych modeli organizacji produkcji i rynków oraz krótkich łańcuchów żywnościowych, rozwój rolnictwa ekologicznego, wykorzystanie nowych technologii informacyjnych i rozwiązań cyfrowych na poziomie lokalnym.

- **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Cel główny Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 to wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków, który odnosi się do zagadnień jednego z obszarów wpływających na osiągnięcie celów SOR: Kapitał ludzki i społeczny. Jest on również powiązany z realizacją działań wskazanych w poszczególnych obszarach dla wszystkich trzech celów szczegółowych Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Cel główny SRKS2030 doprecyzowują trzy cele szczegółowe. Cele i przedsięwzięcia LSR „Polesie" są zgodne z celami szczegółowymi SRKS: Cel szczegółowy 1: Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne, Cel szczegółowy 2: Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich, Cel szczegółowy 3: Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

- **Krajowy plan na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030**

Dokument przedstawia krajowe założenia i cele oraz polityki i działania odnoszące się do pięciu wymiarów: bezpieczeństwo energetyczne, obniżenie emisyjności, efektywność energetyczna, wewnętrzny rynek energii, badania naukowe, innowacje i konkurencyjność. Głównym celem polityki energetycznej jest bezpieczeństwo energetyczne przy zapewnieniu konkurencyjności gospodarki, efektywności energetycznej i zmniejszeniu oddziaływania sektora energii na środowisko oraz optymalnym wykorzystaniu własnych zasobów energetycznych. Cele LSR wpisują się w wymiar „obniżenie emisyjności", który realizowany jest m.in. poprzez dążenie do ograniczenia emisji krajowych emisji gazów cieplarnianych, w tym CO2, poprawę jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego, z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju do 2030 r.

Poziom regionalny

- **Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku**

Dokument wyznacza kluczowe długoterminowe cele i kierunki rozwoju województwa lubelskiego i jest głównym dokumentem umożliwiającym racjonalne organizowanie działań i prowadzenie skoordynowanej polityki rozwoju. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku stanowi podstawę do konstruowania programu: Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, a także przygotowywania dokumentów niezbędnych dla wykorzystania różnych mechanizmów wsparcia rozwoju regionalnego. Cele i przedsięwzięcia LSR „Polesie" są zgodne z celami strategicznymi SRWL:

Cel strategiczny 1. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych, Cel strategiczny 2. Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych, Cel strategiczny 3. Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu, Cel strategiczny 4. Wzmacnianie kapitału społecznego. LSR „Polesie jest spójna i komplementarna z celami operacyjnymi SRWL: 1.2 Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych 1.3. Rozwój współpracy w sektorze rolno-spożywczym, 1.4. Umacnianie marki lubelskich produktów żywnościowych, 2.2. Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych (LOM, ośrodków subregionalnych i lokalnych), 2.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, 2.4. Ochrona walorów środowiska, 3.2.Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, 3.4.Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu, 4.1.Rozwijanie kapitału ludzkiego, 4.3. Włączenie i integracja społeczna, 4.4.Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej, 4.6.Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania.

- **Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do roku 2030**

Regionalna Strategia Innowacji stanowi podstawę dla koordynacji i wsparcia polityki innowacyjności na terenie województwa lubelskiego. Głównym celem RSI jest zwiększenie skali i zakresu wprowadzanych rozwiązań innowacyjnych do gospodarki województwa, z wykorzystaniem regionalnego zaplecza badawczo-rozwojowego. Celem głównym RSI WL jest zwiększenie skali i zakresu wprowadzanych rozwiązań innowacyjnych do gospodarki województwa, z wykorzystaniem regionalnego zaplecza badawczo-rozwojowego, co w konsekwencji przyczyni się do wzrostu jakości życia mieszkańców regionu. Cele i przedsięwzięcia LSR „Polesie" wpisują się w cel szczegółowy 2. Zwiększenie zdolności podmiotów gospodarczych do tworzenia i absorbcji wiedzy oraz wdrażania innowacji, w szczególności w obszarach regionalnych inteligentnych specjalizacji.

- **Program Ochrony Środowiska Województwa Lubelskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027**

Głównym celem Programu jest dążenie do poprawy stanu środowiska w województwie, ograniczenie negatywnego wpływu zanieczyszczeń na środowisko, ochrona i rozwój walorów środowiska, a także racjonalne gospodarowanie jego zasobami. Program służy także do realizacji celów na poziomie regionalnym, które zostały przyjęte w dokumentach strategicznych na poziomie krajowym, ze szczególnym uwzględnieniem przyjętej Polityki ekologicznej państwa 2030 oraz Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). Cele i przedsięwzięcia LSR „Polesie" są zgodne z celem POŚWL, tj.: ochrona różnorodności biologicznej oraz krajobrazowej, w tym promocja rolnictwa ekologicznego i integrowanego

oraz dobrych praktyk rolniczych, promowanie ekologicznych wzorców produkcji i konsumpcji, promowanie ekologicznych wzorców produkcji i konsumpcji, prowadzenie działań o charakterze edukacyjnym i informacyjnym w zakresie ochrony przyrody. LSR „Polesie" wpisuje się w cele **Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027**. Realizacja przedsięwzięć i operacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju przyczyni się bezpośrednio do osiągnięcia osiągania wskaźników dla celów szczegółowych w ramach następujących osi priorytetowych Programu:

Priorytet II Transformacja gospodarcza i cyfrowa regionu. Cel szczegółowy 1(III) wzmacnianie trwałego wzrostu i konkurencyjności MŚP oraz tworzenie miejsc pracy w MŚP, w tym poprzez inwestycje produkcyjne.

Priorytet III Ochrona zasobów środowiska i klimatu. Cel szczegółowy 2(VII) Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia.

Priorytet VIII Zwiększanie spójności społecznej. Cel szczegółowy 4(h) (EFS+) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji, Cel szczegółowy 4(l) (EFS+) Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej dostępu do zatrudnienia i działań aktywizujących dla wszystkich osób poszukujących pracy, w potrzebujących i dzieci.

Priorytet IX Zaspokajanie rynku pracy. Cel szczegółowy 4(a) (EFS+) Poprawa szczególności osób młodych, zwłaszcza poprzez Wdrażanie gwarancji dla młodzieży, długotrwale bezrobotnych oraz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, jak również dla osób biernych zawodowo, a także poprzez promowanie samozatrudnienia i ekonomii społecznej.

Priorytet XI Rozwój zrównoważony terytorialnie. Cel szczegółowy-5(II) Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu Rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie.

Poziom lokalny

Dokument LSR „Polesie" jest zgodny z zapisami strategii rozwoju powiatów łęczyńskiego, parczewskiego, włodawskiego, lubartowskiego i chełmskiego, Strategiami Rozwiązywania Problemów Społecznych na poziomie powiatów i gmin oraz zapisami strategii rozwoju gmin wchodzących w skład LGD „Polesie".

Zapisy wyżej wskazanych dokumentów wykorzystane zostały do prac nad diagnozą obszaru, analizą SWOT. Na etapie planowania strategicznego w ramach LSR monitorowana była ich zgodność i komplementarność z proponowanymi do realizacji celami i przedsięwzięciami w ramach LSR. Realizacja celów LSR oraz komplementarnych zapisów lokalnych dokumentów strategicznych przyczynią się do wzmocnienia rozwoju regionu i rozwiązywania problemów społecznych.

LSR jest zgodna z prawem krajowym i unijnym, w tym z:

- Kartą praw podstawowych Unii Europejskiej i Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych. Sposób realizacji oraz zakres operacji nie będzie naruszać postanowień Karty praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 6 czerwca 2016 r. (Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016, str. 3890) oraz Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169, z późn. zm.).
- Zasadą równości kobiet i mężczyzn.
- Zasadą niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną a LSR przestrzega przepisy art. 9 (3) rozporządzenia ramowego zgodnie z Wytycznymi dotyczącymi zasad równościowych w funduszach unijnych na lata 2021.

Rozdział VI Cele i wskaźniki

Zasadniczym kierunkiem rozwoju obszaru LSR **jest poprawa jakości i warunków życia mieszkańców poprzez podniesieniem atrakcyjności społeczno-gospodarczej oraz promowanie rozwoju innowacyjnego i inkluzywnego**.

Partycypacja społeczna w procesie formułowania celów i wskaźników LSR

Proces formułowania celów, przedsięwzięć i wskaźników miał charakter partycypacyjny. Na tym etapie opracowania LSR wykorzystano następujące metody: badania społeczne z wykorzystaniem ankiet, warsztaty strategiczne, punkt konsultacyjny, prace Grupy Roboczej. W ramach etapu opracowano cele uwzględniając wyniki z diagnozy i analizy SWOT. Przeanalizowano zebrane fiszki projektów, opracowano „drzewo celów", listę działań i przeanalizowano wyniki ankiet, w których pytano mieszkańców o najważniejsze działania, które należy realizować w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju. Przeprowadzono warsztaty strategiczne, których celem było wypracowanie wspólnej wizji obszaru. Grupa Robocza zebrała wyniki konsultacji społecznych oraz opracował wstępną listę wskaźników, które zostały poddane dyskusji. Wszystkie uwagi na etapie opracowania

celów i wskaźników mogły być zgłaszane do punktu konsultacyjnego w siedzibie LGD oraz podczas spotkań. Podczas tego etapu mieszkańcy mogli zgłaszać **fiszki projektowe** w ramach opracowania LSR na lata 2023-2027.

Efekty działań partycypacyjnych pozwoliły na precyzyjne określenie celów, przedsięwzięć i wskaźników ich realizacji, jak również planu działania, których realizacja będzie pozytywnie wpływać na **zintegrowany rozwój lokalny.**

Uzasadnieniem przyjętego głównego kierunku rozwoju obszaru LSR oraz formuły celów LSR są wyniki diagnozy obszaru LSR, analizy SWOT oraz przeprowadzonych konsultacji społecznych z zastosowaniem różnych metod partycypacyjnych. Dodatkowo podkreślić także należy fakt, iż sformułowane cele wpisują się w polityki publiczne prowadzone przez samorządy gminne obszaru LSR, zawarte w ich strategiach rozwoju lokalnego oraz strategii i programów regionalnych i krajowych. **W wyniku analiz strategii rozwoju lokalnego 7 gmin obszaru LSR okazało się, iż zidentyfikowane obszary problemowe oraz kierunki rozwoju stanowią odzwierciedlenie prowadzonych lokalnych polityk.** Poza tym we wszystkich analizowanych strategiach pojawia się w słabych stronach problem bezrobocia i małej aktywności mieszkańców, w tym biznesowej. Dodatkowo we wszystkich strategiach uwzględniono potrzebę rozwoju infrastruktury publicznej, która ma służyć lokalnej społeczności, a także prowadzić do poprawy jakości życia i przeciwdziałania problemom w sferze społecznej.

Powiązanie celów ogólnych, przypisanych im celów szczegółowych i przedsięwzięć z diagnozą obszaru

Jednym z najważniejszych determinantów będących podstawą do określenia celów i przedsięwzięć była diagnoza obszaru LSR, sformułowana w oparciu o złożony proces konsultacji społecznych, licznych analiz i badań źródłowych. Istotą diagnozy obszaru jest wskazanie w poszczególnych częściach, z jednej strony na stan obecny sytuacji społecznej i gospodarczej obszaru LSR, z drugiej zaś na uwarunkowania rozwojowe i zidentyfikowane obszary problemowe. Poddany analizie w diagnozie obszaru LSR potencjał rozwojowy oraz zasoby społeczne, gospodarcze, turystyczne i przyrodnicze stanowią kluczowe podłoże do budowania innowacyjnego rozwoju lokalnego obszaru, wzrostu konkurencyjności, atrakcyjności tego terenu, jak również wspierania i aktywizacji lokalnej społeczności, a w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji.

Uszczegółowieniem, a zarazem bezpośrednim instrumentem realizacji celów LSR są zaplanowane przedsięwzięcia. Odnoszą się one bezpośrednio do istniejących zasobów i potencjału obszaru, jak również stanowią szansę na zniwelowanie jego słabych stron oraz uniknięcie zagrożeń.

Innowacyjność celów i przedsięwzięć

W każdym z zaplanowanych celów i przedsięwzięć przewidziano elementy innowacyjności. Premiowane będą operacja innowacyjne, mające postać nowych produktów, usług, sposobu realizacji i organizacji przedsięwzięcia, metody marketingowej, czy też wykorzystania nowych technologii, jako elementu operacji. Znajdzie to odzwierciedlenie w kryteriach oceny operacji. Na płaszczyźnie **innowacji produktowej** cele LSR ukierunkowane są na wspieranie kreowania nowych produktów turystycznych, wykorzystywaniu niepowtarzalnych walorów obszaru LGD, w szczególności kulturalnych i przyrodniczych do tworzenia produktów lokalnych i produktów wizytówek (rozwijane produkty tradycyjne lub zupełnie nowe koncepcje produktów), rozszerzaniu działalności organizacji pozarządowych o nowe akcje, wydarzenia, usługi. Planowane w ramach przedsięwzięć **innowacje technologiczne** będą odnosić się do wykorzystywania nowoczesnych technologii do wytwarzania produktów i usług, przywracania tradycyjnych metod wytwarzania z zastosowaniem nowoczesnych technologii w celu podniesienia konkurencyjności produktów lokalnych. Z kolei **innowacyjność procesowa** będzie polegać w szczególności na generowaniu innowacyjnych form współpracy pomiędzy podmiotami lokalnymi oraz między LGD z regionu i za granicy w ramach projektów współpracy, współpracy między przedsiębiorcami w ramach tworzonej sieci współpracy i współpracy między rolnikami w ramach krótkich łańcuchów żywności. Związana będzie także z wykorzystaniem nowych technologii w komunikacji społecznej LGD, integracji nowych grup interesów. Cele LSR ukierunkowane są także na **edukację kreatywną** dotyczącą m. in.: wzmacniania kompetencji młodzieży i osób 50+ do realizowania pomysłów na własny biznes, rozwoju produktów lokalnych, wzmacniania kompetencji i aktywizacji grup w niekorzystnej sytuacji występujących na obszarze, poznawania doświadczeń innych obszarów wiejskich we wdrażaniu niekonwencjonalnych rozwiązań, promowanie kształcenia mieszkańców LGD z zastosowaniem najnowocześniejszych technik informatycznych.

Innowacyjność będzie obecna także w przedsięwzięciach gospodarczych i będzie polegać na wykorzystywaniu i rozwoju nowych, nie stosowanych wcześniej na terenie LGD lub w niewielkim zakresie, rodzajów produkcji i usług, w tym OZE, lokalnych produktów. W **sferze społecznej na przedsięwzięciach aktywizujących mieszkańców do działań** na rzecz swoich miejscowości oraz związanych z propagowaniem zdrowego stylu życia m.in. budowa siłowni plenerowych i ogródków rekreacyjnych. Ważnym wymiarem innowacyjności dla LSR będzie **innowacyjne podejście do działań na rzecz rozwoju turystyki.** Będą to zintegrowane operacje dotyczące rozwoju bazy noclegowej, gastronomicznej wraz z poszerzaniem w nich usług w powiązaniu z imprezami promującymi obszar.

Opis przedsięwzięć realizowanych w LSR a także wskazanie sposobu ich realizacji wraz z uzasadnieniem

C. 1. Wspieranie lokalnego i innowacyjnego rozwoju przedsiębiorczości poprzez tworzenie i rozwój przedsiębiorstw w szczególności w branży przetwórczej, turystycznej i rekreacyjnej oraz budowanie sieci współpracy biznesowej
Uzasadnienie C.1
Cel jest odpowiedzią na wnioski jakie płyną z przeprowadzonej diagnozy obszaru LGD, analizy SWOT oraz wyników konsultacji społecznych. Pomimo wielu pozytywnych tendencji jakie zachodzą na obszarze LGD w zakresie sytuacji gospodarczej jak zwiększająca się liczba nowo zarejestrowanych przedsiębiorstw, w dalszym ciągu widoczne są problemy, w szczególności w sferze przedsiębiorstw turystycznych, rekreacyjnych, czy też zajmujących się przetwórstwem lokalnych produktów. W dalszym ciągu widoczna jest niewystarczająca liczba miejsc pracy oraz znaczna liczba rozdrobnionych gospodarstw rolnych. Niska konkurencyjność lokalnych przedsiębiorców, zbyt mała liczba wykwalifikowanych pracowników dostępnych na lokalnym rynku pracy, czy też, często zmieniające się przepisy prawa podatkowego przyczynić się mogą w dłuższej perspektywie do spadku aktywności gospodarczej obszaru LGD. Wymienione czynniki oraz potrzeba wykorzystania bogatego potencjału turystycznego obszaru LSR determinują konieczność zaplanowania celów służących rozwojowi przedsiębiorczości nakierowanej na turystykę, rekreację i przetwórstwo lokalne, a także rozwój współpracy między firmami z tych branż. Dodatkowo, w uzyskiwaniu przewagi konkurencyjnej nad innymi firmami z poza obszaru LSR konieczne jest wspieranie operacji ukierunkowanych na elementy innowacyjności.
Przedsięwzięcie 1.1. Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych w szczególności w sferze przetwórstwa lokalnego, turystyki i rekreacji
Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia
LGD przewiduje skierowanie tego wsparcia głównie do grup w niekorzystnej sytuacji, które zgodnie z przeprowadzoną diagnozą są mało aktywne na polu biznesowym. Wyniki konsultacji społecznych wskazują, że na obszarze LSR istnieje duży deficyt firm świadczących usługi turystyczne, rekreacyjne oraz związane z aktywizacją i integracją społeczną. Przedsięwzięcie będzie komplementarne względem przedsięwzięć 1.2, 1.3, 3.2, 3.3, 3.4. Przedsięwzięcie ukierunkowane na wsparcie podejmowania działalności gospodarczej ma swoje uzasadnienie w wynikach diagnozy obszaru oraz konsultacji społecznych, w których wskazuje się jako największy problem obszaru – wysokie bezrobocie i słabą sytuację gospodarczą obszaru oraz słaby rozwój firm w branży przetwórstwa lokalnego, turystyki i rekreacji.
Sposób realizacji przedsięwzięcia
Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach konkursu poprzez wsparcie projektów z zakresu podejmowania działalności gospodarczej, której przedmiotem będą działalności zbieżne z celami LSR. Dotyczyć będą w szczególności turystyki, rekreacji, produktów lokalnych i przetwórstwa lokalnego oraz aktywizacji i włączenia społecznego . Premiowane będą projekty z elementami innowacyjności. Planuje się dofinansowanie łącznie 10 operacji na całkowitą kwotę 320 tys. EUR. Przedsięwzięcie dedykowane jest mieszkańcom obszaru LSR, w szczególności zaś przedstawicielom grup w niekorzystnej sytuacji, którzy jako wnioskodawcy premiowani są w kryteriach wyboru.
Przedsięwzięcie 1.2. Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej w szczególności w branży przetwórczej, turystycznej i rekreacyjnej
Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia
Jako branże gospodarki, mające kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru LSR „Polesie", podczas działań konsultacyjnych, wskazane zostały: 1) usługi związane z tworzeniem oferty rekreacyjnej i turystycznej (w tym dedykowane seniorom, ludziom młodym lub osobom w niekorzystnej sytuacji); 2) usługi w zakresie tworzenia warunków komfortowego życia dla mieszkańców obszaru „Polesie". Działające na obszarze LSR firmy otrzymają możliwość rozwoju działalności, zatrudnienia nowych pracowników oraz rozwoju oferowanych usług i produktów z elementami innowacyjności, co wpłynie na podniesienie ich konkurencyjności oraz poprawę atrakcyjności społecznej, gospodarczej i turystycznego całego obszaru LSR. Przedsięwzięcie ukierunkowane na wsparcie rozwoju działalności gospodarczej ma swoje uzasadnienie w wynikach diagnozy obszaru oraz konsultacji społecznych, w których wskazuje się jako największy problem obszaru – wysokie bezrobocie i słabnący poziom rozwoju przedsiębiorczości.
Sposób realizacji przedsięwzięcia
Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach konkursu poprzez wsparcie projektów z zakresu rozwijania działalności gospodarczej. Beneficjentami będą działające przedsiębiorstwa z obszaru LSR. Operacje będą dotyczyć sfery turystyki,

rekreacji, produktów lokalnych, przetwórstwa lokalnego oraz aktywizacji i włączenia społecznego. Premiowane będą projekty z elementami innowacyjności.
Planuje się dofinansowanie łącznie 5 operacji na całkowitą kwotę 310 tys. EUR.

Przedsięwzięcie 1.3. Budowanie sieci współpracy biznesowej w zakresie produktów lokalnych, przetwórstwa i krótkich łańcuchów żywnościowych

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia

Utworzona sieć współpracy biznesowej będzie działać, jako zorganizowana forma kooperacji (porozumienie) pomiędzy firmami na rzecz rozwoju produktów lokalnych i przetwórstwa lokalnego. Jej cele będzie zwiększanie wydajności należących do niej, a także zwiększanie zdolności do rozwoju działań innowacyjnych w zakresie promocji, przetwarzania i dystrybucji produktów lokalnych. Powstała sieć będzie także zachęcać do tworzenia nowych podmiotów gospodarczych. Będzie działać w oparciu o zasady zaufania, z ustalonymi normami i zasadami współpracy, a także stymulowania aktywności i innowacyjności swoich i interesariuszy. Przedsięwzięcie ma swoje uzasadnienie w wynikach diagnozy obszaru oraz konsultacji społecznych, w których wskazuje się jako istotny problem obszaru – brak współpracy oraz organizacji zrzeszających biznes działających na rzecz promocji, rozwoju i zbytu produktów lokalnych.

Sposób realizacji przedsięwzięcia

Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach operacji własnej. W ramach przedsięwzięcia zostaną zorganizowane szkolenia, warsztaty, wydane publikacje dotyczące promocji i rozwoju produktu lokalnego. Uczestnikami sieci współpracy będą przedsiębiorcy z branży przetwórczej, rekreacyjnej i turystycznej z terenu LGD, które zawiążą porozumienie na rzecz rozwoju i promocji produktu lokalnego. Realizacja przedsięwzięcia będzie komplementarna z przedsięwzięciami 1.1, 1.2 oraz 2.1, 2.2, 2.3 i 2.4. W ramach przedsięwzięcia zostanie zorganizowana operacja własna na łączną kwotę 25 tys. EURO.

C. 2. Rozwój i promocja innowacyjnych form przetwórstwa lokalnego, produktów lokalnych oraz rynków zbytu poprzez inicjowanie i rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych

Uzasadnienie C.2

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy obszaru LSR, analizy SWOT oraz w oparciu o wyniki konsultacji społecznych należy stwierdzić, że na tym terenie istnieje ogromny potencjał związany z rozwojem i promocją produktów lokalnych. Już teraz oferowane są przez rolników produkty, które związane są z dziedzictwem kulturowym, tradycją, czy też tzw. ginącymi zawodami. Dlatego też jednym z wyzwań w ramach LSR jest dotarcie do świadomości szeroko rozumianej społeczności, tj. producentów żywności, przetwórców, samorządów, przedsiębiorców i konsumentów z informacją o możliwościach rozwoju produktów lokalnych i w efekcie poprawie jakości życia i konkurencyjności lokalnej. Cel zakłada komplementarne działania w zakresie edukacji, informacji, promocji, budowania partnerstwa w zakresie sieciowania i komercjalizacji produktu lokalnego, wsparcie doradczo-szkoleniowego w ramach rolniczego handlu detalicznego, realizację praktycznych warsztatów zwiększających kompetencje i umiejętności w zakresie wytwarzania produktów lokalnych oraz wsparcie procesu promocji, dystrybucji i sprzedaży produktów lokalnych, przekładających się na wzmocnienie marki obszaru tworzonej przez LGD. Cel będzie realizowany z wykorzystaniem elementów innowacyjnych, w szczególności w zakresie promocji i form sprzedaży. Oparty jest o kompleksowe podejście w budowaniu świadomości znaczenia produktów lokalnych wśród lokalnej społeczności, producentów lokalnych, rolników, przedsiębiorców, turystów i konsumentów.

Przedsięwzięcie 2.1. Rozwój współpracy partnerskiej oraz wymiana doświadczeń związanych z rozwojem i promocją produktów lokalnych i krótkich łańcuchów żywności

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia

Uzasadnieniem planowanego przedsięwzięcia są wyniki konsultacji społecznych oraz diagnozy i analizy SWOT. Uczestnicy konsultacji społecznych wskazywali na słabe strony w procesie rozwoju sprzedaży bezpośredniej produktów lokalnych związane z brakiem nabywania doświadczeń i poznawania ciekawych, efektywnych i innowacyjnych rozwiązań u innych producentów lokalnych w kraju i za granicą. Nawiązanie partnerstw krajowych i zagranicznych pozwoli na podniesienie kompetencji, wiedzy i świadomości dotyczącej korzyści z włączenia się do krótkich łańcuchów żywności. Realizacja niniejszego przedsięwzięcia jest elementem spójnej koncepcji rozwoju i promocji produktów lokalnych, a także utworzenia krótkich łańcuchów żywności na obszarze LSR. Działania będą komplementarne z przedsięwzięciami: 2.2, 2.3, 2.4.

Sposób realizacji przedsięwzięcia

Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach konkursu. W ramach przedsięwzięcia zostaną nawiązane partnerstwa krajowe i zagraniczne w sferze rozwoju produktów lokalnych i krótkich łańcuchów żywności. Głównym elementem przedsięwzięcia będzie organizacja 2 wyjazdów studyjnych krajowych oraz zagranicznego w celu poznania doświadczeń i innowacyjnych

rozwiązań dotyczących sprzedaży bezpośredniej produktów lokalnych. W ramach przedsięwzięcia zostanie zorganizowanych łącznie 3 operacje na łączną kwotę 60000 EUR.

Przedsięwzięcie 2.2. Organizacja szkoleń, warsztatów, konkursów oraz innych innowacyjnych przedsięwzięć na rzecz rozwoju i promocji lokalnych produktów oraz sprzedaży bezpośredniej

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia

Uzasadnieniem planowanego przedsięwzięcia są wyniki konsultacji społecznych oraz diagnozy i analizy SWOT. Mieszkańcy obszaru LSR posiadają warunki, możliwości, odpowiedni potencjał, oraz wyrażają potrzebę wsparcia w zakresie wytwarzania i sprzedaży produktów wytworzonych we własnych gospodarstwach na danym terenie. Przeprowadzone spotkania konsultacyjne w gminach tworzących LGD uwidoczniły zarówno ogromny potencjał lokalnej społeczności w tym zakresie, jak też konieczność stworzenia możliwości właściwej identyfikacji takich produktów, przekazania fachowej wiedzy związanej z ich wytwarzaniem na większą skalę oraz wprowadzaniem na rynek. Przedsięwzięcie będzie komplementarne z przedsięwzięciami 2. 1., 2.3, 2.4., 3.3, 3.4.

Sposób realizacji przedsięwzięcia

Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach operacji własnej. W ramach przedsięwzięcia zostaną zorganizowane szkolenia, warsztaty, konkursy, wydane publikacje, stworzony portal internetowy, dotyczące promocji i rozwoju produktu lokalnego. Zostanie zaprojektowany innowacyjne proces certyfikacji produktu lokalnego pod marką „Polesie". Uczestnikami działań będą mieszkańcy obszaru, w szczególności z grup w niekorzystnej sytuacji zainteresowani produkcją lokalnych wyrobów oraz ich przetwarzaniem i sprzedażą bezpośrednią. Realizacja przedsięwzięcia pozwoli na odpowiednie przygotowanie lokalnej społeczności do wdrożenia spójnych działań związanych z rozwojem produktów lokalnych oraz udziałem w tworzeniu krótkich łańcuchów żywności na obszarze LSR. W ramach przedsięwzięcia zostanie zorganizowanych łącznie 9 operacji na łączną kwotę 45000 EUR.

Przedsięwzięcie 2.3. Organizacja punktów zbytu, targów, giełd, wystaw związanych z promocją i zbytem produktów lokalnych w ramach krótkich łańcuchów żywności

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia

Uzasadnieniem planowanego przedsięwzięcia są wyniki konsultacji społecznych oraz diagnozy i analizy SWOT. Przedstawianym przez mieszkańców obszaru LSR problemem jest brak wsparcia w zakresie promocji wytwarzanych przez nich produktów lokalnych, jak również rynków zbytu tych produktów, a także innowacyjnych form sprzedaży bezpośredniej. Zrealizowanie wcześniejszych przedsięwzięć pozwoli na istotne liczby zwiększenie mieszkańców zajmujących się wytwarzaniem produktu lokalnego oraz jego sprzedażą. Zatem uzasadnione jest wsparcie producentów w postaci organizacji targów i giełd promocyjnych, punktów zbytu oraz innych innowacyjnych narzędzi służących rozwojowi sprzedaży bezpośredniej.

Sposób realizacji przedsięwzięcia

Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach konkursu. W ramach przedsięwzięcia zostaną utworzone dwa partnerstwa rolników kooperujących w ramach krótkich łańcuchów żywności. Projekty będą dotyczyć, działań promocyjnych, organizacji targów, giełd, wystawy, punktów zbytu oraz zostanie stworzony portal internetowy poprzez który lokalni producenci będą mogli sprzedawać swoje produkty. Uczestnikami działań będą rolnicy produkujący lokalne wyroby zainteresowani ich promocją i sprzedażą oraz współpracą w ramach KŁŻ. Realizacja przedsięwzięcia jest komplementarna z przedsięwzięciem 2.1, 2.2, 3.3. W ramach przedsięwzięcia zostanie zorganizowanych łącznie 2 działania (KŁŻ) na łączną kwotę 50000 EUR.

C. 3. Aktywizacja i integracja lokalnej społeczności poprzez poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej

Uzasadnienie C.3

Na podstawie diagnozy, analizy SWOT oraz wyników konsultacji społecznych stwierdza się, że obszar LSR posiada ogromny potencjał do rozwoju turystyki, rekreacji, i kultury lokalnej. Może on zostać wykorzystany zarówno jako szansa dla poprawy konkurencyjności gospodarczej i społecznej, jak i do zniwelowania wielu problemów i potrzeb, z którymi boryka się lokalna społeczność, w szczególności osoby z grup w niekorzystnej sytuacji (młodzież, osoby starsze, kobiety, rolnicy, itp.). Dobra jakości infrastruktury oraz bogata oferta usług społecznych świadczonych za jej pośrednictwem, stanowią istotny czynnik w procesie integracji i aktywizacji społecznej. Infrastruktura turystyczna, rekreacyjna, sportowa i kulturalna na obszarach wiejskich odgrywa ważną rolę w rozwoju turystyki i przyciąganiu turystów. Ponadto wpływa na postrzeganie regionu, podnosząc jakość życia na wsi, a także zwiększa szanse na ożywienie gospodarcze poprzez między innymi utworzenie nowych pozarolniczych miejsc pracy. Publiczna baza okołoturystyczna (np. parkingi, sanitariaty, łączność telekomunikacyjna oraz internetowa itp.) bezpośrednio związana z obiektami o charakterze turystycznym nie tylko umożliwia sprawną obsługę

ruchu turystycznego na obszarach wiejskich, ale także wpływa na dalsze inwestycje w tym zakresie, w szczególności stymuluje do działania jego mieszkańców (rozwój handlu, usług). Przedsięwzięcie obejmować będzie kompleksowe działania, przyczyniające się do rozwoju potencjału rekreacyjno-turystycznego obszaru. Wsparcie obejmować będzie inwestycje zaliczane do małej infrastruktury, w szczególności podnoszące walory obszaru jako miejsca atrakcyjnego do życia poprzez realizację działań w zakresie budowy nowych, jak i modernizację dotychczasowych obiektów turystycznych, rekreacyjnych, sportowych i kulturalnych.

Przedsięwzięcie 3.1. Integracja społeczności lokalnej i poprawa atrakcyjności obszaru LSR, poprzez rozwój infrastruktury turystycznej z elementami innowacyjności

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia

Uzasadnieniem planowanego przedsięwzięcia są wyniki konsultacji społecznych oraz diagnozy i analizy SWOT.
Przedstawiciele lokalnej społeczności podczas konsultacji społecznych przedstawiali m. in. problemy związane z niepełną i w nieodpowiednim stanie technicznym infrastrukturą publiczną. Wyrażali przy tym duże potrzeby w zakresie budowy obiektów infrastruktury turystycznej oraz ochrony i odnowienia obiektów dziedzictwa lokalnego. Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się do podniesienia atrakcyjności turystycznej obszaru LSR oraz wpłynie pozytywnie na poprawę wizerunku obszaru i lepszą jakość życia mieszkańców.
Z diagnozy wynika, że obszar LSR jest bardzo atrakcyjny pod względem turystycznym. Istnieje także wiele obiektów mających wartość historyczną oraz stanowiących o lokalnych tradycjach i dziedzictwie kulturowym. Niestety często ich zły stan oraz liczne braki w ilości i jakości obiektów infrastrukturalnych powodują, że potencjał turystyczny obszaru nie jest efektywnie wykorzystywany i nie osiąga się znaczącej wartości dodanej dla lokalnej gospodarki oraz społeczeństwa. Słaby stan infrastruktury wpływa negatywnie na proces kultywowania i poznawania lokalnych tradycji, obyczajów czy też historii. Stanowi też barierę w rozwoju integracji i aktywizacji lokalnej społeczności.

Sposób realizacji przedsięwzięcia

Przedsięwzięcie będzie realizowane w formie konkursów poprzez wsparcie projektów z zakresu infrastruktury turystycznej lub związanej z ochroną i kultywowaniem dziedzictwa historycznego lub kulturowego lub przyrodniczego. Realizowane w ramach przedsięwzięcia operacje będą zawierać w sobie komponent innowacyjny w wymiarze technologicznym lub produktowym lub organizacyjnym lub marketingowym. Beneficjentami wsparcia będą jednostki sektora finansów publicznych. Planuje się dofinansowanie łącznie 7 operacji na całkowitą kwotę 38000 EUR.

Przedsięwzięcie 3.2. Rozwój integracji i wypoczynku w szczególności wśród grup w niekorzystnej sytuacji poprzez tworzenie lub poprawę infrastruktury kulturalnej, sportowej, rekreacyjnej, związanej z dziedzictwem historyczno-kulturowym i środowiskowym

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia

Uzasadnieniem planowanego przedsięwzięcia są wyniki konsultacji społecznych, analizy danych statystycznych oraz diagnozy i analizy SWOT. Zaspokojenie potrzeb lokalnej społeczności, poprawa jakości życia mieszańców, zwiększenie poziomu integracji społecznej oraz przeciwdziałanie wielu patologiom społecznym są możliwe dzięki m. in. poprawie stanu infrastruktury rekreacyjnej, sportowej lub kulturalnej.
W ramach przedsięwzięcia preferowane będą operacje polegające na przykład: na budowie oświetlenia, placów zabaw, siłowni zewnętrznych, edukacyjnych parków wodnych, budowie i modernizacji wiat rekreacyjnych, renowacji nawierzchni bieżni na stadionach, utworzenie toru do jazdy na rolkach, remonty budynków, zagospodarowania pasów zieleni, stworzenie ścieżek pieszo rowerowych wraz z zakupem małej infrastruktury, wykopaniu oświetlenia stadionu sportowego, zakup przenośnego kina plenerowego.
Przewiduje się, iż dzięki realizacji przedsięwzięcia zwiększy się liczba osób korzystających z obiektów tej infrastruktury, jak również zmniejszy się poziom patologii społecznych poprzez zwiększenie możliwości zagospodarowania wolnego czasu np. dla młodzieży. Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się także do rozwoju integracji międzypokoleniowej. Odpowiednio przygotowane miejsca do rekreacji i inicjatyw kulturalnych staną się podstawą do realizacji działań aktywizujących lokalną społeczność, w szczególności osoby z grup w niekorzystnej sytuacji.

Sposób realizacji przedsięwzięcia

Przedsięwzięcie będzie realizowane w formie konkursów poprzez wsparcie projektów z zakresu infrastruktury rekreacyjnej lub sportowej lub kulturalnej służącej aktywizacji i integracji społeczności lokalnych, także integracji międzypokoleniowej, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji. Beneficjentami wsparcia będą jednostki sektora finansów publicznych. Planuje się dofinansowanie łącznie 7 operacji na całkowitą kwotę 450000 EUR.

Przedsięwzięcie 3.3. Promocja i rozwój marki „Polesie" poprzez realizację projektów tematycznych bazujących na lokalnych produktach turystycznych, wydawanie publikacji, kampanie promocyjne, budowa, odnowa i oznakowanie szlaków i miejsc atrakcyjnych turystycznie.

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia

Zbudowanie rozpoznawalnej marki lokalnej jest jednym z kierunków działań interesariuszy obszaru LSR. Marka lokalna wpływa na konkurencyjność produktów lokalnych i pozwala w sposób skuteczny dotrzeć i pozyskać klientów oraz turystów. Marka lokalna przyczynia się także zapobieganiu wyludniania się terenu, wpływając pozytywnie na kształtowanie świadomości kulturowej mieszkańców i stwarzając dla nich podwaliny do dodatkowych źródeł dochodu. Marka lokalna „Polesie" ma być narzędziem, które w skuteczny sposób może przyczynić się do zwiększenia efektywności działań marketingowych samorządów, biznesu i organizacji społecznych, a także rolników w budowaniu przez nie tożsamości i autentyczności obszaru. Uzasadnieniem planowanego przedsięwzięcia są wyniki konsultacji społecznych oraz diagnozy i analizy SWOT. Jednym z istotnych zdiagnozowanych problemów obszaru LSR jest z jednej strony pogarszający się stan środowiska naturalnego, z drugiej zaś słabe wykorzystanie jego walorów dla promocji wewnętrznej i zewnętrznej, a w konsekwencji wpływ na pogorszenie jakości życia i obniżenie konkurencyjności terytorialnej. Przewiduje się, iż zrealizowanie zakładanych operacji przyczyni się do poprawy wizerunku obszaru oraz w perspektywie podniesienia jego atrakcyjności społecznej, turystycznej, gospodarczej i inwestycyjnej. W efekcie zrealizowanych operacji zostanie stworzony kompleksowy, innowacyjny i markowy produkt „Polesie", który będzie wykorzystywany przez środowiska społeczne, gospodarcze i samorządowe.

Sposób realizacji przedsięwzięcia

Przedsięwzięcie będzie realizowane w formie grantów poprzez wsparcie operacji promujących walory środowiskowe, przyrodnicze i ekologiczne obszaru LSR. Ukierunkowane jest m. in. na promowanie ekologii w życiu codziennym, promocję ekologicznej żywności, zdrowego żywienia. Przedsięwzięcie będzie realizowane za pomocą organizowanych kampanii społecznych, wydawaniem materiałów promocyjnych i publikacji, tworzeniem małej infrastruktury związanej ze środowiskiem i przyrodą. Beneficjentami wsparcia będą mieszkańcy obszaru, w szczególności młodzież, placówki kulturalne i oświatowe stowarzyszenia, fundacje, grupy w niekorzystnej sytuacji. Planuje się dofinansowanie łącznie 5 projektów grantowych na całkowitą kwotę 75 tys. EUR.

Przedsięwzięcie 3.4. Wsparcie aktywizujących i integrujących przedsięwzięć rekreacyjnych, sportowych, edukacyjnych, kulturalnych i in. kierowanych do różnych grup wiekowych (imprezy, cykliczne zajęcia, wykłady, warsztaty itp.), w tym oferty bazującej na lokalnych potencjałach, w szczególności młodzieży i osób starszych

Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia

Dziedzictwo lokalne, kultywowanie lokalnych tradycji, promocja twórczości i lokalnych talentów stanowią ważną domenę i specyfikę obszaru LSR. Są spójne z działaniami związanymi z podnoszeniem atrakcyjności obszaru, poprawą warunków życia oraz promowaniem włączenia społecznego. Istotne jest zatem wspieranie rozwoju już istniejących podmiotów, które są aktywne społecznie i kulturowo. Wyniki przeprowadzonej analizy SWOT oraz diagnozy i konsultacji społecznych wskazały na problem niewystarczającego wsparcia na promocję lokalnych twórców, dokumentacji ich dokonań w celu przekazywania tradycji i twórczości następnym pokoleniom. Realizacja przedsięwzięcia wpłynie pozytywnie na promocję obszaru oraz podniesienie jego atrakcyjności społecznej i turystycznej.

Sposób realizacji przedsięwzięcia

Przedsięwzięcie będzie realizowane w formie projektu grantowego. W ramach przedsięwzięcia zostaną wydane publikacje, zorganizowane szkolenia, warsztaty, konkursy oraz inne wydarzenia związane z promocją społeczną, turystyczną i kulturalną obszaru LSR. Projekty będą dotyczyć m. in. rozwoju twórczości ludowej, wspieraniu lokalnych twórców, pielęgnowania dziedzictwa lokalnego. Uczestnikami działań będą mieszkańcy obszaru, instytucje kultury, osoby w niekorzystnej sytuacji oraz organizacje społeczne. W ramach przedsięwzięcia zostanie zorganizowanych łącznie 5 działań na łączną kwotę 35000 EUR.

Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć

Wskaźniki realizacji celów oraz przedsięwzięć zostały wymienione w Załączniku 2 – Plan działania. Ich wybór został dokonany przede wszystkim w oparciu o przeprowadzone konsultacje społeczne oraz prace Grupy roboczej, która ustaliła wagi dla poszczególnych zaproponowanych wcześniej wskaźników.

Efekty celów realizowanych w ramach LSR będą mierzone wskaźnikami rezultatu, w tym wyznaczonymi w Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027 dla Interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Wskaźniki rezultatu:

Dla celu 1: Wspieranie lokalnego i innowacyjnego rozwoju przedsiębiorczości poprzez tworzenie i rozwój przedsiębiorstw w branży przetwórczej, turystycznej i rekreacyjnej oraz budowanie sieci współpracy biznesowej:

- **R.37 -** Liczba utworzonych miejsc pracy
- **R.37 -** Liczba utrzymanych miejsc pracy
- Liczba firm biorących udział w sieci współpracy biznesowej

Dla celu 2: Rozwój i promocja innowacyjnych form przetwórstwa lokalnego, produktów lokalnych oraz rynków zbytu poprzez inicjowanie i rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych:

- **R.1PR -** Liczba osób biorących udział w szkoleniach, warsztatach, konkursach oraz innych przedsięwzięciach promocyjno-edukacyjnych na rzecz rozwoju i promocji lokalnych produktów
- Liczba otrzymanych certyfikatów produktu lokalnego
- **R.10PR -** Liczba producentów lokalnych sprzedających swoje produkty w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych
- **R.1PR -** Liczba partnerów zaangażowanych w projekty współpracy dotyczące produktów lokalnych
- **R.1PR -** Liczba osób biorących udział w wyjazdach studyjnych

Dla celu 3: Aktywizacja i integracja lokalnej społeczności poprzez poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej:

- R.41PR - Liczba ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR
- **R.41PR -** Liczba osób z grup w niekorzystnej sytuacji, które skorzystały z lepszego dostępu do infrastruktury i usług
- **R.41PR -** Liczba ludności wiejskiej korzystających z lepszego dostępu do usług i infrastruktury turystycznej, zabytków i dziedzictwa przyrodniczego
- **R.42 -** Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego
- **R.42 -** Liczba osób biorących udział w projektach tematycznych
- Liczba osób, które były odbiorcami kampanii informacyjno-promocyjnych.

Źródłem pozyskania danych do pomiaru wskaźników będą dane GUS, sprawozdania beneficjentów oraz dane LGD. Dane będą monitorowane przez Biuro LGD oraz poddawane okresowej ewaluacji, zgodnie z informacjami zawartymi w Procedurze monitoringu i ewaluacji.

Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych procedur

Procedury oceny i wyboru operacji oraz kryteria wyboru ustalane były w drodze zróżnicowanych form konsultacji społecznych, z zastosowaniem 3 technik opisanych w Rozdz. 3 LSR, tj.: prac Grupy Roboczej, konsultacji internetowych, punktu konsultacyjnego oraz Grupy Fokusowej. Podczas konsultacji społecznych zostały wypracowane zasady, będące podstawą realizacji strategii i systematycznego wspierania trójsektorowego partnerstwa i zaangażowania wszystkich grup społecznych w wewnętrzną organizację pracy LGD. Do zasad tych należą: partnerskie podejście, innowacyjne podejście, egalitaryzm, jawność, przejrzystość, efektywność, różnorodność, włączenie społeczne. Proces oceny i wyboru operacji opiera się na podstawowych wymogach prowadzonych przez prawodawstwo unijne i krajowe, są to podstawowe uregulowania jakie musi spełniać LGD przy wyborze operacji oraz diagnozie obszaru, celach i wskaźnikach.

Lokalna Grupa Działania „Polesie" w oparciu o szerokie konsultacje społeczne opracowała niedyskryminujące i przejrzyste procedury oceny i wyboru oraz obiektywne kryteria wyboru operacji, które pozwalają uniknąć konfliktu interesów i gwarantują, że żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji. Niniejsze procedury opracowano mając na uwadze wskazane wcześniej problemy i potrzeby, przedsięwzięcia, cele i wskaźniki. Przygotowanie zasad odnoszących się do wyboru operacji ściśle na podstawie powyżej wymienionych elementów zapewnia spójność w ramach całej LSR i zagwarantuje, że wybrane zostaną jedynie te operacje, które faktycznie przyczyniają się do realizacji celów LSR.

LGD ocenia operacje np. obowiązujących przepisów prawnych, wytycznych, regulaminów, dokumentacji konkursowej oraz przyjętych procedur. Za prawidłowy przebieg naboru wniosków odpowiada Zarząd Stowarzyszenia. Prawidłowy przebieg naborów oraz stosowanie przyjętych procedur nadzoruje Dyrektor Biura LGD wraz z pracownikami Biura LGD. Wyboru operacji dokonuje Rada LGD, która jest organem decyzyjnym. Decyzje Rady są podejmowane zgodnie z przyjętymi procedurami i Regulaminem Rady.

Wnioski składane do LGD, kwalifikujące się do udzielenia pomocy w ramach inicjatywy Leader, mogą dotyczyć tylko działań i projektów zgodnych z celami LSR. Ich realizacja powinna w możliwie najwyższym stopniu pozytywnie oddziaływać na środowisko, prowadzić do tworzenia nowych miejsc pracy, być zgodna z innymi dokumentami planistycznymi danego obszaru oraz odznaczać się innowacyjnością, przyczyniając się do poprawy ogólnej jakości i warunków życia mieszkańców na obszarze LGD. Celem nadrzędnym procedur jest przeprowadzenie sprawnego i transparentnego wyboru operacji w oparciu o przeprowadzone konsultacje społeczne dotyczące określenia problemów, celów, przedsięwzięć i wskaźników.

Przyjęte procedury oceny i wyboru operacji oparte są o następujące założenia:

- określono sposób organizacji naborów (tryb ogłaszania, czas trwania, miejsce składania wniosków)
- wybór operacji przez Radę, której skład odpowiada wymogom trójsektorowości, i w której składzie są przedstawiciele zdiagnozowanych grup w niekorzystnej sytuacji, tj.: kobiet wiejskich, rolników małorolnych, seniorów, OSP, sołtys.
- zastosowano mechanizmy gwarantując utrzymanie zasady parytetów przy wyborze operacji dotyczących sektora publicznego i pojedynczych grup interesu, w tym celu wprowadzono rejestr interesu członków organu decyzyjnego. Żadna z grup interesów nie posiada więcej niż 49% głosów,
- zapewniono, że wyniki oceny i wyboru operacji przez Radę będą podawanie do publicznej wiadomości po zakończeniu pracy Rady wraz z protokołami, w których będą zawarte informacje o ewentualnych wyłączeniach z procesu decyzyjnego ze wskazaniem, których wniosków dotyczą,
- zastosowano mechanizmy gwarantujące wyłączanie członków Rady z oceny operacji w przypadku wystąpienia ich powiazań lub konfliktu interesów z wnioskodawcą zarówno na wniosek członka Rady oraz z uzasadnionych przyczyn na wniosek Przewodniczącego Rady,
- zastosowano transparentne, obiektywne, jasne i niezmienne zasady w trakcie naboru kryteriów ocen wniosków,
- określono szczegółowy sposób informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu zapewniającą możliwość skutecznego protestu (warunki, sposób, termin),
- wprowadzono zasady ustalania przez Radę kwot wsparcia poszczególnych operacji,
- przewidziano, wskazano i opisano sposób udostępniania procedur do wiadomości publicznej (wszystkie informacje będą na bieżąco zamieszczane na stronie LGD (www.lgdpolesie.pl),
- szczegółowo określono zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (opisano: ocenę wniosków, dokumentowanie oceny, określono wzory dokumentów np. karta oceny zgodności z programem, karta oceny operacji pod względem spełniania kryteriów wyboru, pod względem zgodności z LSR),

- opracowano przejrzyste i niedyskryminujące procedury wyboru i realizacji operacji własnych oraz projektów grantowych, szczegółowo opisujące proces wyboru grantobiorców, sposób rozliczania, monitoring i kontrolę.

Propozycje zmian procedury i kryteriów mogą być zgłaszane przez mieszkańców, pracowników Biura oraz organy LGD i podlegają konsultacjom społecznym zgodnie z zapisami LSR, z zastrzeżeniem, że zmiany te nie mogą być dokonywane w trakcie trwania konkursu, a w całym procesie w ramach danego naboru stosowane będą te same kryteria i procedury.

Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

W Regulaminie Rady opisano procedurę aktualizacji kryteriów wyboru operacji i ich konsultacji z mieszkańcami. Zmiany będą dokonywane na podstawie wniosków członków Rady, Zarządu oraz członków stowarzyszenia składanych do Zarządu LGD a także na podstawie wyników ewaluacji LSR dokonywanych zgodnie z przyjętym planem ewaluacji. Regulamin obejmuje również procedurę ogłaszania naboru wniosków. Niezależnie od Regulaminu Rady opracowano procedurę aktualizacji LSR.

Kryteria wyboru ustalono w efekcie przeprowadzonych konsultacji społecznych zgodnie z wymogami określonymi w Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, ustawie o RLKS oraz dokumentach i wytycznych szczegółowych. Posiadają metodologię wyliczenia oraz są mierzalne albo zawierają szczegółowy opis wyjaśniający wymagania konieczne do spełnienia danego kryterium, niebudzące wątpliwości interpretacyjnych, posiadają dodatkowe opisy/ definicje, oraz sposób przyznawania wag nie budzi wątpliwości. Zasady ustalania lub zmiany kryteriów są przejrzyste. Procedura tworzenia i zmiany kryteriów jest konsultowana ze społecznością lokalną.

Punkty przyznawane są w szczególności dla operacji zwiększających atrakcyjność turystyczną obszaru, promujących jego walory przyrodnicze, promujących lokalne produkty. W kryteriach ocen znaczącą liczbę punktów mogą otrzymać wnioski dobrze przygotowane, kompletne pod względem wymaganych załączników. Wszystkie kryteria zostały szczegółowo opisane, a na użytek niektórych z nich sformułowane zostały definicje kluczowych pojęć, np. innowacyjności lub grupy w niekorzystnej sytuacji. Specyfika kryteriów odnosi się także do premiowania utworzonych miejsc pracy i innowacyjności przedsięwzięć.

Kryteria są adekwatne do diagnozy, ponieważ ustalane były podczas przeprowadzanych konsultacji społecznych na których to społeczność lokalna zgłaszała uwagi.

Kryteria zapewniają wybór operacji przyczyniających się do osiągnięcia poszczególnych celów LSR i bezpośrednio odnoszą się do wskaźników produktu i rezultatu LSR, ponieważ w stworzonych kartach oceny znajdują się kryteria punktowe powiązane z oddziaływaniem operacji na najważniejsze obszary oddziaływania LSR.

Innowacyjność i partnerstwo w kryteriach

Ważnym kryterium wyboru operacji jest innowacyjność, która jest definiowana jako wdrożenie nowego na obszarze LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów: przyrodniczych, historycznych, kulturowych, a także nowe sposoby zaangażowania lokalnej społeczności. **Innowacyjność w szczególności oznacza wdrożenie: 1) nowego sposobu wykorzystania zasobów lokalnych; lub 2) nowych rodzajów usług, produktów, sposobów zaspokajania potrzeb; lub 3) nowych funkcji obszaru; lub 4) nowego sposobu angażowania społeczności lokalnej; lub 5) nowych rozwiązań organizacyjnych; lub 6) nowych technik marketingowych; lub 7) nowych form organizacji pracy.**

Ilość przyznanych punktów będzie zależała od stopnia oryginalności zmian, w trzystopniowej skali: innowacyjność kreatywna, imitująca i pozorna. Najwyższej punktowana będzie innowacyjność w skali całego obszaru objętego LSR, niżej oceniana będzie innowacyjność w skali gminy, na terenie której realizowany będzie projekt (gmina musi znajdować się na obszarze objętym LSR). Innowacyjność kreatywna to zmiana, która powstanie w wyniku autorskiego pomysłu, będzie dotyczyła nowych produktów, usług, procesów lub organizacji. Innowacyjność imitująca to zmiana wzorowana na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacji. Dotycząca nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych. Innowacyjność pozorna to zmiana, która w rzeczywistości nie jest innowacją w skali LSR. Są to jedynie drobne zmiany oferujące rzekome nowości. Wnioskodawca składając wniosek do LGD, powinien dołączyć załącznik pn. „Innowacyjność projektu" (dokument własny LGD, do pobrania na stronie internetowej LGD). Załącznik ten jest jednakowy dla wszystkich typów operacji składanych do LGD przez wnioskodawców. Brak załącznika skutkuje przyznaniem 0 pkt. za kryterium „Innowacyjność operacji".

Promowanie operacji innowacyjnych ma wpłynąć zarówno na poprawę atrakcyjności obszaru LSR, jak też konkurencyjności gospodarki lokalnej i jakości życia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji, głównie w tych sferach problemowych, w których tradycyjne rozwiązania nie przynosiły dotychczas pożądanego efektu.

Planowane operacje będą oceniane także pod kątem kryterium partnerstwa. Punktowane będą projekty realizowane w partnerstwie, składającym się z co najmniej 2 partnerów. Najwyżej będą punktowane projekty realizowane w partnerstwie międzysektorowym (publiczno-społecznym). Punktowane projekty partnerskie będą oceniane także pod kątem kryterium wpływu

tworzonego partnerstwa na rozwiązanie zidentyfikowanych problemów na obszarze LSR. Spełnienie kryterium partnerstwa będzie weryfikowane na podstawie umowy podpisanej między partnerami, która powinna określać zadania partnerów w projekcie.

Projekty grantowe, operacje własne, projekty partnerskie

W LSR zaplanowano 10 projektów grantowych na łączną kwotę 110 000 EURO; 10 operacji własnych na łączną kwotę 70000 EURO oraz 3 operacje realizowane w partnerstwie krajowym i zagranicznym na łączną kwotę 60000 EURO. Projekty grantowe będą dotyczyły następujących przedsięwzięć: P.3.3 Promocja i rozwój marki „Polesie" poprzez realizację projektów tematycznych bazujących na lokalnych produktach turystycznych, wydawanie publikacji, kampanie promocyjne, budowa, odnowa i oznakowanie szlaków i miejsc atrakcyjnych turystycznie; P.3.4 Wsparcie aktywizujących i integrujących przedsięwzięć rekreacyjnych, sportowych, edukacyjnych, kulturalnych i in. kierowanych do różnych grup wiekowych (imprezy, cykliczne zajęcia, wykłady, warsztaty itp.), w tym oferty bazującej na lokalnych potencjałach, w szczególności młodzieży i osób starszych.

Operacje własne będą realizowane w ramach przedsięwzięć: P.1.3 Budowanie sieci współpracy biznesowej w zakresie produktów lokalnych, przetwórstwa i krótkich łańcuchów żywnościowych; P.2.2 Organizacja szkoleń, warsztatów, konkursów oraz innych innowacyjnych przedsięwzięć na rzecz rozwoju i promocji lokalnych produktów oraz sprzedaży bezpośredniej.

W ramach celu 2 przewiduje się realizację 3 operacji w partnerstwie (2 projekty partnerstwie z LGD z terenu Polski; 1 projekt w partnerstwie z LGD z za granicy). Projekty realizowane w partnerstwie będą dotyczyć przedsięwzięcia P.2.1 Rozwój współpracy partnerskiej oraz wymiana doświadczeń związanych z rozwojem i promocją produktów lokalnych i krótkich łańcuchów żywnościowych.

Rozdział VIII Plan działania

Plan działania przedstawia sposób i czas osiągania wskaźników dla celów LSR oraz przedsięwzięć zidentyfikowanych w procesie konsultacji społecznych (stanowi załącznik do LSR). Obejmuje sześcioletni okres wdrażania LSR (2024-2029) z podziałem na poszczególne lata, w których ujęto poziom realizacji poszczególnych wskaźników w wymiarze ilościowym i procentowym. **W Planie Działania założono wykorzystanie udzielonego wsparcia na wdrażanie LSR w co najmniej 40% środków do 30 czerwca 2026 roku oraz w co najmniej 80% środków do 31 grudnia 2027 roku (kamienie milowe).**

Plan Działania obejmuje trzy cele oraz łącznie 10 rodzajów przedsięwzięć. Najwięcej, bo 24 operacji zaplanowano w ramach C.3 Aktywizacja i integracja lokalnej społeczności poprzez poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej. 14 z nich będzie realizowanych w drodze konkursowej, kolejne 10 w formie grantów. Szczególną rolę w realizacji Celu 3 mają odgrywać projekty grantowe, których realizacji spowoduje **zwiększenie włączenia społecznego oraz aktywizacji społecznej, w szczególności w odniesieniu do ludzi młodych, seniorów, ale także osób niepełnosprawnych**.

Plan działania LSR jest powiązany z logiką realizacji celów. W swojej strukturze odnosi się do każdego celu oraz przedsięwzięcia odrębnie. Wskazuje też na konkretne wskaźniki na poziomie produktu oznaczone wartością i jednostką miary. Określone w planie działania wskaźniki są zaplanowane etapowo w przyjętym harmonogramie.

Harmonogram LSR został podzielony na lata od 2024 do 2029. W pierwszym okresie (2024) zostaną zrealizowane operacje dotyczące przedsięwzięć integrująco-aktywizujących, związanych z promocją produktów lokalnych i idei krótkich łańcuchów żywności. Efektem tego ma być m. in. promocja i informowanie i możliwościach aplikowania w ramach wdrażania LSR oraz aktywizacja lokalnej społeczności w procesie realizacji założonych celów LSR. Pozwoli to na stworzenie zachęty do aplikowania o wsparcie na projekty mieszczące się w zakresie planowanych w LSR przedsięwzięć.

Dodatkowo, przez cały czas trwania naborów w biurze LGD prowadzone będzie doradztwo oraz spotkania informacyjno-konsultacyjne dla beneficjentów, częstotliwość spotkań będzie dostosowana do potrzeb wnioskodawców. Intensyfikację działań aktywizacyjnych zaplanowano na pierwszy okres od 2024 do 2026. Celem jest poinformowanie jak największej liczby beneficjentów, zapoznanie mieszkańców z działaniami i zaangażowanie społeczności lokalnej do realizacji LSR.

W latach 2025-2026 zostaną zakontraktowane operacje dotyczące zakładania oraz rozwoju działalności gospodarczej. Zostaną także przeprowadzone konkursy na rozwój infrastruktury publicznej w ramach celu 3 oraz tworzenia krótkich łańcuchów żywności. W efekcie tego na koniec czerwca 2026 zostanie udzielone wsparcie w wysokości ponad 75% całości budżetu LSR. **Realizacja dalszych operacji związanych z aktywizacją i integracją lokalnej społeczności, rozwojem infrastruktury publicznej, rozwojem krótkich łańcuchów żywności oraz współpracą partnerską przyczyni się do wykorzystania na koniec 2027 roku ponad 91% całości budżetu LSR (kamienie milowe) oraz osiągnięcia zakładanych wskaźników LSR.**

Rozdział IX Plan finansowy LSR

Źródłem finansowania wdrażania LSR będzie przede wszystkich Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, w ramach PS WPR a także środki krajowe i środki własne beneficjentów. Kwota dofinansowania na wdrażanie wynosi 1750000 euro, zaś na zarządzanie 412500 euro.

Dodatkowo planuje się finansować działania związane z realizacją LSR poprzez pozyskiwanie środków finansujących cele założone w LSR, w szczególności Celu 3 i przedsięwzięć 3.3 i 3.4, które dotyczą aktywizacji i integracji społecznej mieszkańców, a także Celu 2 i przedsięwzięć 2.2 i 2.3 odnoszących się do rozwoju produktów lokalnych i krótkich łańcuchów żywności. Źródłami dodatkowego finansowania powyższych przedsięwzięć będą następujące programy:

- Program Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021-2027, Cel Szczegółowy: 4h) wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji; Działanie 8.1 Aktywizacja społeczna i zawodowa; Cel Szczegółowy: 4j) wspieranie integracji społeczno-gospodarczej społeczności marginalizowanych, Działanie 8.4 Integracja społeczno-gospodarcza społeczności marginalizowanych.
- Rządowy Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030;
- Rządowy Program Fundusz Młodzieżowy na lata 2022-2033.

Zaplanowana alokacja środków finansowych na realizację LSR jest ściśle skorelowana z planem celów i przedsięwzięć do realizacji, jak również wynika z założonych wskaźników. **Podstawowym czynnikiem determinującym plan finansowy LSR była przeprowadzona diagnoza obszaru, analiza SWOT oraz wyrażone podczas licznych konsultacji społecznych potrzeby oraz oczekiwania lokalnej społeczności obszaru LSR.** W procesie planowania budżetu LSR wzięto także pod uwagę określone kategorie beneficjentów zainteresowanych potencjalnym wsparciem na operacje mające wpływ na realizację celów i wskaźników LSR. W szczególności dotyczyło to jednostek sektora finansów publicznych.

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

Procedura monitoringu i ewaluacji będzie prowadzona w celu oceny stopnia realizacji wskaźników i planowanych przedsięwzięć, weryfikacji założonych w LSR celów oraz określenia czy LSR jest wdrażana prawidłowo, a jej realizacja przebiega zgodnie z założeniami.

Zasady monitoringu i ewaluacji LSR zostały opracowane na podstawie wniosków i wyników prac: Grupy Roboczej, konsultacji internetowych oraz Grupy Fokusowej i punktu konsultacyjnego, przeprowadzonych w ramach zastosowanych metod partycypacyjnych w procesie opracowania LSR.

Podmioty dokonujące ewaluacji

Ewaluacja i monitoring będą miały charakter wewnętrzny (w ramach LGD) raz zewnętrzny (przez niezależnych ekspertów).

Monitoring i ewaluacja - elementy, czas i okres oraz sposoby pozyskiwania danych

Ewaluacja wdrażania LSR			
Elementy poddane badaniu	**Wykonawca badania**	**Czas i okres dokonywania pomiaru**	**Źródło danych i metody ich zbierania**
1. Stopień realizacji celów i wskaźników LSR 2. Stopień wykorzystania budżetu LSR 3. Jakość stosowanych procedur i kryteriów wyboru operacji	Biuro LGD/ Zarząd/ Ekspert zewnętrzny	✓ Ewaluacja on-going: Czas pomiaru: I kwartał roku następującego po roku ocenianym Okres objęty pomiarem: rok kalendarzowy ✓ Ewaluacja ex-post: Czas pomiaru: jednorazowo po zakończeniu wdrażania LSR Okres objęty pomiarem: cały okres wdrażania LSR	✓analizy własne Biura LGD, ✓system monitoringu Instytucji Zarządzającej, ✓ankiety ✓statystyki, rejestry

Ewaluacja funkcjonowania LGD			
Elementy poddane badaniu	**Wykonawca badania**	**Czas i okres dokonywania pomiaru**	**Źródło danych i metody ich zbierania**
1. Efektywność pracowników biura 2. Jakość i efektywność świadczonego doradztwa, 3. Efektywność działalności LGD (aktywizacji i promocji) 4. Efektywność Planu szkoleń 5. Efektywność współpracy z innymi LGD oraz organizacjami	Biuro LGD/ Zarząd/ Ekspert zewnętrzny	✓ Ewaluacja on-going: Czas pomiaru: I kwartał roku następującego po roku ocenianym Okres objęty pomiarem: rok kalendarzowy ✓ Ewaluacja ex-post: jednorazowo po zakończeniu wdrażania LSR Okres objęty pomiarem: cały okres wdrażania LSR	✓analizy własne Biura LGD, ✓ankiety rejestry, statystyki

Monitorowanie wdrażania LSR			
Elementy poddane badaniu	**Wykonawca badania**	**Źródło danych i metody ich zbierania**	**Czas i okres dokonywania pomiaru**
1. Wskaźniki realizacji celów i przedsięwzięć LSR 2. Budżet LSR 3. Wywiązywanie się grantobiorców z zobowiązań umownych 4. Harmonogram ogłaszania konkursów	Biuro LGD	✓ system monitoringu Instytucji Zarządzającej, ✓ ankiety monitorujące/ sprawozdania z realizacji operacji, ✓ umowy o powierzeniu grantu, ✓ monitorowanie operacyjne na podstawie bezpośrednich rozmów z beneficjentami i wizji lokalnych na miejscu realizacji operacji. ✓ Analiza własna w oparciu o harmonogram	Na bieżąco.
Monitorowanie funkcjonowania LGD			
1. *Plan komunikacji* 2. *Plan szkoleń* pracowników Biura i członków organów 3. Zainteresowanie stroną internetową LGD 4. Zadowolenie z udzielonego doradztwa	Biuro LGD	✓ Analizy własne ✓ rejestr statystyk dotyczących strony internetowej LGD, ✓ ankiet przeprowadzanych z osobami korzystającymi z doradztwa świadczonego przez Biuro LGD,	Na bieżąco.

Wyniki z ewaluacji i analizy danych monitoringu zostaną wykorzystane do:

- analizy i oceny stopnia realizacji celów LSR, w szczególności pod względem zmiany, która zaszła w obszarach, w których były realizowane przedsięwzięcia;
- oceny postępu i efektów realizowanych przedsięwzięć;
- oceny poprawy sytuacji wśród ludności LSR z grup będących w niekorzystnej sytuacji, objętych przedsięwzięciami;
- identyfikacji i analizy problemów i ryzyka związanego ze wdrażaniem LSR, a także wprowadzenia ewentualnych korekt i usprawnień;
- oceny efektywności funkcjonowania LGD oraz oceny współpracy między partnerami;

Na podstawie przeprowadzonych analiz zostanie sporządzony raport, który zostanie przedstawiony organom i członkom LGD oraz opublikowany na stronie LGD.

Wykaz wykorzystanej literatury

1. Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Wierzbica na lata 2017-2023,
2. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Cyców na lata 2022 – 2026,
3. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Puchaczów na lata 2022-2025 z perspektywą do 2027 roku,
4. Strategia Rozwoju Gminy Spiczyn na lata 2018 – 2023,
5. Strategii Rozwoju Gminy Cyców na lata 2017 – 2022,
6. Strategia Rozwoju Gminy Łęczna na lata 2016-2025,
7. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Urszulin na lata 2015-2020 z perspektywą do 2023 roku,
8. Raport o Stanie Powiatu Łęczyńskiego za 2020 rok,
9. Raport o Stanie Powiatu Włodawskiego za 2020 rok,
10. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Włodawskiego na lata 2023–2026,
11. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Łęczyńskim na lata 2021 - 2025
12. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Włodawskim na lata 2022-2031,
13. Strategia Rozwoju Powiatu Chełmskiego na lata 2021-2026,
14. Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Polesie",
15. Program Ochrony Środowiska Województwa Lubelskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027,
16. Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego do roku 2030,
17. Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do roku 2030,
18. Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 – projekt,
19. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku,
20. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030,
21. Polski Instytut Ekonomiczny, Branża turystyczna w Polsce, Obraz sprzed pandemii, Warszawa maj 2020 r.,
22. Lubelskie Regionalne Obserwatorium Turystyczne, Raport końcowy, Biostat,
23. „W krainie lubelskich produktów tradycyjnych", Opracowanie: Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego w Lublinie, Departament Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich,
24. Raport z ewaluacji lokalnej strategii rozwoju i funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania,
25. Raport monitoringowy Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Lubelskim do roku 2020,
26. Dane Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego w latach 2014-2020,
27. Opracowania i Raporty Głównego Urzędu Statystycznego 2014-2020,
28. Dane Powszechnego Spisu Rolnego 2020 roku,
29. Dane Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej,
30. Dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie,
31. Urząd Regulacji Energetyki, http://www.ure.gov.pl
32. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska https://crfop.gdos.gov.pl

Załącznik 1 Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 Wspieranie lokalnego i innowacyjnego rozwoju przedsiębiorczości poprzez tworzenie i rozwój przedsiębiorstw w szczególności w branży przetwórczej, turystycznej i rekreacyjnej oraz budowanie sieci współpracy biznesowej	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
320000	P.1.1 Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych w szczególności w sferze przetwórstwa lokalnego, turystyki i rekreacji	Mieszkańcy, grupy w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
310000,00	P.1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej w szczególności w branży przetwórczej, turystycznej i rekreacyjnej	Przedsiębiorcy, grupy w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
25000,00	P.1.3 Budowanie sieci współpracy biznesowej w zakresie produktów lokalnych, przetwórstwa i krótkich łańcuchów żywnościowych	Przedsiębiorcy, grupy w niekorzystnej sytuacji	Operacja własna
	Przedsięwzięcia w ramach C. 2. Rozwój i promocja innowacyjnych form przetwórstwa lokalnego, produktów lokalnych oraz rynków zbytu poprzez inicjowanie i rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych		
60000	P.2.1 Rozwój współpracy partnerskiej oraz wymiana doświadczeń związanych z rozwojem i promocją produktów lokalnych i krótkich łańcuchów żywnościowych	Mieszkańcy, rolnicy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, grupy w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
45000,00	P.2.2 Organizacja szkoleń, warsztatów, konkursów oraz innych innowacyjnych przedsięwzięć na rzecz rozwoju i promocji lokalnych produktów oraz sprzedaży bezpośredniej	producenci produktów lokalnych, przedsiębiorcy, rękodzielnicy, mieszkańcy, grupy w niekorzystnej sytuacji	Operacja własna
50000,00	P.2.3 Organizacja punktów zbytu, targów, giełd, wystaw związanych z promocją i zbytem produktów lokalnych w ramach krótkich łańcuchów żywności	Rolnicy	Konkurs
	Przedsięwzięcia w ramach C. 3. Aktywizacja i integracja lokalnej społeczności poprzez poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej		
380000,00	P.3.1 Integracja społeczności lokalnej i poprawa atrakcyjności obszaru LSR, poprzez rozwój infrastruktury turystycznej z elementami innowacyjności	Jednostki sektora finansów publicznych	Konkurs
450000,00	P.3.2 Rozwój integracji i wypoczynku w szczególności wśród grup w niekorzystnej sytuacji poprzez tworzenie lub poprawę infrastruktury kulturalnej, sportowej, rekreacyjnej, związanej z dziedzictwem historyczno-kulturowym i środowiskowym	Jednostki sektora finansów publicznych	Konkurs
75000,00	P.3.3 Promocja i rozwój marki „Polesie" poprzez realizację projektów tematycznych bazujących na lokalnych produktach turystycznych, wydawanie publikacji, kampanie promocyjne, budowa, odnowa i oznakowanie szlaków i miejsc atrakcyjnych turystycznie.	Jednostki sektora finansów publicznych, organizacje pozarządowe, grupy w niekorzystnej sytuacji	Projekt grantowy
35000,00	P.3.4 Wsparcie aktywizujących i integrujących przedsięwzięć rekreacyjnych, sportowych, edukacyjnych, kulturalnych i in. kierowanych do różnych grup wiekowych (imprezy, cykliczne zajęcia, wykłady, warsztaty itp.), w tym oferty bazującej na lokalnych potencjałach, w szczególności młodzieży i osób starszych	Mieszkańcy obszaru LSR, przedsiębiorcy, placówki kulturalne i oświatowe, organizacje pozarządowe, grupy w niekorzystnej sytuacji	Projekt grantowy

Załącznik 2 Plan działania

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1.	**C. 1. Wspieranie lokalnego i innowacyjnego rozwoju przedsiębiorczości poprzez tworzenie i rozwój przedsiębiorstw w szczególności w branży przetwórczej, turystycznej i rekreacyjnej oraz budowanie sieci współpracy biznesowej**													
P.1.1	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	0 szt.	0%	5 szt.	50%	5 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	PS WPR
P.1.2	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju przedsiębiorstwa	0 szt.	0%	2 szt.	40%	2 szt.	80%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	PS WPR
P.1.3	Liczba utworzonych sieci współpracy biznesowej	0 szt.	0%	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	PS WPR
W.1.1	Liczba utworzonych miejsc pracy	0 szt.	X	7 szt.	X	7 szt.	X	1 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	PS WPR
W.1.2	Liczba utrzymanych miejsc pracy	0 szt.	X	8 szt.	X	8 szt.	X	2 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	PS WPR
W.1.3	Liczba firm biorących udział w sieci współpracy biznesowej	0 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	2 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	PS WPR
C. 2	**C. 2. Rozwój i promocja innowacyjnych form przetwórstwa lokalnego, produktów lokalnych oraz rynków zbytu poprzez inicjowanie i rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych**													
P.2.1	Liczba zorganizowanych wyjazdów studyjnych	0 szt.	0%	1 szt.	33%	2 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	PS WPR
P.2.2	Liczba zrealizowanych przedsięwzięć promocyjno-edukacyjnych na rzecz rozwoju i promocji produktów lokalnych	1 szt.	11%	2 szt.	33%	2 szt.	56%	2 szt.	78%	1 szt.	88,88	1 szt.	100%	1 szt.
P.2.3	Liczba utworzonych krótkich łańcuchów żywności	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	50%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	PS WPR
W.2.1.	Liczba partnerów zaangażowanych w	0	X	2	X	4	X	2	X	0	X	0	X	PS WPR

	projekty współpracy dotyczące produktów lokalnych													
	Liczba osób biorących udział w wyjazdach studyjnych	0	X	20	X	40	X	0	X	0	X	0	X	PS WPR
W.2.2	Liczba osób biorących udział w szkoleniach, warsztatach, konkursach oraz innych przedsięwzięciach promocyjno-edukacyjnych na rzecz rozwoju i promocji lokalnych produktów	0	X	20	X	20	X	20	X	0	X	0	X	PS WPR
	Liczba otrzymanych certyfikatów produktu lokalnego	5	X	5	X	5	X	5	X	0	X	0	X	PS WPR
W.2.3	Liczba producentów lokalnych sprzedających swoje produkty w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych	0	X	0	X	5	X	5	X	0	X	0	X	PS WPR
W.2.4	Liczba osób korzystających z portali internetowych związanych z promocją i zbytem produktów lokalnych	0	X	5000	X	5000	X	2000	X	0	X	0	X	PS WPR
	Liczba publikacji związanych z promocją i zbytem produktów lokalnych	0	X	2	X	2	X	1	X	0	X	0	X	PS WPR
C.3	**C. 3. Aktywizacja i integracja lokalnej społeczności poprzez poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej**													
P.3.1	Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej	0 szt.	0 szt.	2 szt.	29%	3 szt.	71%	1 szt.	86%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	PS WPR
P.3.2	Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych ogólnodostępnych obiektów infrastruktury publicznej (kulturalnej,	0 szt.	0 szt.	2 szt.	29%	2 szt.	57%	2 szt.	86%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	PS WPR

	sportowej, rekreacyjnej, związanej z dziedzictwem historyczno-kulturowym i środowiskowym)													
P.3.3	Liczba zrealizowanych projektów tematycznych związanych z promocją i rozwojem marki "Polesie"	0 szt.	0 szt.	1 szt.	20%	1 szt.	40%	1 szt.	60%	1 szt.	80%	1 szt.	100%	PS WPR
P.3.4	Liczba zrealizowanych przedsięwzięć aktywizująco-integrujących	1 szt.	20%	1 szt.	40%	1 szt.	60%	0 szt.	60%	1 szt.	80%	1 szt.	100%	PS WPR
W.3.1	Liczba ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0	X	600	X	900	X	600	X	600	X	0	X	PS WPR
W.3.2	Liczba osób z grup w niekorzystnej sytuacji, które skorzystały z lepszego dostępu do infrastruktury i usług	0	X	10	X	10	X	10	X	10	X	10	X	PS WPR
W.3.3	Liczba ludności wiejskiej korzystających z lepszego dostępu do usług i infrastruktury turystycznej, zabytków i dziedzictwa przyrodniczego	0	X	600	X	900	X	600	X	600	X	0	X	PS WPR
W.3.4	Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0	X	100	X	100	X	100	X	100	X	0	X	PS WPR
W.3.5	Liczba osób biorących udział w projektach tematycznych	0	X	100	X	100	X	100	X	100	X	100	X	PS WPR

Załącznik 3 Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	**Program/Fundusz**			**Środki ogółem (EUR)**
	PS WPR	**EFRR***	**EFS+***	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1 750 000	0	0	1 750 000
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	412 500	0	0	412 500
Razem	2 162 500	0	0	2 162 500
** Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.* *** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0".*				

Załącznik 4 Plan wykorzystania budżetu LSR

Fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFRROW	12000	0,69	621000	36,17	696000	75,94	696000	75,94	277000	91,77	117000	98,46	27000	100
EFS+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EFRR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
RAZEM	**12000**	**0,69**	**621000**	**36,17**	**696000**	**75,94**	**696000**	**75,94**	**277000**	**91,77**	**117000**	**98,46**	**27000**	**100**

PREZES ZARZĄDU
Małgorzata Leszczyńska

WICEPREZES ZARZĄDU
Michał Woźniak

Lokalna Grupa Działania „Polesie"
ul. Nowa 1, 21-070 Cyców
tel/fax. (82) 56 77 675
Nip 505-00-89-252, Regon 060426241